

Sundeksemplar.

3513.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ
БИБЛИОТЕКА ИМУЩЕСТВА
3513.

VHSNURK

MÄRTS
1941

S I S U K O R D

G. DIMITROV:	Parlisi kommuuni seitsmeküm- nendaks aastapäevaks. Artikkel	195
A. ISAAKJAN:	Zar'o laul. Emba õrnalt mind. Luuletused. Tõlk. M. Murang	201
Armeenia Nõukogude	Sotsialistlik Vabariik. Nõukogu- de Kirjanike Liidu ja „Matk Ere- vani“ andmell. Artikkel	203
Armeenia rahvaluulet.	Laul aastaagadest. Et kaunis- tada armast naist. Luuletused. Tõlk. Jüri Šumakov	211
Vabastatud maa kirjandus ja kunst.	Nõukogude Kir- janike Liidu andmell. Artikkel .	213
Armeenia filosoofiat ja vanasõnu	221
Seitse venda. Muinasjutt	222
A. SIRAS:	Mame ja Aše. Kurdi rahvajutu motiividel	225
Karjane Taavet. Katkend armeenia rahvuseeposest.	Luuletus. Tõlk. B. Kangro	229
O. THUMANJAN:	Hikor. Novell	233
A. VIHALEMM:	Dekadentlikule luuletajale	245
M. REUŠ:	Õhusõda ja tagala	246
J. SAAT:	„Punane Viisnurk“. Mälestused .	251
A. KAAL:	Naine agulist. Miniatuur	253
I. EBENBURG:	Börsi melodraama	255
M. TAMARI:	Ateism A. H. Tammsaare loo- mingus. Artikkel	263
M. BAUDSEPP:	Naised. Märtsikuu õö. Luulet.	266
H. PARREST:	Kristjan Jaan Petersoni 140-ndaks sünnipäevaks. Artikkel	268
Armeenia rahvalaule.	Oo, kuri mustja ilu lõõm Luuletus. Tõlk. J. Šumakov. Roos ja kannike. Luuletus. Tõlk. M. R. Täheke ja kalake. Luulet.	272
J. GENSS:	Fragmente armeenia kunstist ja kultuurist. Artikkel	274
K. Marx ja Fr. Engels kunstist	275

RINGVAADE:

A. HINT:	A. Makarenko: „Raamat laste- vanemalle“. Arvustus	282
Gorki hiina keeles	284
A. VARIKA:	Indrik Lemanis	286
Tähelepanekuks. Märkus. Ötendus	288

REPRODUKTSIOONE:

O. Bedzanjan: Sassuuni David 193; Armeenia NSV vapp 193; A. Kravtšenko: Parlisi Kommuuni viimased võitlused 199; Kolhoosnik Anseljakov: Kolhoosnikud-lööktöölised 200/201; A. Mamadžanjan: Illustratsioon „Sassuuni Davidille“ 200/201; Mesronjan: Illustratsioon „Sassuuni Davidille“ 200/201; M. S. Sarjan: Karavan, Töölised ja talupoegade kohtamine, Turkmeeni teatrinäitleja 224/225; Armeenia ornamend XII—XIII s. 240/241; Miniatuur aastast 989 240/241; Ahtamar — Templi välisfassaadi detail, Ani — Templi välisvaate detail (X s.) 240/241; Ani — Templi lõunafassaad XI s. 240/241; Arakeljan: Sevani kalurid 256/257; Tatevosjan: Naine Karabahist 256/257; A. Sarkisjan: Revolutsionäär Spandarjani rinnakuju 272/273; Terlemesjan: Vana Goris 272/273; Fotod: Vallmiseelsel mittingul 208/209; A. I. Mikojan 208/209; Armeenia kunstnik M. S. Sarjan 224/225; Kaart: Armeenia NSV.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ	
Библиотечная (заказ. бл.)	
3513	

O. Bedžanjan

„Sassuni David“

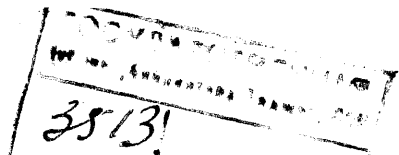

ԽՍՀՄ-ի քաղաքացիների իրավա-
հավասարությունը տնտեսական, պետա-
կան, կուլտուրական ու հասարակական-
քաղաքական կյանքի բոլոր բնագավառ-
ներում անկախ նրանց ազգությունից
ու ռասայից հանդիսանում է անխախտ
որենք:

ՀՈՒՅՈՒՄ 123 ԽՍՀՄ Սահմանադրությունից
(հիմնական որենքից)

AR Fr. R. Krotzweid
nim. ENCY BUKU
Ragamakogu

57714

В И Й С Н У Р К

VIISNURK — ПЯТИУГОЛЬНИК

№ 3

RESÜMEE — PEZÜME

СОДЕРЖАНИЕ: (SISUKORD)

Г. ДИМИТРОВ:	К семидесятой годовщине Парижской Коммуны. Статья	195
А. ИСАКИАН:	Песнь Заро. Обними меня нежно. Стих. Перевод М. Муранга	201
Армянская ССР.	Статья	203
Образцы армянской народной поэзии.	Перев. Ю. Шумакова	211
Литература и искусство освобожденной страны.	Статья	213
Армянские пословицы		221
Семь братьев. Сказка		222
А. СИРАС:	Мамэ и Ашэ, Сказка	225
Отрывок из „Давида Сасунского“.	Перев. Б. Каитро	229
О. ТУМАНЬЯН:	Гикор. Новелла	233
А. ВИХАЛЕММ:	Поэту-декаденту. Стих	245
М. РЕУШ:	Воздушная война и тыл. Статья	246
И. СААТ:	„Красный Пятиугольник“ Воспоминания	251
А. КААЛ:	Женщина из пригорода. Миниатюра	253
И. ЭРЕНБУРГ:	Буржевая мелодрама. Миниатюра	253
М. ТАМАРИ:	Атеизм в творчестве А. Г. Таммсааре. Статья	263
М. РАУДСЕПП:	Женщины. Мартовская ночь. Стих	566
Г. ПАРРЕСТ:	К 140-летию со дня рождения К. Я. Петерсона. Статья	268
Из армянской народной поэзии.	Перев. Ю. Шумакова и М. Р.	268
Ю. ГЕНС:	Об армянском искусстве и культуре. Статья	274
К. Маркс и Фр. Энгельс об искусстве		278
ОБОЗРЕНИЕ:		
А. ХИНТ:	А. Макаренко: „Книга для родителей.“ Критика	282
Горький в Китае. Статья		284

МАРТОВСКИЙ „ВИЙСНУРК“

В мартовском номере „Вийснурка“ наряду с эстонским материалом имеется немало страниц, посвященных литературе, искусству и культуре дружественного армянского народа. На первом после титульного листе журнала помещен герб Армянской ССР и выдержка из § 123-го Конституции СССР на армянском языке.

Номер начинается статьей Г. Дмитриова, посвященной 70-летию Парижской Коммуны.

За этой статьей следует два стихотворения А. Исакяна в переводе М. Муранга.

После них помещена общая статья „Армянская ССР“, составленная по данным Союза Московских Писателей.

Далее следуют армянские народные песни в переводе Ю. Шумакова.

Затем напечатана статья „Литература и искусство освобожденной страны“, знакомящая эстонского читателя с многообразным миром культуры Армении.

После этой статьи дан ряд армянских пословиц и четверостишие Иоанна Ерзнанджанского в переводе Ю. Шумакова.

Далее помещено две армянских сказки: „Семь братьев“ и „Мамэ и Амэ“.

За отрывком из „Давида Сасунского“, переведенным Б. Кангро, следует новелла О. Туманьяна „Гикор“.

Ниже помещена эпиграмма А. Выхалема „Поэту-декаденту“.

Статья М. Реуша „Воздушная война и тил“ следующая за стихотворением „Поэт-декаденту“ затрагивает одну из актуальнейших тем современности.

В воспоминаниях Й. Саата „Красный Пятиугольник“ говорится об издании политических заключенными в жесточайших условиях эстонской буржуазной тюрьмы подпольного коммунистического журнала „Красный Пятиугольник“.

Затем напечатана миниатюра А. Каал „Женщина из пригорода“.

За ней следует отрывок из романа И. Эренбурга „Хроника наших дней“.

Первого марта с. г. истек год со дня кончины величайшего эстонского писателя, автора монументального романа „Истина и право“ А. Г. Таммсааре. В специальной статье „Атеизм в творчестве Таммсааре“ М. Тамари подробно останавливается на взаимоотношении покойного писателя с церковью

¹ В виду того, что армянская часть настоящего номера «Вийснурка» хорошо известна в других братских республиках, в нашем резюме мы останавливаемся более подробно лишь на произведениях эстонских авторов.

и вообще религией. Следует заметить, что А. Г. Таммсааре уже в начале своей литературной деятельности относился отрицательно к церкви и религии, по мере же его творческого роста антирелигиозные убеждения писателя принимают еще более ярко выраженный характер.

„Мне уж более не нужно Христовой крови, хватит с меня и обгабляющей землю крови братьев“ говорит один из персонажей „Истины и права“.

В своей статье „О роли христианства в деле эксплуатации туземцев колониальных стран“ Таммсааре констатирует следующее: „Христианская Европа транспортировала на Тихоокеанские острова и в Африку сифилис, спирт и библию, вывозя оттуда в обмен все, что возможно было обратить в звонкую монету.“

После статьи о Таммсааре помещено два стихотворения молодой поэтессы М. Раудсенн.

Одной из наиболее интересных фигур эстонского Парнасса в XIX веке является преждевременно умерший поэт Крестьян Як Петерсон, со дня смерти которого исполнилось в середине текущего месяца 140 лет. Этой памятной дате посвящена статья литературоведа Г. Парреста. Анализируя наследие Петерсона Паррест говорит о его роли как поэта и ученого. Как известно, Петерсон по настоянию своих покровителей был вынужден поступить на богословский факультет Дерптского университета, который он однако вскоре покинул и перешел на филологический факультет того же университета.

В течение непродолжительного времени Петерсон основательно изучил классические языки а также ряд новых европейских языков. Им была составлена грамматика шведского языка а также переведено несколько научных трудов на эстонский язык. Наряду с этим развивается литературная деятельность самого Петерсона, посвящающего оды и стихотворения эстонскому народу и его звучному языку. Не следует забывать, что все это выходило в свет в те дни, когда немецкие бароны попирали все права трудящихся эстонцев. Напряженная и многогранная деятельность Крестьяна Яка Петерсона неблагоприятно отразилась на его здоровье. Певец своего народа, не только не гнушавшийся своей принадлежностью к „крестьянскому народу“, но даже наоборот воспевавший этот народ и его язык — Петерсон угас 19-летним юношей. Не стало талантливого поэта и серьезного ученого.

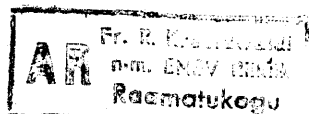
Далее приведены высказывания Валерия Брюсова об армянской поэзии и армянская народная песня в переводе Ю. Шумакова.

Затем следует статья Ю. Генса об армянском искусстве и культуре.

Далее — выдержки из высказываний К. Маркса и Фр. Энгельса об искусстве.

В обозрении мартовского номера помещен отзыв А. Хинта на книгу А. Макаренко „Книга для родителей“ и статья о влиянии М. Горького на литературу и искусство Китая.

Государственное издательство «Педагогическая Литература». Сдано в набор 21 марта 1941 г. Подписано к печати 23 марта 1941 г. Напечатано в типографии «Юхиселу», Таллин, 1941 г. Заказ № 929. МБ-4205. Тираж 150 экз.

57714

VIISNURK

KIRJANDUSE-KUNSTI-KULTUURI AJAKIRI

NR. 3

MÄRTS

1941

PARIISI KOMMUUNI SEITSMEKÜM- NENDAKS AASTAPÄEVAKS

G. DIMITROV

Seitse aastakümnet tagasi — 18. märtsil 1871. a. — vapustas Prantsusmaad ja Euroopat Pariisi revolutsiooniliste masside võistlushüüd: **E l a g u K o m m u u n !** Enam kui kahe kuu vältel Pariisi proletaarlased võitlesid piiritu kangelaslikkuse ja eneseohverdusega Pariisi Kommuuni püha asja eest. Oma verega Pariisi kommunaarid kirjutasid töölisklassi vabastamisvõitluse ajalukku ühe kuulsusrikkama ja tähelepanuväärivama lehekülje.

Pariisi Kommuun oli töölisklassi esimeseks tõsiseks ürituseks saavutada endale poliitiline võim, kujundada oma valitsus ja panna kehtima proletariaadi diktatuur.

Pariisi Kommuun oli lähtevormiks uut tüüpi riigile, proletaarsole riigile, oli algkujuks Nõukogudele.

Pariisi Kommuun väljendas rahvusvahelise proletariaadi huve ja salajasimaid soove ja kujunes proletaarsete internatsionalismi lipukirjaks.

Pariisi Kommuun oli hulkadele eluküsimuseks, nende loova initsiatiivi ja revolutsioonilise entusiasmi loominguks.

Pariisi Kommuun tähistas suurejoonelist ülestõusu prantsuse buržuaasia reetlikkuse vastu sõjas 1870.—71. a., buržuaasia vandenõu vastu, mis taotles vabariigi hävitamist ja monarhia restaureerimist. Ta oli otseseks vastuseks buržuaasia ja mõisnike reaktioonilistele katsetele desarmeerida Pariisi töölisi, lämmatada prantsuse rahvast ja sundida teda kandma Louis Bonaparte poolt kaotatud avantüristliku sõja kulusid, koormata teda ränga sõjamaksuga.

Reorganiseeritud rahvuskaardi keskkomitee oma manifestis 18. märtsil kirjutas: „Pariisi proletaarlased, nähes ära valitsevate klasside lüüasaamise ja reetmise, mõistsid, et oli lõõnud tund, mil nad pidid päästma olukorra, võtma endi kätte ühiskondliku elu juhti-

mise... Nad said aru, et neile on see kohustuseks, et neile kuulub vaidlematu õigus asuda ise oma saatuse määramisele ja haarata endi kätte valitsusvõim.“

Teadusliku kommunismi rajajad Marx ja Engels, arendades kirglikku, palavikulist tegevust Kommuuni kaitseks ja osutades igasugust võimalikku abi Pariisi kommunaaridele peale Kommuuni verist mahasurumist, hindasid kõrgelt Pariisi Kommuuni ülemaailmset ajaloolist tähtsust. Selgitades Kommuuni nõrkusi ja vigu, Marx ja Engels rõhutasid erakordse jõulisusega ja tõstsid esile positiivset, mis tulenes temast, ja eelkõige seda, mis ta oli oma põhimiselt olemuselt — töölisklassi valitsus, et ta esindas poliitilist vormi, mille kaudu võis teostuda töö majanduslik vabastamine.

1871. a. aprillis kirjutas Marx: Töölisklassi võitlus kapitalistide klassi ja riigi vastu, mis esindab tema huve, astus tänu Pariisi Kommunaalile uude faasi. Kuidas ka lõppes üritus otseselt seekord, on vallutatud uus, ülemaailmset ajaloolist tähtsust eviv lähtepunkt.

Pariisi Kommuuni kogemusele tuginedes avastas Marx konkreetse, praktilise lahenduse oma teoreetiliselt asetatud küsimustele: millega pidi proletaarne revolutsioon asendama buržuaasliku riikliku aparaaadi, milline peab olema riikliku struktuuri uus tüüp kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil.

Kommuun tõestas, et töölisklassile ei piisa sellest, et ta lihtsalt võtab oma valdusse juba olemasoleva riigiaparaaadi ja rakendab ta tegevusse oma eesmärkide taotlemiseks, vaid ta peab kehtima panema proletariaadi diktatuuri. Kommuun polnud revolutsioon ühe või teise riikliku võimu vormi vastu, et anda see võim ühelt valitsevalt klassilt teisele, vaid revolutsioon selleks, et purustada buržuaaslikku klassivalitsust esindav riigiaparaat. „Ja seepärast,“ kirjutas Marx, „milline ka ei oleks tema saatus [Kommuuni saatus] Pariisis, ta vallutab k o g u m a a i l m a.“

Euroopa ja Ühendriikide töölisklass tervitas teda kohe kui vabastamise nõiduslikku sõna.

Peale Marxi surma tuli Engelsil tuliselt välja astuda oportunistide vastu, kes püüdsid koos buržuaasiaga tumestada Pariisi Kommuuni tähtsust ja tema suuri õpiseid, kõrvale juhtida proletariaati tema revolutsiooniliselt teelt. Aastal 1891, Kommuuni 20. aastapäeva puhul, kirjutas Engels: „Viimasel ajal sotsiaaldemokraatlik väikekodanlus hakkab tundma kabuhirmu sõnade juures: proletariaadi diktatuur. Kas soovite teada, lugupeetud härrad, milline on see diktatuur? Vaadake Pariisi Kommunaalile. See oli proletariaadi diktatuur.“

Marxi ja Engelsi idee geniaalsed jätkajad, meie epohhi suurimad mõtlejad ja revolutsioonäärid Lenin ja Stalin mitte üksnes hindasid kõrgelt Pariisi Kommuuni tähtsust, vaid ka kasutasid hiilgavalt selle kogemusi. Olles elavalt huvitatud kõigi maade ekspluateeritute ja rõhutatute revolutsioonilisest liikumisest, neid põhjalikult tundma õppides Lenin ja Stalin püüdsid ja oskasid alati ammutada neist esmajärgulisi õpiseid, et paremini relvastada Venemaa ja rahvusvahelist proletariaati ideeliselt, poliitiliselt ja organisatsiooniliselt.

1908. a. kirjutas Lenin: „Kommuun õpetas Euroopa proletariaadile, kuidas püstitada sotsialistliku revolutsiooni ülesandeid konkreetselt.“ 1911. a. aprillis rõhutab Lenin: „Sotsiaalse revolutsiooni eesrindliku võitlejana leidis Kommuun sümpaatiat kõikjal, kus kannatab ja võitleb proletariaat. Tema elu ja surma pale, töölisvalitsuse olemus, mis vallutas ja hoidis oma käes enam kui kahe kuu vältel maailma pealinna, proletariaadi kangelasliku võitluse vaatepildid ja tema kannatused peale kaotust — see kõik tekitas vaimus-

tustormi miljonis töötajais, äratas neis lootusi ja võitis nende sümpaatia sotsialismile.“ Asudes veel Pariisis kirjutas Lenin 24. märtsil 1917. a.: „Käies 1871. a. Pariisi Kommuni ja 1905. a. Vene revolutsiooni kogemust juhitud teed mööda, proletariaat peab organiseerima ja relvastama kõik vaeseimad, ekspuateritavad rahvakihid, et nad ise vahetult haaraksid oma valdusse riikliku võimu organid, ise kujundaksid selle võimu asutused.“ 1917. a. aprillis rõhutab Lenin: „Kommuuni tõeline olemus ei esine sellisena, nagu kujutlevad seda tavaliselt kodanlased, vaid ta tähistab erilise riigitiübi loomist, mis on juba pääsnud maksvusele Venemaal ja mida iseloomustavad Tööliste ja Sõdurite Nõukogud!“

Paljuhõlmava ja samal ajal äärmiselt kokkuvõtliku määratluse Kommuuni ajaloolise tähtsuse kohta annab sms Stalin. Ta kirjutab 1924. a. aprillis: „Nõukogude Vabariik osutub selleks otsitud ja leitud poliitiliseks vormiks, mille raamides peab olema teostatud proletariaadi majanduslik vabastamine ja saavutatud täielik sotsialismi võit. Pariisi Kommuun oli selle vormi algeks. Nõukogude võim esindab selle arendatud ja viimisteldud kuju.“

Suure sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu eelduseks oli 1905. a. revolutsiooni peaproov. Selle võidu otsustavaks tingimuseks osutus asjaolu, et proletariaati juhtis löögivõimas ja konsekventne revolutsiooniline partei — bolševikkude partei — see tähtsaim, mis puudus Pariisi Kommuniil. Lenin ja Stalin, kriitiliselt uurides ja kasutades kõigi maade proletariaadi võitlusajaloost tulenenud õpiseid ja esmajoones Pariisi Kommuuni ja 1905. a. Nõukogude kogemusi, viisid Vene proletariaadi ettevalmistatuna vastu Oktoobrirevolutsioonile. Kuulsusrikka Lenini-Stalini partei juhtimisel võidu saavutanud proletariaat oli suuteline ajalooliselt lühima aja vältel oma raugematu võitlusega vaenlaste vastu ja oma suure loomingulise entusiasmiga ületama hiiglaslikke raskusi, likvideerima klasse, üles ehitama sotsialistlikku ühiskonda ja asuma ülemineku teele selle ühiskonna kõrgeima faasi — kommunismi juurde.

Marx ja Engels püstitasid ja valgustasid proletariaadi diktatuuri ja proletaarse riigikorra probleemi kõige üldisemais joonis. Leninil ja Stalinil tuli sel alal edasi arendada ja rikastada marksismi niihästi teoreetilises kui ka praktilis-loomingulises suhtes. Sms Stalinil tuli sel alal läbi töötada ja otsustada kõige keerukamaid, raskemaid ja uuemaid probleeme. NSVL Stalinlik Konstitutsioon, peegeldades ja registreerides tehtud tööd ja juba saavutatud võite, on ümberlõkkamatu tõendus sellest, et need probleemid on leidnud geniaalset lahendust mitte üksnes teoreetiliselt, vaid ka praktiliselt.

See, millele mõtlesid inimkonna kõige selgemad ja kaugenägelikumad pead, mis inspireeris Pariisi Kommuuni võitlejaid, millele mõtlesid, mõtleavad ja millest unistavad sajad miljonid töötajad, — ühiskond ilma inimese kurnamise ja ekspuaterimiseta inimese poolt, ühe rahva kurnamiseta teise poolt — see sai tõelisuseks suures Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidus.

★

Tänapäeva Prantsusmaa elab üle raskeid päevi. Prantsuse töötajad vaevlevad kirjeldamatuis raskusis. 1870. a. septembris buržuaaslik „rahvusliku kaitse valitsus“, usurpeerides poliitilist võimu, kasutas ära kõik võimalikud vahendid kuni „rahvusliku reetmise“ organisatsioonini, et maha suruda prantsuse rahvast. 1939. a. septembris Prantsusmaa bur-

žuaaslikud valitsejad ja nende peremehed kiskusid prantsuse rahva sõtta, võttes temalt enne ära kõik tema vabadused ja halvates tema tahte. See sõda viis kõdunenud valitsevate klasside saagiahnuse, müüdavuse ja juhmuse tõttu, nende klasside tõttu, kes pidasid ülimalt oma klassi-eesõigusi ja reaktsioonilisi arvestusi, hävingule ja katastroofile. Ja nüüd versailles'laste järglased, kasutades ära maa üllirasket seisundit, püüavad sundida prantsuse rahvast kandma kulusid, mida töid endaga kaasa sõda, lüüasaamine ja okupatsioon, lastes talle osaks saada raskeid katsumisi, mis avalduvad bankroteerunud buržuaasliku režiimi tulemusena. Nüüd nad analoogiliselt oma Versailles' eelkäijatele püüavad provotseerida prantsuse proletariaati, korraldavad marulisi šovinistlikke ja antisemiitlikke kallaletunge, organiseerivad jultunud orgiaid, kiusates taga kommuniste — tõelisi prantsuse rahva esindajaid ja võitlejaid sotsiaalse ja rahvusliku vabaduse eest. Ent prantsuse rahvas on kogenud palju, palju õppinud ja, mis olulisem, ta on hakanud aru saama, kes on tema tõelised sõbrad ja kes on tema vaenlased. Prantsuse kompartei kommunaaride väärrika järglasena, olles omandanud nende õpised ja vältides nende vigu, rakendades suure Oktoobrirevolutsiooni kogemusi ja tundes põhjalikult marksismi-leninismi õpetust, on selleks jõuks ja juhiks, mis tagab proletariaadile vääramatu edu tema võitluses vabaduse ja sotsialismi eest. Selle edu pandiks on töötajate rahvusvaheline solidaarsus. Prantsuse proletariaat mäletab, et internatsionalismi lipp oli Pariisi kommunaaride lipuks. Kommuuni dekreedid, kogu tema tegevus, tema koosseis, tema olemuski, tema loosungid, tema võitlejate vaimustushüüded, nende surmaeelsed avaldused — kõik see oli läbi immutatud internatsionalismi vaimust. Kommuun on surematu. „Kommuun, mida peeti purustatuks, Internatsionaal, millest arvati, et ta on hävitatud igaveseks, — nad on elavatena meie keskel ja 20 korda tugevamatena kui 1871. a.“ Nii ütles Engels 1892. aastal, Pariisi Kommuuni 21. aastapäeval. Täna me võime võrratult suurema õigusega ütelda: **K o m m u u n e l a b !**

23 aastat tagasi võidule pääsnud nõukogude võim esindab võimsat, peaaegu 200-miljonilist sotsialistlikku riiki. See Kommuun on hiiglaslik poliitiline, majanduslik, sõjaline, kultuuriline ja moraalne jõud. Ta osutub suurimaks kindluseks kogu maailma töötajale nende võitluses vabaduse, rahu, rahvaste vahelise sõpruse ja sotsialismi nimel. Täna palju miljoneid proletaarlast, talupoegi, töötajaid kapitalistlikes maades koos asumaade rahvastega avaldavad oma palavaimat poolehoidu sellele suurepärasele Kommuunile — Nõukogude maale, ja vaatavad suurima lootusega sotsialismi suurele, võidukale riigile — kõigi maade töötajate isamaale.

★

Pole mitte juhus, et MOPR (Rahvusvaheline Revolutsioonivõitlejate Abistamise Ühing) valis 18. märtsi oma päevaks. Selles valikus peitub sügav mõte, kogu programm ja suur kohustus. MOPR ei ole tavaline humanitaar-filantroopiline abistamisorganisatsioon, vaid proletariaadi rahvusvahelise solidariteedi organisatsioon, töölisklassi abistamise organisatsioon tema võitluses buržuaasliku korra, ekspluateerimise, kurnamise, terrori ja imperialistlike röövsõdade vastu. MOPR — see on töölisklassi võitlejate abistamise organisatsioon, mis aitab vanglates ja kontsentratsioonilaagrites piinlevaid kapitali vange.

MOPR-i liikmed ei tohi iialgi unustada, et teadusliku kommunismi rajajad — Marx ja Engels — osutasid just sel ajal nendeks esimesteks, n.ü. suurteks moprilas-

A. Kravtšenko

Parüsi Kommuuni viimsed võitlused

teks, väsimatuiks organisaatoreiks materiaalse ja moraalse abi andmisel kommunaaridele, organisaatoreiks kõigi maade revolutsioonivõitlejate abistamisel.

18. märtsil, austades Pariisi kommunaaride, oma kuulsate revolutsiooniliste eelkäijate mälestust, me peame andma endile kindla bolševistliku töötuse veel visamalt kasvatada masse rahvusvahelise proletaarse solidariteedi vaimus, veel kõrgemal ja kindlamalt hoida proletaarse internatsionalismi lippu, mille elavaks kehastuseks on võitmatu Nõukogude patriotism, väsimatult koondada kõige maade töötajate ja võitlejate ridu Pariisi Kommuuni surematu idee, Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini suure idee lõplikule võidule viimiseks kogu maailmas.

Kolhoosnik Anseljakov

Kolhoosnikud-loometöölised

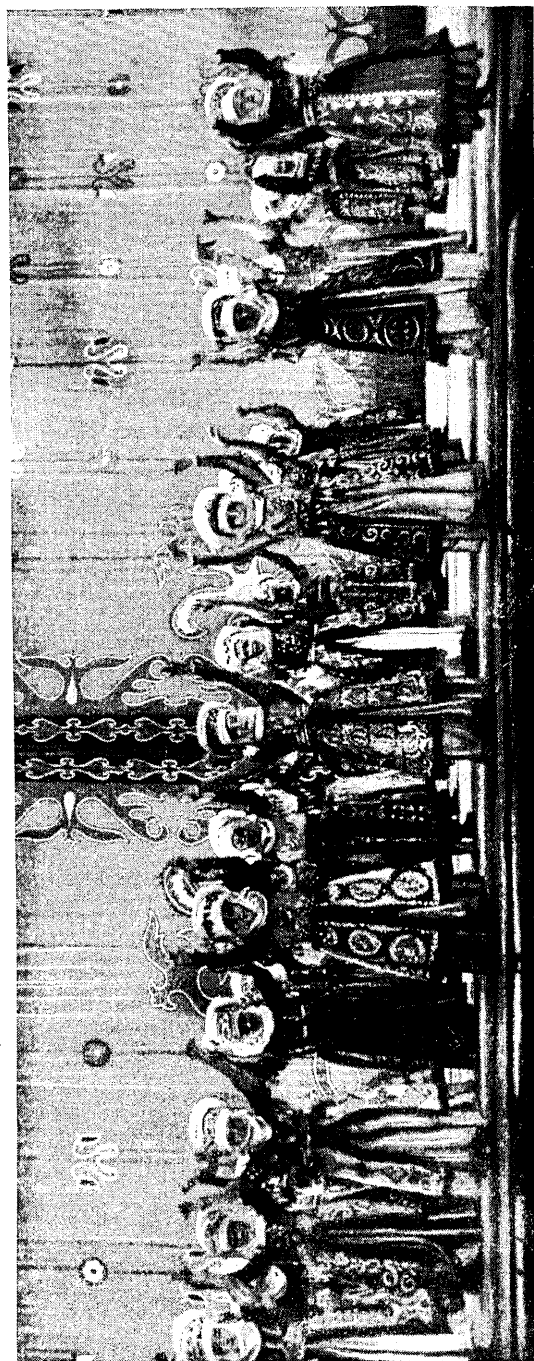
A. Mamadžanjan

Illustratsioon „Sassuuni Davidile“

Mesronjan

Illustratsioon „Sassumi Davidile“

Zar'o laul

Aastad astusid pilkaselt alla,
mäed ja orud nad uduga täitsid.
Sina üle mu mõtete valla
oma jäädava päikese läitsid.

Sinu silmad, öö asunud neile,
võtsid minult mu südame ära
muinasjuttude valgeile teile,
keset kaugete tähtede sära.

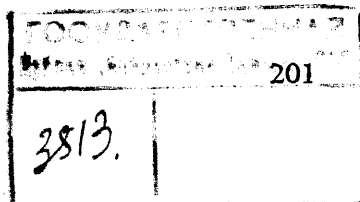
Sõber, õndsusel pole nüüd piiri,
keema lõbusalt süda mul tükib,
rebib taevastelt tähti ja kiiri,
sulle teemantse vöö nendest lükib.

Hilju vallatab tuuleke varmas,
põõsaid hällitab, rohtu maapinnal.
Las ma vallandan palmikud, armas,
et nad hällida võiksid su rinnal.

★ ★
★

Emba õrnalt mind,
sest su kaisus
pole võõrsil enam rind
mure paisus.

Sinu kelmika
naeru kaja
on kui sulin allika
piiraks maja.

Suu sul sosistab
just nii hilju
nagu tuul, mis kahistab
väljul vilju.

Kui mu kiharaid
sapid sina,
hulgun mööda lapsemaid
jälle mina.

Tõlkinud Meeme Murang

ARMEENIA NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIK VABARIIK

NÕUKOGUDE KIRJANIKE LIIDU JA L. OVALOVI RAAMATU „MATK EREVANI“ ANDMEIL

Armeenia Nõukogude Sotsialistlik Vabariik on üks kolmest Taga-Kaukaasia vabariigist. Armeenia on kõrgete mägede, järskude kaljude, sügavate kuristike maa. Juba Armeenia orud asuvad 900 meetri kõrgusel merepinnast ja kõrgemal. Ümber orgude rühmituvad eredast päikesest üleujutatud mäed. Maa lõunaosa vöötab kareda-vooluline Araksi jõgi. Araksi taga algab Türgimaa ja Iraan. Kõrgel sinises taevas, sealpool Araksit helgib pimestav-valge Ararati hari. Vabariigi keskuses tõuseb oma tippudega taeva poole kustunud tulemägi Aragats (Alagez).

Karm ja tore on Armeenia loodus. Kulub palju püüdlikku, visa tööd, et niisutada veetuid maa-alasid, muuta mägede kivised nõlvad viljakandvaiks põldudeks, lõhnavaiks aedadeks ja viinapuu-istandikeks. Töökas, andekas armeenia rahvas on paljude sajandite jooksul loonud oma maa kultuuri ja majandust.

Oma ajaloo kestel on armeenia rahval tulnud taluda palju kannatusi, palju laastavaid vallutusretki, tagakiusamisi, rõhumisi ja hädasid, milledele tegi lõpu alles Nõukogude võimu võit.

Muiste oli Armeenia tugev iseseisev riik. Esimesel sajandil enne meie ajaarvamist Armeenia tsaar Tigran Suur, vallutanud Süüria, Kiliikia ja paljud teised maad Vahemere kaldail, ehitas uue pealinna — Tigranokerti — ja asutas linna, eriti värvates oma maale õpetlasi, kunstnikke, näitlejaid, kaupmehi ja käsitöölisi. Juba noil ajal armeenia ühiskond paistis silma oma kõrge arenguga.

Hariduse lõpuleviimiseks saadeti noorukeid Kreekasse, ja hiljem, kui Armeeniasse tungis Rooma mõju, Rooma. Side Roomaga tugevnes veelgi, kui umbes 301. aastal tsaar Trdat Kolmas astus ristiusku ja ristiusk muutus armeenlaste ametlikuks usundiks. Kõrvuti Läänega avaldas armeenia kultuurile tunduvat mõju pidev ja lähedane suhtlemine Iraaniga, mis kujukalt peegeldub kogu armeenlaste loomingus. V sajandil Mesrop Maštots rajas armeenia tähestiku, ja 412. aastat võib lugeda armeenia algupärase kirjanduse tekkimise ajaks. VII sajandi keskpaiku vallutasid Armeenia araablased, IX sajandil viis kalifaadi nõrgenemine selleni, et Armeenia feodaalvaldused muutusid pooleldi iseseisvaiks riikideks. XI sajandi alguses liitis need riigid endaga Bütsants, hiljem aga vallutati nad türklaste poolt.

Armeenia riigi kõrgest ja kultuurilisest arengust tunnistab hulk hästi säilinud arhitektuurilisi ja arheoloogilisi mälestusmärke, milliseid leidub Armeenias otse igal sammul.

Juba XVIII sajandil Gruusia ja Armeenia, rõhutatud Türgi ja Iraani poolt, pöördusid abisaamiseks Venemaa poole. Algas julm sõda, mille tulemusena suurem osa Armeenias liideti Vene impeeriumiga.

Ent pärast Taga-Kaukaasia vallutamist anti kraai tsaari kindralite, ametnike ja politsei võimusesse, kes ühiselt kohaliku aadli ja kaupmeeskonnaga hakkasid halastamatult eksploateerima käsitöölisi ja talupoegi.

Kuid XIX sajand on tähelepanuväärne ka selle poolest, et vene ja armeenia haritlaskonna vahel tekkis tihe side, ja tugevat mõju armeenia kaasaegse kultuuri arenemisele avaldasid suurte vene rahvavalgustajate-demokraatide ideed. Silmapaistev armeenia kirjanik Miikael Nalbandjan oli Herzeni ja Ogarevi sõber. Nagu paljud vene revolutsionäärid, areteeriti Nalbandjan poliitilise tegevuse pärast ja heideti Petropavlovski kindlusse, kus ta suri, olles kõigest kolmkümmend kuus aastat vana.

Lõpliku hukatuse äärele viidi armeenia rahvas kodanlike, kontrevolutsiooniliste natsionalistide-dašnakkide poolt, kes haarasid Armeenias võimu 1918. aastal. Dašnakkide valitsus tähistus veriste sõdadega — Türgiga, Gruusiaga ja Azerbaidžaniga. Need sõjad maksid armeenia rahvale arvutuid ohvreid. Sisemaal organiseerisid bandiidid-dašnakkid Armeenia azerbaidžanitest „puhastamise“ ettekäändel, rahvaste vahelise veresauna. Sõdade, rüüstamise, nälja ja taudide tagajärjel hukkus üks kolmandik maa elanikkonnast. Sellised olid dašnakkide „majandamise“ tulemused.

Armeenia rahvas võitles visalt tsaristliku isevalitsuse, kapitalistide rõhumise, dašnakkide metsikuse alt vabanemiseks. Armeenia töötajate revolutsioonilist klassivõitlust juhtis suur Stalin ja ta abilised, armeenia rahva väärikad pojad Anastas Mikojan, Stepan Šaumjan, Suren Spandarjan.

Võitlus dašnakkide vastu lõppes töötajate võiduga. Dašnakkide valitsus kukutati 29. novembril 1920. aastal pandi Armeenias maksma nõukogude võim.

Armeenia ajaloo vere ja pisaratega leotatud lehekülj pöördus. Algas uus, helge ja rõõmus ajajärk armeenia rahva elus, kellele nõukogude võim tõi rahu, rahvusliku uuestisünni, majandusliku ja kultuurilise õitsengu.

Jäädavalt lõppes rahvuste vaheline vihavaen. Ainult hirmsate rüüstamiste ajal maha põletatud külade varemend meenutasid minevikku.

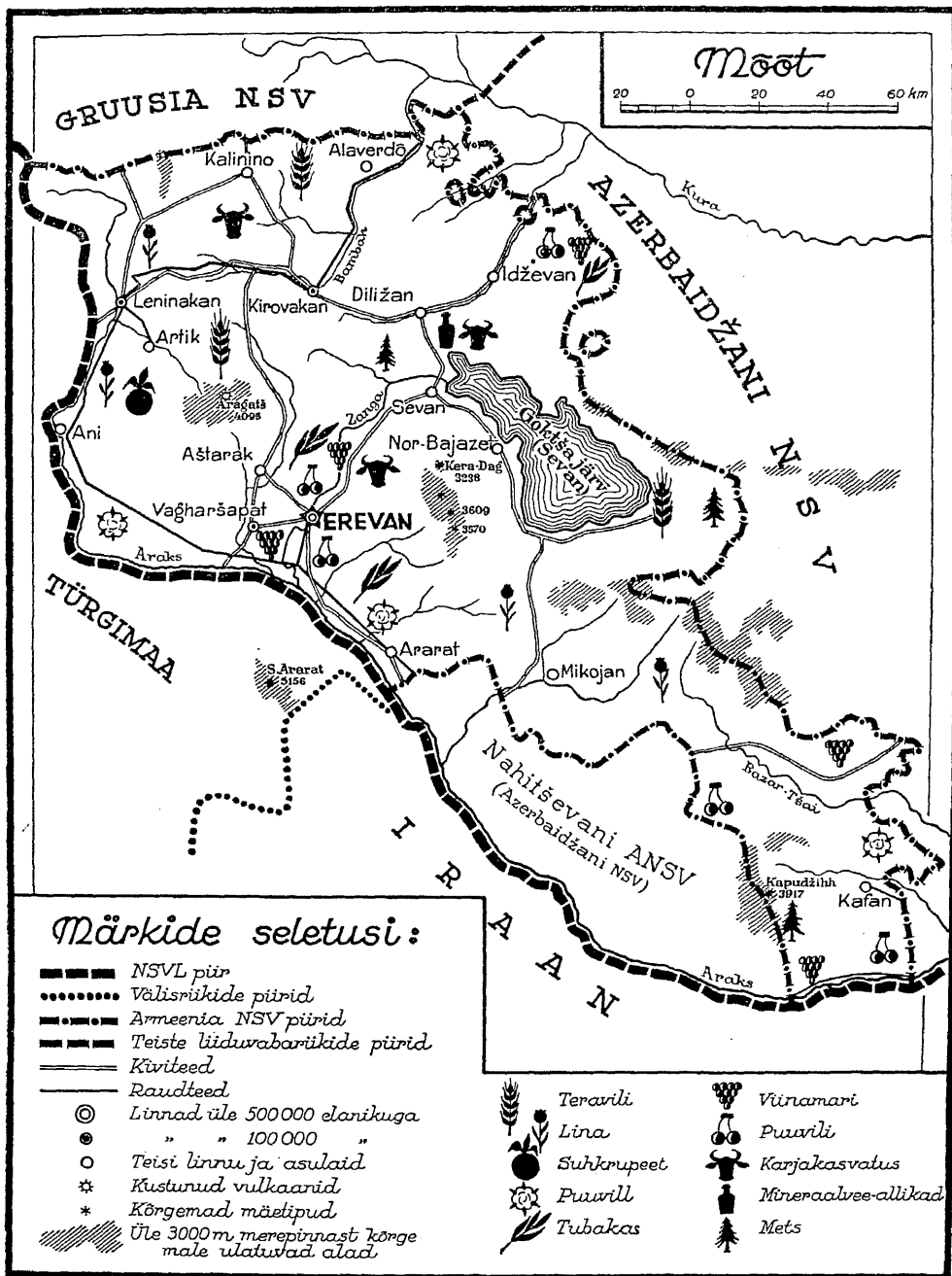
Maa uuestisünni näitavad kujukalt arvud ta elanikkonna kasvu kohta. 1920. aastal oli Armeenias 720 000 elanikku, 1926. aastal 881 000 ja 1939. aastal — 1 281 500. Elanikkonna juurdekasvu tempolt kuulub Armeeniale esikoht NSVL-s.

Bolševikud sundisid Armeenia loodust, esimesel pilgul karmina ja kehvana näivat, vapralt teenima sotsialismi.

Armeenia pealinn — Erevan. Kell ta postihoone roosas tornis näitab keskpäeva. Kui-vas hõõguvas õhus paistab silmipimestavalt päike ja maailma vaadelda võib ainult silmi pilutades. Turistid, varjates endid kuumuse eest tšinaaride okste all, heidavad ebasõbralikke pilke toredale, õhulisena näivale Araratile, kes õrritab oma hiiglasliku, subkrupea- taolise lumemütsi jahedusega, ent ei läkita linna vähimatki tuulehõngu...

Muide, linn ise, asudes neljakümnendal laiuskraadil, on juba ammu harjunud kuumusega ning ei pane seda tähele. Elu läheb oma rada, kirev, kihav, vastuoluline. Tõmmu- näolised päevitunud kivitöölised raiuvad täpselt lõhkisaetud roosa tufi plaatidele peeni jooniseid. Valge habemega vanamees, kräsune papaahha peas, sõidab ratsa väikese peene- jalgse eesli seljas, kelle koormale on lisatud neli määratu suurt savikruusi hapupiimaga;

eesel tõrgub ja vanamees sunnib teda tagant teravaotsalise kepiga. Pehmelt sahisavad asfaldil limusiinide kummid. Keset kärarikast tänavat, trammirööbaste kõrval pikutavad paljad poisikesed — nad alles äsja suplesid niisutuskanali ruskes vees ja mõnulevad nüüd, pööranud päikese kätte tõmmud seljad. Ja ülikooli-linnakeses, kus revolutsioonisangarile komsomolets Gukasjanile on püstitatud mälestussammas, longib linnavärvate ees üliõpilastele vastu kirevalt rietatud kurdide-kolijate salk, kes on laskunud alla mägedest. Kõlisevad peakatete hõbemündid, punavad heledalt brokaatrõivad, mustajuukselised naised vahivad alikulmu tundmatuid inimesi, kärarikaid prospekte, kus uued mitmekordsed majad vahelduvad väikeste nigelate onnidega.

Seitse sajandit vires see linn vacsuses, jäädes suureks rāpaseks külaks. Ent mis jääb järele nendest pimedatest lameda katusega hüttidest, mis pesitsevad veel Erevani uute majade vahel, kümmeaasta aasta pärast? Need lammutatakse viimse kui üheni, nagu seal, kus nüüd kulgeb lai Stalini prospekt, lammutati kaks rivi mitmekordseid, vulkaanilise tufist ehitatud maju.

Veel hiljuti oli Erevan mahajäänud provintsilinnake 30 000-lise elanikkonnaga. Savi-majad lāngakil seintega, lamedate mullaga kaetud katustega, kitsad ja rāpased tänavakesed, suvel mattunud tolmupilvedesse, talvel üleujutatud vedelast porist.

Mööda Erevani uidates võib veel nüüdki sattuda sopilistesse, tolmustesse, käänulistesse kõrvaltānavatesse. Ent siinsamas kõrval kulgevad uued asfaltsillutusega kaetud tänavad varjukate puude, sirgete kõnniteede ja nāgusate mitmekordsete majadega.

Abovjani tänav on kõige pikem ja elavam Erevanis, kus nüüd on üle 200 000 elaniku.

Ooperiteatri vastas seisab mälestussammas Hatšaturu Abovjanile, kelle nime kannab tänav. Abovjan on nüüdisaja armeenia kirjanduse rajaja. Kuni XIX sajandi keskpaigani armeenia kirjanikud tarvitasid vananenud muistset keelt — graparit, mis niisama vähe sarnanes armeenia kõnekeelega kui vähe sarnanevad omavahel kiriku-slaavi ja vene kõnekeel. Abovjan astus julgelt traditsioonest üle ja kirjutas oma kuulsa romaani „Armeenia haavad“ armeenia kõnekeeles.

Kuju on rajatud lihtsast pruunist kivist: nooruslikust mõtlikust näost ja väheldasest peenest kehakujust Tartu üliõpilase mantlis nagu hõnguks imestusvārset tagasihoidlikkust ja luulelisust.

Erevan saab varsti uue hiiglasliku ooperi- ja balletiteatri, mille hoone ehitatakse kadunud akadeemik Tamanjani projekti järgi, kes on kaunistanud linna paljude nāgusate hoonetega.

Väljakule, mida ristab Abovjani tänav, on püstitatud Armeenia vabariigi Valitsuse Maja. Ta on vooderdatud kahkja vabarnapunase tufiga. Arhitekt on osavalt kasutanud armeenia muistse ehituskunsti kogemusi — kõik hoone osad harmoneerivad üksteisega, ja hoone ei näi sugugi nii suurena, nagu ta tegelikult on, võttes enda alla terve kvartaali.

Tānava lõpus asub suur 26 Bakuu komissari nimeline linnaaed. Laiad alleed, mugavad pingid ja jahe vari teevad aiast oasi keset kuumusest hõõguvat linna. Igal pool helisevad lastehāāled.

Enne revolutsiooni oli Erevanis kõigest neli ettevõtet: veinikauplus, Sustovi konjakitehas, nahatōōkoda, väike elektrijaam ja puuvilla pressimise vabrikuke.

Suureks ettevõtteks Erevanis on sūnteetilise kautšuki kombinaat. Kautšuk lubjakivist! Olgu muuga kuidastahes, aga lubjakivi tagavarad on Armeenias ammutamatud. Kautšukit

võib siin lubjakivist toota Sevani-Zanga hüdrojaamade võrgu massilise ja odava elektrienergia töttu.

Kitsastes, poolpimedates muldonnides elasid varem ja kodusid vaipu armeenlannad. Kümnete ja sadade aastate jooksul anti põlvest põlve edasi raske ja õilis kunst — vaibakudumine. Tagakiusamised ja rüüstamised hävitasid seda kunsti. Armeenlased lahkusid kodumaalt, hajusid mööda maailma... Nüüd on Erevani ehitatud suur vaibavabrik. Vabrik — see pole just täpne nimetus. Vaibad kootakse endiselt käsitsi. Õigemini on see kogemuste vahetamise hõlbustamiseks ja parimate töötingimuste loomiseks ühinenud vaibakudujate suur kooperatiiv-artell. Vaipu kootakse suurtes valgetes ruumides. Vaibakudujate arv üha kasvab. Eredamaks ja kaunimaks muutuvad joonised. Erevani vaibakudujate kunsti täiuslikkusest tunnistavad nõukogude silmapaistvamate tegelaste portreed-vaibad.

Konservitehas... Avaras õues õitsevad roosid, nelgid, reseedad. Keset lilli kõrgub Lenini pronkskuju. Läheneb puuvilja kogumise aeg. Tehases algab kibe töö. Tehas valmistab 15 miljonit purki konserve aastas — virsikuid, aprikoose, pirne, õunu. Puuviljamäed... Erevani keedised roosi õielehtedest ja kreeka pähklistest on nüüd tuntud isegi Äärmises Põhjas.

Puuvillapuhastustehas. Kerged kräsulised helbed soetakse, muudetakse valgeks sulg-jaks vatiks, pressitakse. Väravaist sõidab välja veoautosid kõvade ja raskete, tekstiilvabrikuisse saatmiseks valmis puuvillapallidega.

Kohaliku veinitööstuse trusti keldrid... Armeenia päike ja mullastik soodustavad sel- liste viinamarjasortide kasvatamist, millistest toodetakse kangeid ja dessert-veine. Eriti head on armeenia konjakid. Nad on palju paremad põletavaist ja võrtsistest itaalia konja- kitest ja tunduvalt mõnusamad kreeka omadest.

Leninakan, suuruselt teine Armeenia linn umbes 70 000 elanikuga, on kuulus oma teks- tiilkombinaadi poolest. Leninakani tekstiilkombinaat on vabariigi uhkus. Kombinaadis on 116 000 väärtat ja 2272 masinat.

Arenev tööstus nõuab üha rohkem ja rohkem elektrienergiat. Mägin Armeenia evib haruldasi valgese tagavarasid. Peamine tuiksoon, mis toob ja hakkab tooma elektriener- giat maa linnadele, asulatele ja tööstuskäitistele, on Zanga jõgi, mille kaldal asub Erevan.

Oma võimu päevil muutsid dašnjakid Zanga kuristiku hukkamispaigaks. Siin nad piinasid ja tapsid revolutsionaäre ja punaseid partisane. Siin 1920. a. suvel dašnjakid lasksid maha Erevani bolševikkude juhi Alaverdjani, Leninakani tööliste organisaatori Garibdzanjeni ja vastuhakanud soomusrongi komandöri Mussaeljani.

Nüüd, otse linna lähedal lamedal kaljurünkal, looduslikul mäestangul, tormava ja va- huse Zanga kohal, puude ja lilleaedade vahelt paistavad laste kultuuri- ja puhkepargi kerged ja nägusad paviljonid. Kõik siin on määratud lastele — teater, kino, söökla, uju- läd, liivikud, ja ehtne 40-kilovatilise võimsusega hüdroelektriijaam, mille ülesanne on anda koolilastele täielikku kujutlust elektrist.

Pargi peamine vaatamisväärsus on laste raudtee. Marmortrepp, kaunistatud lilleliste muruplatsidega, viib jaama. Kõik on siin sisse seatud nagu pärisraudteelgi. Rong on koos- tatud vedurist ja vagunitest. Rongi koosseisu kolm vagunit mahutab 150 väikest reisijat. Kogu raudteed teenindatakse laste poolt.

Piki Zangat ülespoole, seal, kus basaltkaljud ripuvad vahutava jõe kohal, kitsas kuru- orus, raskete mäeseljandikkude jalamil asub Arzni, Armeenia parimaid kuurorte.

✱

Lai sinine järv nagu meri. Ühtki punkest, ühtki põõsakest ei ole määratu suure järve kaldail. Ja siiski on ta väljendamatu kaunis.

See on ülistatud Sevan, suurim kõrgmäestikulisist ja kõrgmäestikulisim suurtest järvedest.

Kalurid tegelevad kuulsa Sevani forelli püübiga, keda nad kutsuvad „išhaniks“, s. t. vürstiks. „Vürste“ toimetatakse kaldale erilistes paatides, mille keskmine osa on täidetud veega. Siit veetakse forell veoautodel aerodroomile, edasisaatmiseks lennukeil.

Väike aurik toimetab reisijad kivise saare kaldale. Järsk rada viib IX sajandil ehitatud kloostri karmide mustjate hoonete juurde.

Need muistsed jumalakojad on näinud ka teistsuguseid aegu, kui Sevani saar oli haaratud vallutajate rõngast. Klooster, mis asub sel tillukesel kaljul, oli kindluseks. Suvel põrkas neil sinistel vetel kokku ja uppus sõjalaevu, ja talvel, kui osa Sevani jäätus, toimusid jääl verised taplused. Imekauni sinise, nii haruldase basseini juurde selles kivises kõrves suundus tuhandeid inimesi, kes otsisid pääsu janust ja näljast. Ent esimene mulje oli petlik. Elu sinise järve juures polnudki nii kerge. Orgude elanikud, harjunud palava päikesega, kannatasid talvekülmade all. Altpoolt toodud viinapuuväädid hukutas lumi. Viljad valmisid hilja. Sel kõrgusel ei võinud vesi tuua kümnendikkugi osa nendest hüvedest, mida ta oleks võinud anda all tasandikel, kus inimesed asjatult palusid veelohedelt — višap'idelt — vee läkitamist taevast.

Alles nüüd oskab inimene selle tohutu rikkuse kasutamisele asuda. Ehitamisel on Sevani, millel tuleb niisutada mitte ainult 90 000 hektaari põlde, vaid käivitada ka kaheksa hüdroelektrijaama turbiine.

Sevani pindala on 1500 ruutkilomeetrit. Järv asub peaaegu 2000 meetri kõrgusel. Sevani suubub umbes 30 jõekesse, mis kannavad siia tohutu hulga vett; välja voolab Sevani üksainus jõgi — Zanga.

58 miljardit kuupmeetrit vett on kogunenud Sevani järve. Sellest piisaks täiesti selleks, et uputada kogu Armeenia territoorium 2 meetri sügavuse vee alla. Kuid Sevani järvest aurab igal aastal üle 600 miljoni kuupmeetrit vett. Vesi järvest kaob atmosfääri, kuna samal ajal all asuvad viljatud, kuumusest lõhenenud maad, päikesest kõrvetatud Sardarabadi stepid, mis janunevad vee järele, et puhkeda õitsele ja tuua ohtraid saake.

Kui Sevani veed alla juhtida, võivad nad moodustada võimsa voo. Hüdrojaamade turbiinidest läbi voolates, võib see voog anda sadu tuhandeid hobujõude energiat. Ja vesi, andnud jõu turbiinidele, niisutab ja muudab viljakandvaks ümbruse veetute orgude määratu suured maa-alad. See on Sevani-Zanga joastik. Joastiku jaamade üldine võimsus tuleb suurem Dneprogessi võimsusest. Juba töötab kaks hüdrojaama Erevanis, on ehitatud suur Kanakiri hüdrojaam. Kolmandal viisaastakul ehitatakse kõige suurem joastiku hüdrojaam — Gjumuši hüdrojaam.

Odava elektrienergia allikate loomine Armeenias soodustab vabariigi muutmist suureks tööstuskeskuseks.

★

Vana Armeenia põllumajanduses valitsesid mõisnikud, kulakud ja kloostrid, kelle valduses oli 70 prots. kogu maast. Kehvikud olid täiesti orjastatud.

Valimiseelsel miitingul

A. I. MIKOJAN,

ÜK(b)P KK Poliitbüroo liige, NSUL Ülemnõukogu saadik Armeenia NSU-st

Nõukogude võim andis talupoegadele maa, varustas vabariigi põllumajanduse eesrindliku tehnikaga, juhtis talupoegkonna õnneliku, kolhoosliku elu teele.

1939. aastal oli kolhooside, mis ühendasid 96,1 prots. majapidamisist ja 98,4 prots. külvipinnast, teenistuses 32 mäsina-traktorijaama. Juba 1938. aastal töötas vabariigi sovhoosides ja kolhoosides 1432 traktorit, 187 kombaini, 730 veoautot, ja oli kasutusel palju maud kõige täiuslikumat inventari; ja need arvud kasvavad üha.

Vabariigi põllumajanduse laad muutub vastavalt tõusule orgudest mägedesse. Orge ristavad niisutuskanalid. Niisutatav pindala on suurenenud 97 000 hektaarilt 1913. aastal 172 500 hektaarini 1939. aastal. Niisutatud maadel laiuvad viinapuuaiad, puuvilla- ja tubakaistandikud. Kõrgemal mägede nõlvul vahelduvad viinapuuväätide sirged read lõhnavate viluste aedadega. Veel kõrgemal kollendavad nisu- ja odrapõllud. Ja üle 2000 meetri kõrgusel laiub mööda mägesid värske rohu heteroheline vaip, lilletatud taevassiniste ja punaste lilledega. See on suvine, kõige tervislikum ja toitvam alpikarjamaa.

Armeenia põllumajanduse vanimaid ja põhilisemaid harusid on viinamarjakasvatus. Viinapuuaedade pindala oli 1939. aastal 15 600 hektaari.

Aastail pärast revolutsiooni arenes tunduvalt puuvillakultuur. Eriti laialdaselt arenes tubakakasvatus. Tubakaistandikud suurenesid 35 korda.

Suure ulatuse on võtnud puuviljakasvatus. Aedade pindala on suurenenud peaaegu 4 korda. Ainuüksi 1939. aastal rajatud viljapuuaedade pindala moodustab 40 prots. kõigi ennerevolutsiooniaegsete aedade pindalast.

Armeenias on arenenud juustutööstus, mis toodab paremaid juustusorte: šveitsi ja hollandi juustu, pehmeid juustusorte, mida säilitatakse savikruusides ja burdjukkides (loomanhast kottides). Kalinini šveitsi juustu tehase suurim Liidus.

Tähtsat osa vabariigi põllumajanduses etendab lambakasvatus, mis alal toimub suur tõuparandustöö.

Armeenias kasvatatakse ka kiireid ja vastupidavaid mägihobuseid.

Suuri edusamme kultuurilises ülesehitustöös on tehtud kogu vabariigis. Enne revolutsiooni ei olnud Armeenias ühtegi kõrgemat õppeasutist, ühtegi teatrit. Nüüd on Armeenias 8 kõrgemat õppeasutist, 15 teaduslikku uurimisinstituuti, 20 teatrit. Andekaid armeenia kunstnikke, kirjanikke ja artiste tunneb kogu Nõukogude maa. Nõukogude Armeenia kõrgelearenenud kunst leidis üldise tunnustuse armeenia kunstidekaadil Moskvas. Armeenia rahvaepose „Sassuuni David“ tuhande aasta juubelil tähistati kogu nõukogude kultuuri pidustusena.

„Sassuuni David“ lõpeb sellega, et rahvasangar Davidi poeg Mger, raugedes võitluses maailma kurjusega, tõmbub vihasena ja rammetuna koopasse. Ta teatab, et väljub sealst alles siis, „kui hävib maailm ja kerkib uuesti“.

See aeg on saanud — bolševikud purustasid vana vägivald ja vaenu maailma ning löid uue — vendluse ja õnne maailma. Rahva loovad jõud vabanesid köidikuist. Rahvasangar — Mger — on tulnud välja vanglast. Eredalt on lõõnud hiilgama armeenia rahva mitmepalgeline, vabastatud geenius; rahvas on heitnud oma turjalt rõhujad ja on üles ehitanud vennalikus liidus kõigi Nõukogude rahvastega uue sotsialistliku ühiskonna oma maal.

Ent Nõukogude maa piiride taga on taevast kaetud imperialistliku sõja ränkade kõuepildedega. Armeenia rahvas on valmis vennalikus liidus kõigi NSVL rahvastega tagasi

lõõma vaenlase iga sepitsuse. Armeenia rahva tunded ja mõtted on kaunilt väljendatud armeenia luuletajate (A. Isaakiani, N. Zarjani, G. Sarjani, G. Borjani ja S. Kaputikjani) kollektiivses luuletuses, mis on pühendatud suurele rahvaste juhile seltsimees Stalinile. Kui kerkib hädaoht emakesele-kodumaale — öeldakse luuletuses —, siis samal hetkel ja tunnil:

„Maa kõigilt piiridelt, maa kõigist osadest,
auulidest ja linnadest, kolhoosest, küladest,
Zanga, Amuuri, Volga ja Rioni kallastelt
ja Kaspia veel soolakuilt, taigagi kinkudelt
siis Kremli esimesel hüüul tõuseb kogu Maa...
daviide tuleb kokku kõikjalt tuhandetena.
Ja saduldavad rahvad tiivulise Džalali.
Maa poegade käes välgub mõök siis hirmsasti,
lõõb põrmu töö ja armastuse, laulu vaenlase.
See on siis meie viimne taplus — jäävalt viimne.“

Armeenia rahvaluulet

LAUL AASTAAEGADEST

K e v a d

Jälle on tulnud need linnud,
lennanud meile need linnud,
tagasi jõudnud need linnud,
kes kevadel ilmuvad siia.

Neil seljas rohekad rüüd,
neil seljas rohekad rüüd,
neil seljas rohekad rüüd,
aasade kohal tiirlevad nüüd.

Kõlagu, ööbik, su laul,
kajagu õrnalt su laul,
kaikugu kaugele laul,
helagu, helagu, hüüd —
meil ühine püüd!

S u v i

Jälle on tulnud need linnud,
lennanud meile need linnud,
tagasi jõudnud need linnud,
kes suviti ilmuvad siia.

Neil seljas punakad rüüd,
neil seljas punakad rüüd,
neil seljas punakad rüüd,
roosipuu kohal hõljuvad nüüd.

Kõlagu, ööbik, su laul,
kajagu õrnalt su laul,
kaikugu kaugele laul,
helagu, helagu, hüüd —
meil ühine püüd!

S ü g i s

Jälle on tulnud need linnud,
lennanud meile need linnud,
tagasi jõudnud need linnud,
kes sügisel ilmuvad siia.

Neil seljas kollased rüüd,
neil seljas kollased rüüd,
neil seljas kollased rüüd,
vetel hallidel keerlevad nüüd.

Kõlagu, ööbik, su laul,
kajagu õrnalt su laul,
kaikugu kaugele laul,
helagu, helagu, hüüd —
meil ühine püüd!

ET KAUNISTADA ARMAST NAIST . . .

Et kaunistada armast naist,
seks parim kangas päiksepaist
ja voodriks alla täiskuu siid.
Niit kõigist peenem — pilveniit.
Siis ehteiks lainte valge vaht,
veel pandlaks vaja tähte kaht,
õis kaelusele — ise ma.

Tõlkinud J ü r i Š u m a k o v

VABASTATUD MAA KIRJANDUS JA KUNST

Armeenia rahvas on üks vanimaid ja kultuursemaid rahvaid maailmas. Ta vanust on mitu tuhat aastat. Armeenia suur sõber ja ülihea tundja vene luuletaja Valeri Brjussov kirjutas õigusega: „Armeenia rahvas on meie maailma tulnud säärastest kaugest minevikust, kus mitte ainult polnud olemas nüüdisaegseid Euroopa rahvaid — prantslasi, itaallasi, inglasi, venelasi —, vaid vaevalt veel olid ajaloo näitelavale ilmunud antiikaja rahvadki — roomlased ja helleenid.“

Armeenia rahvas on alati armastanud laulu ning värssi. Armeenlaste suuline kirjandus põlvneb mäletamatuist aegadest. Sellest on meieni ulatanud gohtani rahvalaulikutehussaanide tähelepanuväärsed laulud, silmapaistvad näited kõrgelt kunstiväärtuslikust rahvaloomingust. Gohtani laulikute pärimused on säilinud meie päevini värsilises rahvaluules, laulikute-äsuugide ning jutustajate loomingus.

Hoolimata raskest tingimusest, milles tuli lakkamatult võidelda oma iseseisvuse ja sõltumatus eest, on mchine, vabadustarmastav ning andekas armeenia rahvas loonud imepärased suuremaid kunstilised väärtused ja rikastanud oma kirjanduskunsti varaaita üha uute saavutustega.

Juba enne revolutsiooni, 1916. aastal, hakkas kirjastus „Puri“ suure proletaarse kirjniku Gorki algatusel välja andma armeenia proosakirjanduse ja luule kogumikku. Hiljem algatas ja vaimustas Gorki monumentaalse teose „Armeenia luule valimik vanimaist aegadest kuni meie päevini“ väljaandmist; selle teose hiljutine ilmumine trükist oli silmapaistvaks sündmuseks paljurahvuslikus nõukogude kirjanduses.

Valeri Brjussov, kes on andnud armeenia luulest ülihäid venekeelseid tõlkeid, kirjutas sellest valimikust: „Armeenia luulet tundma õppides olen ma palju kordi hämmastuses peatunud eeskätt selle luule üksikute saavutuste erandliku täiuslikkuse ees. Armeenia värsiline rahvaluule kuulub kõige tähelepanuväärsemate hulka kõigi nende seas, mida ma tunnen: kuigi paljud rahvad ei saa uhkustada, et nende rahvalaulud küünivad sama kunstilise tasemeni, on niisama haruldased oma võlus, nii kordumatult omapärased, ja seda kogu oma lihtsuse ning loomuliku siiruse juures...“

Armeenia rahva visadus ning kunagi kustumatu elurõõm, ta imeline loominguline jõud, palav tööarmastus ning veendumus vabaduse lõplikus võidus — see kõik väljendub eredalt armeenia rahvaloomingus ja rahvaluules: vanus kangelaspoemides, muistendeis, lauludes. Seda kõike kehastavad harukordse jõulisusega mitmed meieni ulatunud põliseimad rahvaloomingu tooted: „Vaagni sünd“, „Valitseja Aslan“, „Artavazdi hukk“, ja kaunis legend kuningas Aršakist, kes oma kalli Armeenia iseseisvust kaitstes ei andnud alla ka siis, kui teda surmaga ähvardati. See kõik kostab eriti selgesti armeenia kangelaseeposest „Sassuuni David“ — ja samuti kesk- ning uusaja suurimate luuletajate loomingust.

Armeenia lüüriline rahvalooming kõneleb selle rahva tunnete imestusväärsest sügavusest, tema vaimsest rikkusest ning suurest loomingulisest meistrioskusest. Väga huvitavad ja iseloomulikud on need armeenia rahvaluule tooted, mis on pühendatud vaeste

vaevale — „Kündjate laul“, „Vokilaul“, „Kangru laul“, „Harjalaul“ jne. Erinevalt rikkastest muidusõojatest, kurnajatest ja valitsevaist võimumeestest, kes pidasid tööd alandavaks, armastas ja austas seda armeenia rahvas. Ta on töö luulestanud kui määratu elulise jõu, kui heameele ja rõõmu allika. Töölaulude kangelased künnavad kiiresti ja hõlpsasti, puhastavad osavasti põldu võsa juurides, niidavad heina, kasvatavad karja, koovad ja ketravad. Lauludes näitas rahvas oma veendumust selles, et lõppeks võidab tööinimene, et maa valitseja peab olema tema.

Armeenlaste rahvaluules, nagu ka nende paljude põlvkondade luuletajate toodangus, esineb väga tihti „hariibi“ teema. Hariib — see on rändaja, kel pole vaba kodumaad, kes elab võõrsil; ta armastab oma kodumaad palavalt ja ustavalt, kuid see kannatab rõhumise all ja on õnnetu. Rändaja on kodutuna kurb oma saatuse pärast, ta „päevad on mustad“. Kaugetes maades asudes (traagiliste elutingimuste tõttu olid tagakiusatud ja jälitatud armeenlased sunnitud elama Prantsusmaal, Itaalias, Kreekas, Indias, Ameerika Ühendriiges ja mujal) luuletab hariib imekauneid laule oma kodumaast. Ta hüüab lendavale kurele: „Kas sul ei ole teateid kallilt kodumaalt?“ (laul „Kurg“). Kurg on armeenia rahva armastatuim lind; tema poole pöördusid hariibid sooviga: „Talveks lenda tagasi koju ning tervita mu armsamat.“

Närtsimatu on ka armeenia rahva sõjalüürika. Ta lauludes on ilmekalt jäädvustatud ennastohverdav isamaa-armastus ning armeenia töötava rahva ülisuur patriotism. Ähvardaval hetkel, kus vaenlane on röövimas kodumaa iseseisvust, läheb ta vastu sõtta kogu töötav rahvas; keegi ei taha koju jääda — nii noor kui vana kipuvad võitlustandritele. See rahva kõrge kohusetunne oma maa vastu, valmisolek relvaga käes kodumaa pinna kaitsmiseks ning tuline kangelasmeelsus on jõuliselt edasi antud „Erserumi sõjalaulus“, „Zeituni marsis“ ja „Uljaste meeste laulus“.

Armeenia on erakordselt rikas väga ilmekatest luuletaja-isiksustest. Armeenia keskaegne luule kinkis maailmakirjandusele terve plejaadi oivaliste lüürikute tooted. Need on Gregor Narekatsi (X sajand), Nerses Šnorhali (XII s.), Ahtamartsi Friki (XIII s.), Konstantin ja Ovanes Ersykajutsi (XIII—XIV s.), Mkrtitš Nagaš (XIV—XV s.), Kutšak (XV—XVI s.) ja paljud teised armeenia renessansi ning hiliskeskaja kirjanduse kuulsusrikkad esindajad. Keskaegne armeenia lüürika, mis „kutsus nautima elu rõõme, ülistas looduse igavest veetlust ning kõikevõitvat armastusõnne“ (Brjussov) ja oli oma olemuselt realistlik, vastustas keskaja asketismi. Tal oli suur ajaloolis-sotsiaalne tähtsus ja ta peegeldas rahva kõrget luulekunsti-meelt.

XVIII sajandil puhkes armeenia rahva kustumatu luulegeenius uue jõuga rahvalaulikute-ašuugide, hussaanide kuulsate järglaste loomingu. Kõrgele tõstsid tol ajal armeenia luule poeet ning kunstnik Nagaš Svnatan ja geniaalne luuletaja-ašuug, „laulukuningas“ Sajath-Nova.

Svnatan on eeskätt armastuse ja õnne, rõõmu ja armastuse hingestatud laulik. Armastatud tütarlaps on talle rõõmu ja vaimustuse allikaks ning suurimaks loomingu stiimuliks.

Täiesti erandlikuks nähtuseks maailma rahvaluules on ülipopulaarse ašuugi Sajath-Nova loomingu, kes luuletas armeenia, gruusia ja azerbaidžani keeles. Sajath-Nova ebatavaliselt suur lüüriline anne ja tema filosoofiliste ning sotsiaalsete motiivide avarus äratasid ta vastu Taga-Kaukaasia rahvaste laialdaste kirjanduslike ringkondade tähelepanu ja kutsusid esile terve koolkonna ta pärimustele järgijaid.

Väga iseloomulik on seik, et erinevalt rahvalaulikuist-hussaanidest, kes säilitasid oma improvisatsioonid mälus, esindas Sajath-Nova uut ašuugi-luuletaja tüüpi, kes jäädvustab oma muusikalised improvisatsioonid paberil.

Armeenia liitmine XIX sajandi 20-ndail aastail Venemaa külge avab armeenia kirjan-
duse uue järjekordse arenemisjärgu. Tol ajal hakkas armeenia kultuur osa saama vene
ja euroopa kultuuri edulistest algustest. Armeenia kirjanikud puutusid kokku 60-ndate
aastate vene edumeelsete ringkondade eesrindlike ideedega, eesrindliku filosoofiaga ja
publitsistikaga. Armeenia rahva parimad pojad — eesrindlikud kirjanikud ja luuletajad
— sidusid oma saatuse suure vene rahva saatusega.

Erilist tähelepanu pälvivad uue armeenia kirjanduse ning kirjandusliku keele rajaja
Hatšatur Abovjan ja revolutsiooniline demokraat, tuline ajakirjanik, arvustaja ning luule-
taja Miikael Nalbandjan, kes elasid otse ühiskondlik-poliitilise elu tulipunktis. H. Abov-
jani sulest on peale arvukate ning kaunite bajati'de (nelikvärsside) pärit tähelepanuväärne
romaan „Armeenia haavad“, mis kujutab Armeenia Venemaa külge liitmise sündmusi, ja
rida muid proosateoseid. Armeenia kirjandusse tõi Abovjan rikka ning elava rahvakeele.

Luuletaja ning ühiskondliku tegelase Miikael Nalbandjani nimega on seotud rahva-
meelse lüürika loomine. See on tuline luule, mida läbivad kaasaja eesrindlikud ideed.
Tema värsse täidab piiritu vabadusearmastus ja türannia ning kurnajate vihkamine (luu-
letused „Vabadus“, „Lapsepõlve päevad“ jt.). Luuletaja kutsub üles tegudele, leppimatule
võitlusele, sõtta pimeduse ja vägivalla vastu. 1860. aastal sõitis Nalbandjan välismaile
ja viibis Konstantinoopolis, Pariisis ja Londonis. Siin sai ta lähedaseks Herzeniga,
Bakuniniga ja Ogareviga. Pariisis andis ta välja oma kuulsa traktaadi „Põllundus õige
teena“, mis oli suunatud maa eraomanduse vastu. Pärast tagasitulekut Venemaale vangis-
tasid Nalbandjani tsaari satraabid. Üle kolme aasta istus ta Petropavlovski kindluses
ja saadeti seejärel Kamõšini asumisele, kus ta suri tiisikusse.

XIX sajandi luuletajate seast on vaja ära märkida ka säärased tähelepanuväärsed
rahvameelse luule esindajad, nagu olid S. Šah-Aziz, R. Patkanjan, M. Pešiktašljan, P. Dur-
jan, G. Dodohonjan, M. Atšemjan ja A. Tšaturjan.

Nende luuletajate loomingu ei ole esikohal mitte ainult kurbus sünnimaa ja veris-
tatud rahva pärast. Nad kutsuvad ka üles mehisusele ning võitlusele Armeenia vabastuse eest.

Harukordselt viljakas, paljutahuline ja värvikas on revolutsioonielise haritlaskonna
kolme parima esindaja loomingu. Need on Ovanes Joanisjan, Ovanes Thumanjan ja Avetik
Isaakjan, kes nägid ära ka armeenia rahva vabastamise ning uuestisünni ja päikeselise
oleviku. Rääkides nende luule tähtsusest armeenia kirjanduse arengus märkis V. Brjussov:
„Need kolm luuletajat moodustavad credaima „tähtede kolmiku“ armeenia kirjanduse tae-
vas, ja viimase ajaloolised teed käivad nende kolme kirjaniku tegevuse kaudu.“

Ovanes Joanisjan (1864—1929) on peen ning nukker lüürik. Temas oli hiilgav anne
õnnelikult ühendatud värsilise rahvaluule ja üldse sünnimaa rahvaluule rikkuste oivalise
tundmisega, mis kõik kajastub ta elegiais, ballaadides, lauludes, muistend-poemides,
pocemides jne. Paljud neist on saanud rahvalauludeks ja on tänini laialt tuntud töötava
rahva seas.

Suur armeenia luuletaja ja proosakirjanik O. Thumanjan (1869—1923), kes lõi oma
teostega terve erilise ajajärgu, on kõigi oma juurtega sügavasti ning veresugulaslikult
seotud rahvaga ja tema suulise loomingu, kultuuriga ning ajaloo. Määratu suurt

mõju on sellele luuletajale juba ta varasest lapsepõlvest alates avaldanud vene kirjandus — nimelt geniaalsed luuletajad Puškin ja Lermontov. „Olgugi et mägedearmastus ja igatsus elu järele mägedes on selletagi omased mu hingele,“ kirjutab ta, „kuid vene luuletajad andsid mulle selle poeemivormi enese, milles esinevad paljud minu teosed: „Loriini Sako“, „Mehri“, „Maro“, „Äraheidatud seadus“, „Alek“ ja teised.“

Thumanjani loomingu amplituud on määratu lai: ta on andnud täiuslikke eeskujuteoseid kõigis kirjanduse žanrides — luuletusi, legende, muinasjutte, ballaade, poeeme, nelikvärsse filosoofiliselt mõtiskleva sisuga, jutustusi ja novelle. Tema toodangus on väga palju teoseid, mis põhjenevad rikkal ja paljukujulisel armeenia rahvaluulel.

Ovanes Thumanjan on suurim optimist. Teda kandis sügav usk, et rahvas, kes on murdumata vastu pidanud nii paljudele kannatustele ning katsumistele despootide ja rõhujate ikke all, saavutab tingimata vabanemise. On loomulik, et ta võttis suure sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni vastu vabastuse koidikuna, oma rahva põliste aimuste ning pürgimuste teostumisenä. „Näete, see on võim,“ kirjutab ta 1920. aastal, „kelle vapil me ei silma igasuguseid metsloomi ja relvi, vaid üheskoos ja ühendatult sirpi ja vasarat — tööliste ning talupoegade töö sümboleid; see on võim, kes toob enesega kaasa sõpruse, rahuliku elu ja õiglase töö, mitte aga sõdasid ja laostust... Tõepoolest, väikesed rahvad pole midagi muud kui osatuks jäetud töölisel suurte ahnete ning südametute kapitalistlike riikide teel. Uus Venemaa läheb neid välja aitama sellest orjade olukorrast ning avab uue ajastu inimkonna ajaloo.“

Avetik Isaakjani, kelle 65. sünnipäeva nõukogude rahvas tähistas möödunud detsembris, nimetab armeenia töötav rahvas „varpet'iks“ — meistriks. Niisuguse kõrge hinnangu vääriliseks peab see töörahvas ainult teistest ülekuündivaid, kuulsaid ja armastatud kirjanduse- ning kunstijõude.

Isaakjani, selle suure armastuslauliku looming on sügavalt rahvalik, värvikas ja monumentaalne. Aleksander Blok, kes tõlkis selle silmapaistva armeenia lüüriku teoseid, kirjutab ühes oma 1916. aasta kirjadest: „Luuletaja Isaakjan kuulub esimesse klassi; võib-olla pole säärast heledameelset ja vahetat annet kogu Euroopas.“

Isaakjani loomingulise tegevuse algus on pärit 1898. aastast, millal ilmus tema esimene lüüriliste luuletuste raamat „Laulud ja haavad“. See teos äratas kirjanduses vaimustatud ning laialdase vastukaja; hiljem on sellest ilmunud mitu uut väljaannet ja samuti osalisi tõlkeid — peale vene keele ka gruusia, saksa, inglise, hispaania, juudi ja teistes keeltes.

„Jahedal õöl, kui tähed hõikasid kuud ning linnud kutsusid luuletajat, haaras vaimustatud laulik oma südame kandlekeeled, ja need katkesid... kuskil sügavuses jäi terveks ainult üks keel — armastuse kandlekeel.“ Nii määratleb Isaakjan ise üht oma lüüra kõlavaimaist keeltest. Keegi pole armeenia kirjanduses nii paljukülgsest värsis ülistanud armastust kui Isaakjan. Tema laulud sel teemal on õilsa ning tervikliku armastuse apoteos; säärane armastus võidab kannatused ja surma. Oma seda liiki miniatuurides on Isaakjan loonud lüürilise kangelase unustamatu kuju: see kangelane tunneb armastust mitte üksnes „kalli Šušani“, vaid ka kogu rahva, maailma, kõigi kannatavate ja alandatud inimeste vastu.

A. Isaakjan on andnud maailmale südame, mida täidab puhas, ideaalne ning õnnelik armastus ja hävitamatu elujanu. Ent kui ta hakkas laulma armastusest, kerkis aina ta ette sünnimaa kannatav, piinatud ja paljaksröövitud rahvas; ta ette kerkis kapitalistlik

maailm, kus naine elab orjuses ja kus armastus on väga kaugel õnnest. Laulud ja haavad, armastus ja mure olid lahutamatud. See sünnitas Isaakjani revolutsioonielse loomingu üksinduse, kurbuse ja vastamata armastuse motiive. Armastustunne segunes vältimatult selgete tajumustega halvast sotsiaalsest olukorrast ning kodanliku ühiskonna elu vastuoksustest. Luuletaja kutsus võitlusele valitseva sotsiaalse ning poliitilise korra vastu. Korduvalt tsari kaitsepoliitise poolt jälitatuna rändas Avetik Isaakjan kaua mööda maailma ringi. Euroopas ümber ekseldes ja ühelt maalt teise kolides otsis Isaakjan õiglust, vabadust ja üldist hüvet, kuid nägi kõikjal ühiskondlikku õiglusetust ja rahva hulka kuuluvate inimeste rasket ning kibedat saatust.

Tulnud pärast kauast äraolekut tagasi kodumaale, mis oli saanud nõukogude vabariigiks, ja näinud oma rahvast päästetuna hävinemisest sõdades, rahvustevahelisest kõrlõikamisest ja rüüstamistest, tundis Avetik Isaakjan eneses uute loomingujõudude juurdevoolu. Tema paljuhäälelises lüüras lõi kõlama uus laul — võidutseva ning uuestisündinud armeenia rahva laul, suurt rahvaste vabastajat ning armastatud juhti J. V. Stalinit ülistav laul (luuletused „Mu kodumaale“, „Suurele Stalinile“, eepiline poeem „Mger Sassuunist“). Tema ebatavaline anne puhkes nüüd täide õitsengusse. Ta lõi rea novelle ja jutustusi („Lilith“, „Kannatuse karikas“, „Neil on lipp“). Praegu on ta lõpetamas suurt romaani „Karo sõnad“, mis on 20-aastase töö vilj. Peale selle töötab Isaakjan suure poeemi kallal V. I. Leninist.

Eriti tähelepanuväärne on esimese proletaarse luuletaja-revolutsionääri loomingu armeenia kirjanduses: Akop Akopjan (1866—1937) on üks vanimaid Nõukogude maa proletaarseid luuletajaid üldse. Akopjan on üks esimesi nendest, kes tegid luulelise käsitluse esemeks tööliklassi ning töötava rahva hulka võitluse tsarismi ja kapitalismi vastu; esimesena tõi ta armeenia kirjandusse laule proletariaadi tööst ja revolutsioonilaule; ta pani armeenia luules kõlama vasara ja alasi. Akopjani luuletustes (nagu „Süüme ja töö“, „Töölaul“, „Sepa laul“, „Ma ütlen teile...“ jne.) kostab sügavasti liigutavaid viise ausast tööst, tööst kui rõõmust, ja ühtlasi protestipalanguid kapitalistliku kurnamise koorma vastu ning mehiseid motiive võitlusest nende vastu, kes on teinud töö needuseks ja ikkeks.

Akopjan võttis aktiivselt osa revolutsioonilisest liikumisest. 1904. aastal astus ta bolševikkude ridadesse. Samal ajal tõlkis ta armeenia keelde Internatsionaali, Marseljeesi ja „Leinamarsi“. Ühtlasi tõlkis ta oma kodumaa keelde bolševistlikke proklamatsioone ja Gorki teoseid.

Neis Akopjani teostes, mis on kirjutatud juba sotsialistliku ülesehituse aastail, laulab luuletaja vabade inimeste rõõmust ja kujutab industrialiseerimist oma kodumaal, kus rahvas oli saanud tehaste, vabrikute ning kaevanduste peremeheks. Akopjan on kirjutanud kauneid luuletusi, mis on pühendatud suurtele juhtidele Leninile ja Stalinile. Ühes oma surmaeelseist luuletustest on see poeet-bolševik armastusega jäädvustanud kalli sõbra ja armastatud juhi Stalini kuju, nagu ta teda nägi Kremli armeenia rahva parimate esindajate vastuvõtul.

Tühjaks-ammutatamatud võimalused oma loomingu vabaks arendamiseks on saanud ka Nõukogude Armeenia suurimad proosakirjanikud Movses Arazi, Stepan Zorjan ja Derenik Demirtšjan, kes ilmusid kirjanduse areenile juba enne revolutsiooni.

Armeenia proosa tähelepanuväärne meister, kirjanik-ordenikandja ja oma vabariigi Ülemnõukogu liige Arazi hakkas looma juba 1906. aastal. Reaktsiooni aastail, kus tsarism

kägistas põlist armeenia kultuuri, ei kaotanud ka kummatigi usku vabadusse. Oma lühikeses jutustustes-novellides tollest ajast kujutas ta lihtsate inimeste elu, oma rahva väärtusi, andeid, uhkust ja tarkust. Iga tema jutustus on küllastatud sügava sotsiaalse sisuga. Nii kirjeldatakse ühes tema novellidest, pealkirjaga „Päike“, kuidas röskes keldris on suuremas tütarlaps ja kuidas tema isa pöördub meelegeitides päikese poole süüdistusega, et see pole raatsinud anda lapsele valgust ja soojust. Päike vastab talle: „Mine ja karju kõigi kuuldes, et ülemised majakorrad on röövinud mu kiired, matnud pimedusse teie keldrid ja tapnud sinu kuldjuukselise tüdrukukese.“ Teises väikeses jutustuses „Punane suudlus“, mis on kirjutatud 1915. aastal, kus enamik kirjanikke oli nakatatud natsionalismi mürgist ja kutsus kaitsma kodanlikku „isamaad“, astus armeenia kirjanik Akopjan imetusväärse jõu ja mehisusega vastu töötava rahva hulgalisele hävitamisele ning kutsus sõdivate maade rahvaid üles vendlusele, nähes ette, et „saabub päev“, kus „me sammume võiduvärvade all sirgetes ridades vastu uuele elule“.

Nõukogude Armeenia andis Arazile võimaluse täiuslikult rakendada oma loovat jõudu. Kui ta varem piirdus väikeste jutustustega, siis nüüd kirjutab ta romaane ja pikemaid jutustusi. Neis annab kirjanik eredaid pilte oma maa nüüdsest elust, tema sotsialistlikust ümberehitusest, eraomandi laevahukust kõige karmimas klasside omavahelises võitluses, sotsialismi võidust armeenia külas ja kolhoosi-inimeste kujunemisest. Neist teostest tuleb ära märkida „Seltsimees Mukutš“, „Anas“, „Tuhandepäine“, „Traktor“ ja „Tuled“. Hiljuti on välja antud kogumik tema jutustusi pealkirjaga „Uutel tiibadel“. Arazi on armeenia kirjanduses tuntud ka lastekirjanikuna; ta on kirjutanud lastele terve rea jutte, mis on vabariigis väga populaarsed. Viimastel aastatel töötab Arazi uue suure romaani kallal, mille pealkiri on „Leegitsevad horisondid“.

Karmi revolutsioonielise kooli läbi teinud suur armeenia novellist Stepan Zorjan (loob 1911. aastast alates) on eriti suure edu saavutanud Nõukogude Armeenia tingimustes. Tema arvukais novellides ja lühemais ning pikemais jutustustes on kujutatud rahva kangelaslikku võitlust Nõukogude eest ja uue sotsialistliku inimese sünni. Säärased on tema jutustused „Tütarlaps raamatukogust“ ja „Revolutsioonilise komitee esimees“. Oma romaanis „Valge linn“ kujutab Zorjan Nõukogude linna üleschitustööd, üldisemalt linnade suurejoonelist ümberkujundamist õnnelikul Armeenia pinnal.

Hiljuti lõpetas Zorjan uue romaani „Ühe elu ajalugu“, mille aineks on revolutsioonielne armeenia haritlaskond ja tegevusajaks möödunud sajandi lõpp ning kahekümnenda sajandi algus. Sel teosel on määratu suur tunnetuslik tähtsus nõukogude noorsoo uute põlvkondade jaoks.

Derenik Demirtšjan tuli armeenia kirjandusse luuletajana, kirjutas siis rea proosateoseid ja andis lõppeks tunnistuse oma dramaturgilisist võimeist; õigustatult seisab ta praegu ühel esikohtadest Nõukogude Armeenia näitekirjanduses. Tema komöödia „Vapper Nazar“ on teinud ringkäigu paljude Nõukogude Liidu teatrite lavadel. Demirtšjani anne tegeleb kaasaja erutavate lõktemadega — võitlusega kodumaa elektrifitseerimise ja kunstliku niisutamise eest, Stalini viisaastakute kangelaslikkusega. 1939. aastal annetati Derenik Demirtšjanile Lenini orden.

Armeenia kirjandus kasvab järjekindlalt laiuks kui ka sügavuse mõõtudes. Sotsialistlik revolutsioon on igivana rahva rüpest esile tõstnud uusi kirjanduslikke andeid. Möödunud kahe aastakümne jooksul on Nõukogude Armeenia üles kasvatanud terve hulga

luuletajaid. Need on Nairi Zarjan, Heham Sarjan, Salomon Tarontsi, R. Pogosjan, Sarmen, Hurgjen Borjan, Ovanes Širaz, S. Vahuni, A. Graši, Ahavni, T. Hurjan ja teised. Nende loomingulised teed ja luulestiil on mitmekesised, kuid nad kõik on säilitanud armeenia luule rahvuslikud jooned ja arendavad neid edasi, nagu ka rahvapäraste ašuugide ning ühtlasi eesrindlike ja suurimate meistrite — Thumanjani, Isaakjani, Akopjani — luule pärimusi.

Nairi Zarjan on andekas lüürik, eepik ja proosakirjanik, üks Nõukogude Armeenia populaarsemaid luuletajaid. Tema esimene luuletuskogu ilmus 1926. aastal. Praegu on ta 14 raamatu autor. N. Zarjani loomingu tugevus seisneb sotsialistliku ülesehitusvõitluse paatoses, kaasaegse tegelikkuse värvikas realistlikus kujutamises ja oskuses üldsustada luuletustes aktuaalsemaid ajaküsimusi. Valdavas enamikus oma luuletustest esineb see poeet võitleva publitsistina. N. Zarjan kirjeldab kunstipäraste kujude kaudu protsesse, mis toimusid Armeenia külas kollektiviseerimise aastail (poeem „Rušani kalju“), ülistab nõukogude inimeste kangelastegusid (poeem Tsaritšõni kaitsmisest), nende optimismi ja piiritut ustavust Lenini-Stalini partei suurele eesmärgile.

Nairi Zarjan on üks esimesi neist armeenia poetidest, kes hakkasid luulestama õnnelikku kolhoosielu. Tema sulest on pärit ka suur kaheköiteline romaan „Hatsavan“, mis kujutab kolhoosielu kasvu ja arenemist. Zarjanile on annetatud Lenini orden ja „Austuse märgi“ orden.

Oma ereda ja isikupärase andega paistab esile ka luuletaja-ordenikandja Heham Sarjan. Tema teoseid ilmestab pehme ja õrn lürism ning peen loodusetunne. Selle luuletaja lüürikas avaneb nõukogude inimese sisemaailm, tema clamused ja tunded uuesti-sündinud kodumaa vastu. Väga huvitavad on Sarjani filosoofilised luuletused.

Armeenia noorest luulest rääkides tuleb eriliselt tähelepanu juhtida vabariigis väga populaarse Ovanes Širazi loomingule. Selle luuletaja arenemine viimaseil aastail on olnud hämmastav. Veel hiljuti oli Ovanes Širaz karjane. Peaaegu igas ta teoses kajastub säärase inimese õnnelik saatus, kellele on antud avarad võimalused oma annete vabaks ja viljakaks arendamiseks, kes on saanud oma kodumaa laulikuks.

Alatiseks päästetuna rändamissunnist ja traagilisest saatusest võõrsil ning lauldes rõõmsast elust oma vabastatud maal, hoiavad armeenlased praegugi kinni oma luule põlisest pärimusest pöörduda soovidega oma armastatuima luulekuju, nimelt kure poole. Kuid sel luulekujul on nüüd teine kõla, ta on saanud uue, ereda tundmusliku sisu. Armeenia rahva traagilised rännakud mööda maailma on lõppenud. Armeenlased on leidnud oma tõelise kodumaa. Nõukogude Armeeniasse „on pojad tulnud kõigist ilmakaartest“. Nüüd ei täida rahvalikke laulikuid kurgede nägemisel nukrus ja kurbus, vaid heameel ja rõõm. Seepärast nad paluvadki lendavaid kurgi kõigepealt, et nad annaksid edasi tervituse sellele, kes on nende õnne ja õitsengu looja.

Samasuguse värvika õitsengu on Nõukogude Armeenias saavutanud ka tema paljukujulised kunstid.

Armeenia muusika ja lauluviisid on rikkad ning mitmekesised nagu armeenia maamulla annidki. Uue armeenia muusika rajaja Komitasi geenius põleb heleda valgusallikana kustumatult nii kaua, kui lauldakse armeenia laule. Tundlikuna ja vastuvõtlikuna on ta Etšmiadzini aegade vaikuses ära kuulnud rahva oiged, ta laulud ja ta harva, summutatud rõõmu. Suureks komponistiks saanud, kandis ta oma rahva muusika ja laulude kuulsuse

kogu maailma. Komitasi ees nõrgutasid päid Berliini ja Pariisi, Viini ja Istanbuli komponistid. Komitas on enesesse imenud rahva loomingu kõik mahlad ja need rikkused rahvale tagasi andnud.

Suur Spendiarov tuli tagasi Armeeniasse, et luua ja surra oma sünnimaal. Ka tema jättis järele surematuid teoseid. Armeenia praegune andekas ja mitmekesine rahvuslik muusika on üks kõige silmapaistvamaid Nõukogude Liidus. Vana põlvkond — N. F. Tigranjan ja A. T. Tigranjan — võistleb edukalt noorte komponistidega, kellede seas on andekaimad Aram Hatšaturjan ja Aro Stepanjan. Aram Hatšaturjani imekaunis muusika balletis „Õnn“ otsekui sünteesib kõik selle, mis näidati armeenia dekaadi ajal Moskvast. Aram Hatšaturjani „Poeem Stalinist“ kõlas lõppkontserdil poeemina Nõukogude vabariikide õnnest ja rõõmusest. Ja kümned ning sajad laulikud-ašugid, muusikamehed — dudukimängijad, zurna ja kjamantši käsitsejad, kvartetid, riiklikud koorikapellid ja ansamblid kannavad maa kõigisse kolgastesse laule õnnest. Tütarlapsed ja noormehed esinevad rühmatantsudega.

Selle maa maalikunst ja skulptuur püüavad monumentaalselt kujudes väljendada rahva võitluse suurust ja elurõõmu. Isegi miniatuur on Armeenias monumentaalne. Ta ornamentikunst on unustamatu. Muistse maalikunsti tähelepanuväärsed pärimused pole unustatud. See klassiline traditsioon põlvneb VII ja VIII sajandist. Kunstnike vaimustab sangarlus. Inimeste teod ja nende tunded, lill ja metsloom, armastus ja vihkamine — seda kõike on jäädvustatud palju kordi, kuid iga rahvas jäädvustab seda omal viisil. Armeenia rahvakunstnik Martüros Sarjan õpetab noorsugu rahunemata looma, looma ning mitte ainult joonistama, looma ning mitte ainult jäljendama nähtavat, ja leidma uusi värve, nende ühendeid — leidma sünteesi ning mitte ainult „kombineerima“.

Armeenia teater tunneb kutsumust monumentaalsete, mõjuvate lavastuste andmiseks. Ooperi- ja draamateatrites esinevad tähelepanuväärsed lavakunsti meistrid. Shakespeare ja Schiller, Puškin ja Gorki, armeenia klassikud — need on kirjanikud, kes vaimustavad armeenia näitlejaid. Draamateatrite lavadel on kehastatud Lenini ja Stalini kujusid. Kolhoosi- ja rajooniteatrid kasvatavad noorsoos sotsialistliku kangelaslikkuse ja õilsameelsuse tundeid.

Armeenia kunstid on veetlevad seepärast, et armeenlased oskavad elu armastada ja mõistavad, mis on ilusat elus.

Nõukogude Kirjanike Liidu andmeil.

ARMEENIA FILOSOOFIAT JA VANASÕNU

Erzindžani Joann

1250—1326

On elu nagu ratas: tiiru teeb ja jälle maas.
Nii laudsepal on käsil hälli järel sark.
Maaailma ette ilmub, peatselt kaob nii juhm kui tark
Kuid elu, meister, töötab ühtesoodu taas.

Tõlkinud Jüri Šumakov.

Rahvas — see on uinuv lövi; ole ettevaatlik, kui ta ärkab.

Kui õlg-õla kõrval rühime — siis mäed põrmuks pühime.

Kehvikul on avar süda, aga lühike käsi.

Kui Nõukogud saabusid — siis arusaamatused kadusid.

Kui inimesed kõikjal elaksid Lenini ja Stalini järgi, siis kurjusest poleks ammu enam jälgegi.

Lenin ja Stalin on saanud meie toeks.

Iga inimene hoolitseb oma perekonna eest, aga Lenin ja Stalin — kogu maailma vaeste ja hüljatute eest.

SEITSE VENDA

MUINASJUTT

Mieie Sangesuris¹ elas kord vanamees, kel oli seitse poega. Aasta ümber nad töötasid palgehigis: kündsid ja külvasid. Ent aasta lõpul neil oli ikkagi puudus käes. Igal sügisel saatis tsaar oma maksunõudjad ja need võtsid ära kogu viljasaagi.

Kord, kui jälle saabusid maksunõudjad, katkes vanemal pojalt kannatus.

„Maad künname meie,“ karjus ta, „meie külvame ja teeme kõik tööd, aga saagi saab tsaar! Kasige minema! Teie tsaar ei saa meilt enam midagi!“

Asi läks nii kaugemale, et tekkis käsitsivõitlus. Vanamehe pojad raiusid maksunõudjad sirpidega tükkideks.

Kuuldus sellest loost jõudis tsaarini. Too sai üpris vihaseks, kutsus oma ülemvesiiri ja ütles talle:

„Võta seitse polku sõjaväge, vii nad Sangesurimaale, pista vanamehel silmad peast ja lase ta siis vabaks, ta pojad aga vangista ja too nad minu juurde.“

Kuidas tsaar käskis, nõnda vesiir tegi: ta vangistas vanamehe pojad ja saatis nad tsaari käsutusse, vanamehel aga torkas silmad peast.

Pimedaks jäänud vanamees needis ära maailma ja tema seadused, lahkus kodutalust ja siirdus mägedesse, et kurta neile oma õnnetust.

Mägedes, kõrgel, kõrgel kaljutipul, istus kotkas. Too kuulis vanamehe kaebeid ja ohkeid. Kotkal läks süda haledaks, ta lendas vanamehe juurde ja ütles:

„Sinu kurbus, oh vanake, paneb nutma isegi kaljud, jutusta mulle ometi oma õnnetusest!“

„Oh hea võimas kotkas,“ ütles vanamees, „tsaar vangistas mu õitsvad pojad, aga minult endalt võttis silmanägemise. Kuidas ma siis ei peaks kurvastama, kuidas mitte kaeblema!“

„Kuhu tsaar su pojad viis?“ küsis kotkas.

„Ei tea, võimas õhukuningas; minult, nagu sa näed, ta võttis silmanägemise, ja sellepärast ma ei ole suuteline neid üles otsima.“

„Hästi,“ ütles kotkas, „ma otsin ise su pojad üles ja toon sulle neist teateid.“

¹ üks Armeenia rajoone.

Vaevalt lausunud nood sõnad, kotkas lehvitas tiibu ja tõusis õhku. Ta lendas kaua — ühelt maalt teisele. Lõpuks ühel helgel päeval jõudis ta tagasi ja lausus vanakesele:

„Ära kurvasta, sõber, kõik su pojad on elus ja terved. Tsaar on nad sulgenud vanglasse ja ukse ette veeretanud suure raske kivi.“

„Oh, hea kotkas, võimsaim kõigist,“ ütles vanamees, „kas suudad päästa mu pojad?“

„Teen selleks kõik, mis mu võimuses,“ vastas kotkas ja tõusis kõrgeima mäe tippu; oma kõuemürinast võimsama häälega ta kutsus kokku kotkad üle maa.

Nüüd hakkasid kogu maa kotkad nõu pidama: kuidas olla, mis teha, et vabastada noormehed vanglast.

„Oh, võimas kotkas,“ ütlesid nad, „vanakese pojad on suletud sellisesse kohta, kust veel keegi pole elusana tagasi pöördunud. Neid on võimatu päästa.“

Nüüd võttis sõna vana elatanud kotkas:

„Palju aastaid tagasi istusin kord Gruusias ühe maja katusel. Seal sündis tol ajal poiss, kellele nimeks pandi Soso. Too on harukordse jõu ja ebatavalise mõistusega inimene. Ainuüksi tema suudab meid aidata vanakese poegade päästmisel.“

Seda kuulnud, lehvitas võimas kotkas tiibu ja tõusis kõrgele õhku, lennates imekauni Gruusia poole. Neljakümpäevase teekonna ta sooritas seitsme päevaga ja jutustas Sosole, kes oli võrsunud plataanipuu sarnaseks, vanakese ja seitsme venna saatusest.

Ära kuulanud kotka seletuse, Soso kargas püsti; ta silmad pildusid sädemeid ning lõõska. Ta haaras maast tohutu suure kivi ja veeretas selle orgu.

„Hei, hei!“ hüüdsid maa vahvamad pojad, kuuldes mürinat. „Soso kutsub meid.“

Nüüd kogunesid kokku kõik uljad mehed üle maa ja Soso viis nad sõtta tsaari vastu. Kotkas aga lendas ees ja näitas teed. Saabuti vangla juurde, kus peeti kinni vanakese poegi. Kõik nägid, et vangla ukse ees istus seitsmepäine koletis. Tol oli seitse pead ja seitse suud, ja ta sõi ainult inimeseliha.

„Hei!“ hüüdis Soso. „Miks sa siin istud?“

„Olen seitsmepäine koletis, tsaar pani mind vanglat valvama. Ma söön seitse inimest päevas ja kohe söön ka sind ära.“

„Seda me veel näeme,“ vastas Soso ja purustas ühe mõõgahoobiga koletise seitse pealuud.“

„Eks löö veel kord!“ irvitas verine koletis. Soso vastas naerdes:

„Ei! Olen oma ema ainus poeg. Ja vaenlast ma taotsen hävitada ainsa löögiga.“

Koletis kärvas, ja Soso rõhus nüüd kogu oma jõuga tohutu suurele kivile, mis varjas vangla ust. Ta nihutas kivi paigast, kiskus valla ukse, mis oli suletud neljakümne lukuga, ja vabastas vangid.

„Noh!“ hüüdis ta. „Elage nüüd vabaduses.“

Nähes tohutut malevat, seitse venda küsisid:

„Kuhu te nüüd lähete?“

„Lähme sõtta tsaari vastu; tahame teda troonilt tõugata, et rahval oleks vaba, õnnelik ja rõõmuküllane elu,“ vastas Soso.

Nüüd kõik seitse venda hüüdsid ühest suust:

„Kuhu sina lähed, sinna läheme ka meie!“

Ja vennad liitusid malevaga.

Nad siirdusid Vene tsaari linna. Seda linna kutsuti tol ajal Petropoliks.

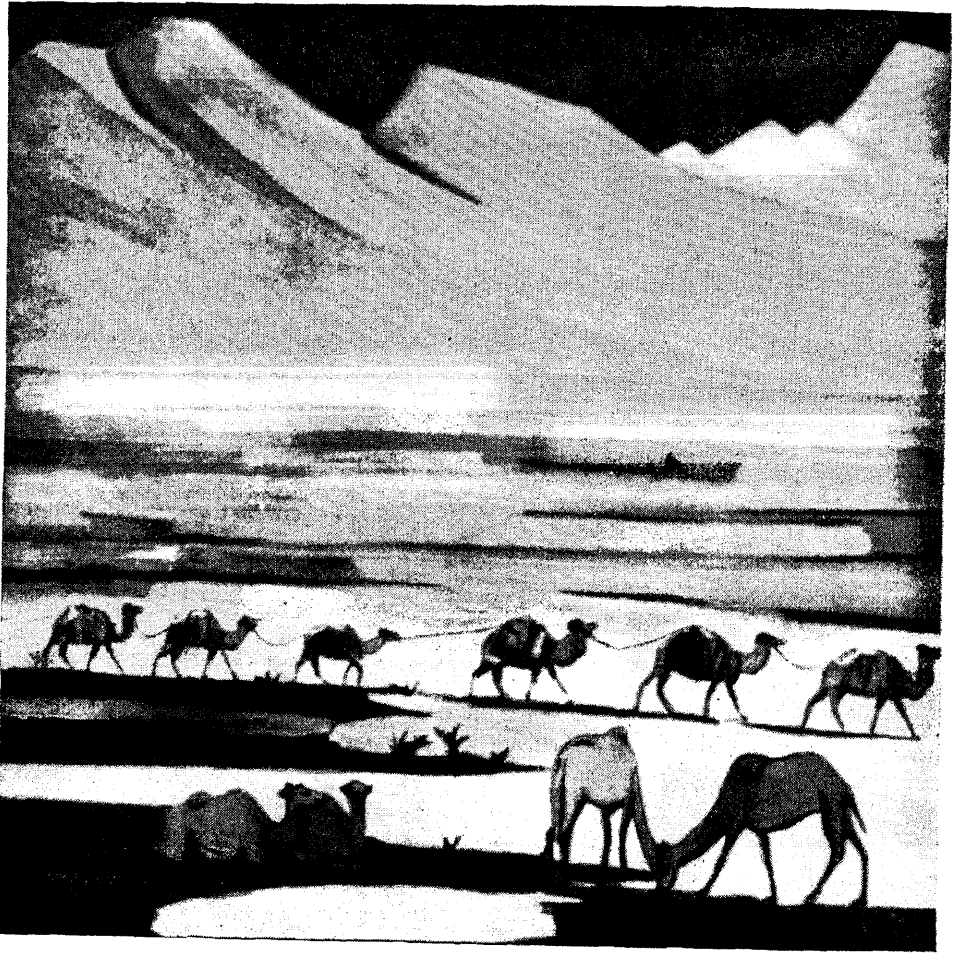
Nelikümmend päeva ja nelikümmend ööd kestis võitlus, mille vältel hävitati tsaar ja purustati ta lossid. Nüüd alles rahvas sai hingata vabalt ja võis alustada uut õnnelikku elu.

Taevast kukkus kolm õuna: üks sellele, kes muinasjutu põhjustas, teine sellele, kes kuulas, ja kolmas tolele, kes jutustas.

Jutustanud Gori rajooni Kjarašeni küla kolhoosnik Adamjan, 93 aastat vana. Üles kirjutanud Armeenia NSV rahvaloomingu instituut.

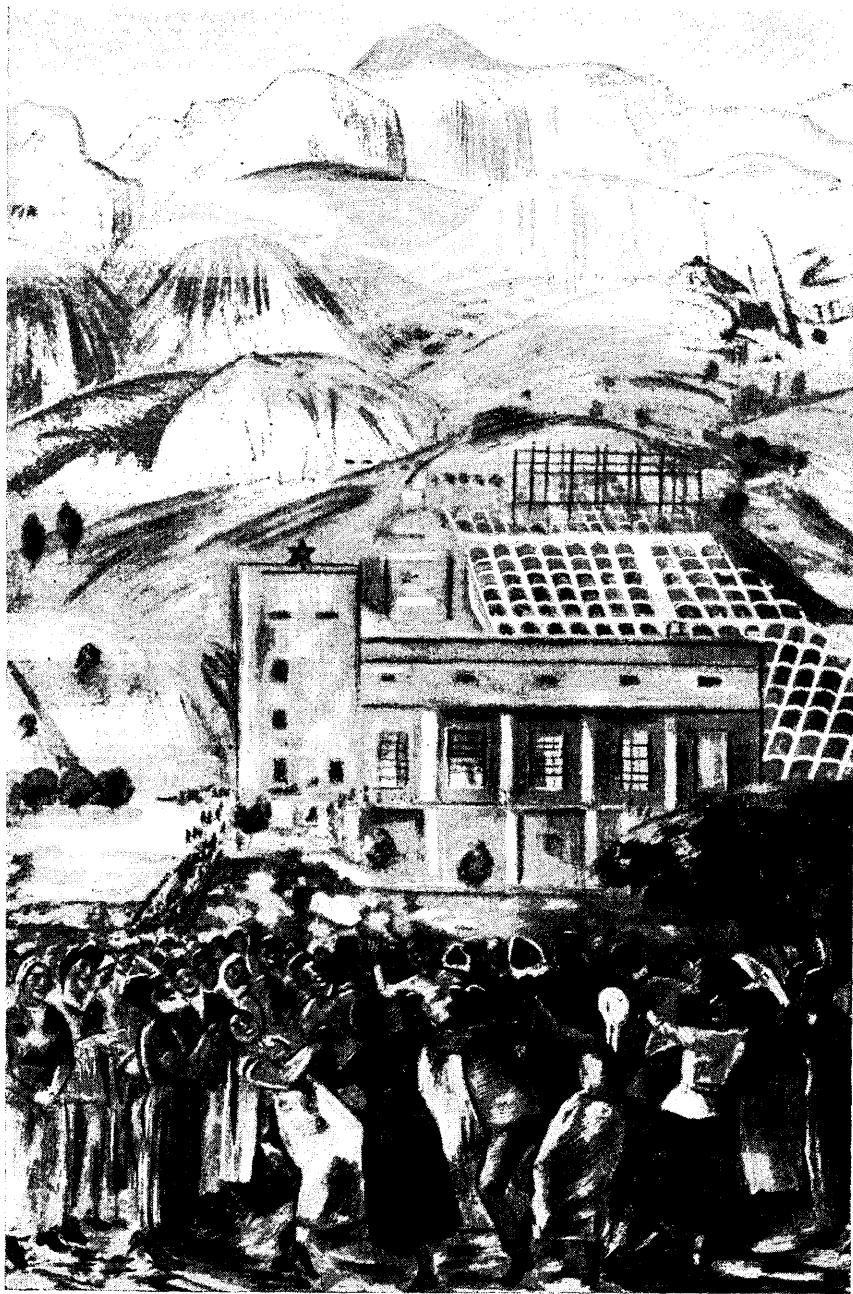

Armeenia kunstnik M. S. Sarjan

M. S. Sarjan

Karavan

M. S. Sarjan

Töölise ja talupoegade kohtumine

M. S. Sarjan

Turkmeenii teatrinäitleja

MAME NING AŠE

KURDI RAHVAJUTU MOTIIVIDEL

A. SIRAS

Aše on uhke kui emakotkas ja sihvakas nagu tšinaar; näolt on ta nagu kevadine päike, vihas aga — kui vihur, mis tormab koduväljasid mööda.

Kaunitar Ašel on iga kaheksateistkümmend aastat, uljal Mamel — kaks-kümmend. Kumb neist on ilusam ja sihvakam, seda on raske ütelda. Isegi verejanuline kull laseb kõrgusest langedes hämmastununa küüntest kukkuda saagi. Isegi kiire ratsu peatub täiel jooksul pimestatuna nende õrnusest.

Õnnelikuna ohkas vana Zozan, kui kuulis, et Mame on vallutanud Aše südame. Veri soojenes ta vanas kehas. See nagu ei oleks olnudki Zozan, kes kidunes orjatööl isanda juures; ta nagu poleks kunagi kummargil peremehe kolde kohal karaskeid küpsetamas; nagu ei oleks see olnud tema, kes pidi viimse jõuga võid kokku lööma, korjama sõnnikut kütteks, teenima sünget Dahaari.

Pole kurdi, kelle meel ei täituks igatsustega, kuuldes Mame ja Aše armastusest; pole kurdi, kes ei rõõmutseks kahe noore õnnest.

Ei rõõmusta ainult Dahaar-aga. Ta mäletab, kuidas uhke Aše ta ära tõukas. Ümmardaja tütar julges vastu hakata temale! Nagu mees oli Aše end osanud kaitsta, kui Dahaari mehed katsusid teda röövida. Põlgusega oli Aše tagasi lükanud Dahaari, selle maa kõige tähtsama isanda kutse. Dahaar pole kellegi aga, kui ta ei suuda murda selle tüdruku tahet!

Dahaar käskiski nüüd koguda uljaid mehi kõikjalt. Ja esimesena kutsus ta Mame. Kohe ütles Dahaar kõigile:

„Kas näete päikest? Enne kui ta puudutab vaat seda mäeharja seal, te peate olema šeik Džavaadi sõdurite seas. Sööstke lahingusse nende eel ja hävitage alatud zilaanlased, Džavaadi vaenlased, pühkige nad minema maa pealt! Saagu nad nagu see tuhk koldes! Kiirustage! Hoidku teid Allah!“

Isanda käsk on seadus. Mame pöördus koju, ja süda hakkas tal rinnus valutama. Ta silmist veeres kaks pisarat, kuid ta ei kurvastanud oma armamat. Ta ütles:

„Aše! Olgu tugev su käsi! Hoia oma Mame au kõrgel, et müts seisaks tal sirgesti peas.“

„Emake,“ ütles ta Zozanile, „ma pean täitma Dahaari käsu. Vaata siis, et hoiad alles mu südame, mu Aše, ja jäägu su juuksed mustaks nagu ennegi.“

Ja Mame hüppas hobuse selga.

Seitse korda oli paju oma lehed kaotanud. Seitsmendat korda valmistus ta haljaks minema.

Dahaar-aga oli saatnud neljakümmet liiki kinke; nelikümmend korda oli ta Aše maja juurde juhatanud tõmbajaid; nelikümmend mitmesugust töotust ja lubadust oli ta andnud. Kuid isegi konti oma lõunasöögist polnud Aše Dahaarile visanud — ta hoidis kõrgel oma Mame au. Ta julgustas oma ämma Zozani ja ammutas ise jõudu tema julgusest meeleheite tundidel.

Niiviisi elasid nad seitse aastat tööd tehes ja igatsedes.

Helgena nagu kuu läks Aše kord aknale hingama õhtust jahedat. Kaua vaatas ta teele, mis lookleb mägesid mööda. See tee oli ära viinud ta Mame. Tuhanded inimesed kadusid mööda teed kaugusse.

Tuhanded inimesed olid seda teed tagasi tulnud. Paljudelt oli Aše küsinud oma Mame järele.

Prægugi kihutab ratsanik raudjal hobusel. Peen arhaluk lehvib tuules. Ta aeglustab hobuse sammu maja ette sõites.

Aše süda löi värisema nagu lillenupp, mis vabaneb kattest.

„Lähene, ratsanik,“ hüüdis Aše. „Astu sisse, maitse meie toitu. Luba end vaadelda. Jutusta, kes sa oled. Minu Mame on juba seitse aastat sõjas. Hea on, kui tood hea sõnumi, kui pole sõnumeid, siis head teed.“

„Ärgu lõppegu leib sinu majas, kaunitar. Olen selle öö sinu külaline.“

Seitsme aasta kohta oli see teekäija julgem teistest.

Aše ei vihastanud ta sõnade pärast, jooksis välja, võttis vahus hobuse valjaist, talutas talli ja andis talle toidu ette.

Tagasi tulnud, viis ta rändaja tuppa. Ja rändaja riputas seinale püssi ning mõõga.

Ent vaevalt sai ta kae tõstnud, et võtta peast kõrge müts, kui rõõm tulvas kevadise jõena Aše südamesse.

Ja Aše sööstis mehe kaenlasse.

„Ah sa südametü! Miks tuled sa kavaldades tagasi oma majja?“

„Kes muu siis olekski julgenud tulla su majja, Aše? . . .“

Mame embas naist hellitsevalt. Ja nad unustasid kannatused, mis nad olid talunud seitsme aasta jooksul.

„Aše, kallis!“ ütles Mame, „mine kutsu emake. Tulgu ka tema!“

„Ei, Mame . . . Magagu ema rahulikult. Hommikul saad temaga küllalt kõnelda. Ma ise võõrustan sind.“

Mame ei hakanud vaidlema. Jällenägemise rõõm lammatas temas nälja. Kuu hiilgusest ülekallatuina sööstsid Mame ja Aše teineteise embusse.

Koiduviirg oli süttinud. Zozan tõusis üles. Kolm korda ohkas ta südame põhjast, kummardas kolm korda lõunakaarde, nimetas kolm korda Allahi nime.

Zozani kätest pole veel kadunud jõud, ja veri voolab veel ergult ta soonetes, kuid teda rõhub igatsus poja järele. Ja iga kord, kui ta peatab pilgu minia sihvakal pihal, süttib Zozani südames uue jõuga see ainane ootus.

Zozan keeras magadisaseme kokku ja pani vaibad seinakappi. Siis läks ta kolde juurde, kuhu Aše pani alati kannu vett hommikuseks pesemiseks.

„Oi, Aše, kullake,“ kõigutas Zozan pead, „vaeseke on unustanud! Küllap raske mure rõhub sind, kui oled unustanud teha seda, mida oled täpselt teinud seitse aastat.“

Niiviisi iseenesega aru pidades läks Zozan talli kannu otsima. Kuid hobuse hirnumist kuuldes peatus ta ukstel:

„Mis? . . . Ons see saatana lummutus? . . . Ei, see on hobune, ta hirnumki nagu hobune.“

Zozan hõõrus põllega silmi. Latrist, mis oli tühi olnud seitse aastat, paistis raudja hobuse uhke pea.

„Oi-oi, armas Aše! Kuidas võid sa külalise vastu võtta sellest mulle, oma emale, ütlemata? Kas ma olen tõepoolest nii vanaks jäänud, et ei suuda enam auga külalist vastu võtta? Minu Mame rändab teadmata kus; tema pärast võtan ma vastu iga teekäija. Oi, Aše! . . . “

Zozan jooksis kambrisse: kambrisse, kus Aše oli üksikuna kannatades ja igatsedes seitse aastat oodanud oma Mamet.

Zozan lükkas ukse avali.

Päikesekiired langesid kullana voodile.

Zozan jahmus ja hakkas silmi hõõruma.

„Kui hobune ei ole saatana lummutus, siis ei ole lummutus ka see.“

Aše kõrval magab noor kangemees. Mehe käsi on tugevasti põimunud Aše valge kaela ümber. Ja Aše uhke pea on padjal kergelt tagasi kallutatud.

„Oo häda, Aše! Häda meile! Kas nii peab austatama naise voorust! Seitse aastat vaevleb minu Mame võõrail mail. Seitse aastat hoidsid sa tema uhkust. Mis on sinuga saanud nüüd, Aše!“

Vihast meeletuna sööstis Zozan seina juurde: seal rippus püss, võõra hoolikalt läikima puhastatud ülihea püss. Zozan haaras relva, ja vihas tundus see talle kergena nagu pajuoksake. Ta suunas raua võõrale pähe, kuid peatus:

„Ei, Aše, kallis! Püssipaugu peale jookseb kokku terve küla. Dahaar-aga kuuleb ja röömutseb. Ma ei teota oma peret.“

Zozan riputas püssi seinale tagasi. Pöördus ümber — ennäe, padja juures lamab pistoda, näha, et võõras on ta kiiruga sinna pannud. Zozan oligi juba ta juures, tõmbas tupest läikiva tera ja tõstis ta võõra pea kohale.

„Aga kui ei jätku jõudu? Kui juhtub, et ma ühe löögiga ei tee lõppu? Kas minusugune vana naine oskab ühe löögiga teha lõpu uljale džigitile? Ta tõstab kisa, rahvahulk jookseb kokku . . .“

Tagasi tuppe pani ta tera.

Unes liikusid aeg-ajalt võõra huuled, nagu oleks Aše nad õõsi tuliste suudlustega ära põletanud, nagu oleks võõras uneski otsinud ta suudlusi.

„Vaja on kiirustada! Vaja kiirustada! Nad ärkavad peagi, siis on hilja.“

Ja ta haaras seinalt pika mõõga.

„Kõlbab,“ otsustas ta. „Säärane mõök tungib rinda, lööb läbi vaibad. läheb põrandassegi.“

Zozani käed pingutusid. Sinna, kus läbi Aše juuste läigatas võõra rind, suunas ta mõõga teraviku. Võõras liigutas end valu pärast. Zozan rõhus mõõgale. Teras läbis rinna ja vaibad ning tungis põrandasse.

Zozan ohkas kergendatult.

Aše ärkas. Ta ei ennatanud veel ümber pöördä, kui verejuga hakkas kõditama ta külge. Ta vaatas Mamet, kes nii õrnalt teda kallistas, mõõka, mis oli püsti ta rinnus, ja karjatas ehmatuses:

„Mis sa oled teinud, ema? Sa oled tapnud oma poja.“

Siis mõistis Zozan kõik. Ta tõmbas mõõga poja rinnust. Ta langes kumuli Mame laibale.

„Leinas on su ema! Su veri voolas merena, kallis Mame! Teadku kogu maailm su ema kurbusest!“

Päevad ning ööd nutsid Zozan ja Aše oma Mame surnukeha juures.

Ja kui mõlemal silmavesi otsa sai, tegid nad kirstu ning panid sellesse Mame. Aše tõstis kirstu oma vägilaseõlale. Seitse päeva kandis ta teda päikesetõusust kuni loojanguni külast külla, nuttes ning kaeveldes. Siis kandis ta tema üles kõrge mäe kõrgeimale harjale ja mattis just kotka pesa juurde, et ta armastatu võiks ühes kotkastega mägede kõrgusest alla maailma vaadata ja näha oma Ašet, oma truud Ašet.

Karjane Taavet

Tõusis Taavet ja terasest kingad löi jalga,
haaras pihku terasest saua,
kesk Sassuuni peatus ja karjudes algas:
„Noh nüüd, kaimud, välja siis ajage talled,
noh nüüd ajage kitsed, ma ootan siin,
Sassuuni künkaile sööma nad viin.“
Siis ärkasid kaimud, tõid platsi talled,
tõid välja kitsed suure värava taha.
Kukkus lojuseid armetult utjama Taavet.
Nägi Taavetit rahvas ja hüppas tal harja:
„Jumal appi, Ogan, peksab talled ta surnuks!“
Siis lausus Ogan: „Tead sa, Taavet, ma'i taha,
et sa solvad me rahvast, et sa hävitad karja;
sa ju tervelt ta võtsid, tervelt tagasi anna!“
Vastas Taavet: „Eh, onu, olen's tõesti ma tobu?
Ei ma tallesid tapa, ära karda!“
Võttis Taavet taas talled,
laskis mägedel' sööma.
Endid õgisisid pungi.
Taavet lükkas nad aeda,
ise eemale lonkis,
viimaks mullale heitis ja oligi uinund.
Ei Taavetil olnud talledest aimu.
Jäid väsinuks talled ja lahkusid tarast,
kes kuhugi lonkis, omapead süües.
Ei Taavetil olnud kitsedest aimu.
Kuid siis ärkas ja vaatas silmi pärani lüües.
Ei lambaid, ei kitsi!
Tõusis Taavet ja aeda heitis põgusa pilgu.
Vaatas hääle — ühtegi talle ei vilgu.
Vaatas kurale — ühtegi kitse ei vilgu.
Siis seisatas, hõikas ja otsima tormas,
tampis mägedel ringi, hüüded kajamas suul.
Ja kui kõmas ta samm,
tõusid kaljudelt jäneste, rebaste karjad,
oma urgastest välja — ja jooksmas kui tuul.

Äkki jalgade alt — kuis see kari küll hüppab!
 Taavet imestab: „Oi, vaat kui väledalt liigub!“
 Pistis ajama jännes: kus on kasukas vellel!
 Heidab rebane saba, ilves puuksal kiigub.
 „Oh-oh!“ kisab Taavet, „mis kiirus on sellel!“
 Nii ta järel neil tormas ja järel neil hüüdis,
 kui nad — ripakil keeled — ei andnud end pihku.
 Nii ta jänesed, rebased, ilvesed püüdis,
 kandis kokku ja ühte hunniku loopis.
 Kõik jänessed, rebased, ilvesed korjas
 nagu eksinud kõrred samasse vihku.
 Talled nendega segas, kõiki väsitas hoopis,
 ise seisis terasest kepiga ees.
 Nägi: terasest kingad tallatud viltu!
 Rahvas kogunes, nõudis: „Kuis Taavetil laabub?
 Andke lehmi nüüd talle, ehk seal on ta mees.“
 Küsis Taavet: „Kutsuti tallesid hoidma,
 löödi minema siis — nüüd annate lehmad?“
 Lausus lobasuu Ogan: „Sinul Taavetist poju
 pole kitsedest rahu,
 jäta kitsed nüüd koju,
 aja sarvloomad sööma,
 peksa kõrgele mäele — ja pikali heida,
 linnupetteks söö pala.“
 Läks ära Ogan, käskis neetida kingad,
 käskis taguda uuesti terasest saua.
 Tõi Taaveti kätte,
 tõusis koidikul, hõikas:
 „Hei, kaimud, nüüd tooge kari Taaveti kätte,
 täna Taavet ei paimenda kitsi ja lambaid,
 vaid ülesse kihutab tõbraste karja.“
 Tõusis rahvas ja karja tõi Taaveti juurde.
 Peksis elajaid, karjus,
 ajas kaugele mäele,
 kuni väsis ja viskus maha rahnude varjus.
 Uinus, ärkas ja vaatas:
 kari laiali joosnud.
 Tõusis, otsima pistis.
 Äkki — koobastest karude, huntide hulgad.
 Taavet vihastas: „Jälle nad pistavad plehku!“

Ja kui Taavet sai ligi — need pistsidki plehku.
 Jooksis — jooksis, metselajad väsitas sootuks,
 sai järgi ja püüdis kõik palja käega,
 nii palju kui mägedes kiskjaid leidis.
 Nii ta tabas ja roobitses endale kokku:
 emalõvisid korjas siit,
 sealt ta tiigreid siis kogus.
 Alt lõvisid ajas,
 ülalt ilveseid müttas,
 kuralt šaakaleid otsis,
 häält karusid küttis,
 kõikjalt hundidki kokku kogus ja siis
 kõik elajad-kuradid karja viis,
 kus nad taltusid hirmust Taaveti ees.
 Kui keegi kedagi purema kippus,
 võttis Taavet ja virutas vastu maad.
 Nii tardusid loomad, vaat kus võimukas mees!
 Seisis hingepuhul kari, kiskjad Taavetit kartsid,
 aga Taavet vaid seisis sauaga ees.

Taavet karja tõi mägedelt õhtu eel,
 linna kihutas sisse, ujutas üle.
 Kuid kõik ukсед jäid suletuks koduteel.
 Igaüks oli hirmul ja keeletuks kohkus.
 Tuli Taavet Sassuuni,
 kõiki kutsuma hakkas, kaua hõikudes veel:
 „Hei, rahvas, siin nüüd on sinu enese kari,
 tule välja ja kihuta lauta see rohkus!
 Kes härga ei kasvatand — sel olgu nüüd härg,
 ja kel lehma ei olnud — see võtku nüüd lehm!
 Tule, rahvas, välja ja väravad ava!
 Kes kasvatas ühte, see võtku nüüd kaks!
 Kes kasvatas kümnet — kaksikümmend sel taks,
 kel kaksikümmend oli — nelikümmend see saab,
 kes pooltsada pidas — sada anda sel võin!
 Vaat, millise noosi ma koju tõin!
 Miks ju keegi ei tule ajama karja?“
 Kuid keegi ei tulnud, jäid suletuks laudad.
 Taavet hüüdis ja hüüdis, ei aidanud seegi,
 majast välja ei julgenud tulla keegi.

Jäi vakka siis Taavet ja viimati lausus:
„Kui keegi ei tule; pole tarviski mul,
käigu põrgusse kõik!
Mööda mägesid, orge jooksin kaua kui hull.
Pole vaja nüüd teile — siis las minna kus kurat!
Noh, nüüd rahvas läks ära ja tee talle head.
Kogu päev teie pärast higi voolas ja veri.
Teile kogusin karja — kas tasuks nüüd häbi?
Omaenese vara see võtku, kes tahab,
aga jumala vara mägedesse las plagab —
on minuga läbi!“
Ja siis varjates pead
heidab pikali Taavet ja koiduni magab.

Tõlkinud Bernard Kangro

HIKOR

OVANES THUMANJAN

Talumees Ambo tares käis äge vaidlus. Ambo kavatses viia linna oma kaheteistkümnepäevase Hikori ja panna ta seal mõnda ametit õppima, nõnda et poisist saaks tubli mees. Ent naine tõrkus vastu ja seletas nuttes:

„Mida sa veel välja ei mõtle! Tahad viia lapsukese kurja maailma hukkuma! Laps veel alles päris väeti; ei, see ei lähe sugugi.“

Ent Ambo ei võtnud kuulda naise sõnu.

Ühel ilusal, aga kurval hommikul kodurahvas ja üleaedsed tulid saatma Hikorit. Küla piiril nad kõik suudlesid teda põsele ja soovisid head edu.

Õde Zani nuttis ja väike Halo ema süles piiksus:

„Hikol, kuhu sa lähed, Hikol?“

Sageli tagasi vaadates sammus Hikor piki teed. Veel kaua oli näha, kuidas omaksed seisid küla piiril ja ema pühkis põllenurgaga pisaraid silmist.

Hikor käis vahel isaga kõrvuti, vahel jooksis ette. Veel viimast korda vaatas ta tagasi, ent küla oli juba kadunud kõrgendiku taha.

Veidi hiljem Hikor hakkas isast maha jääma.

„Noh, Hikor, lisa sammu! Noh, kallid, astu veidi kiiremini! Üks-kaks ja olemegi kohal!“ hõikas Ambo pojale.

Ise ta sammus, toidukott üle õla; kotis oli leiba, juustu ja veidi tubakat.

Õhtul, mägesid ületades, nad nägid veel kord sinkjasse uttu mattunud koduküla.

„Taat, näe, kus meie tare!“ hõikas Hikor, osutades sõrmega küla suunas, kuigi nende taret polnud hoopiski näha.

Lõpuks jõudsid nad väsinult kuhugi külla ja peatusid ühe Ambo tuttava pool.

Lual sumises vaskne samovar.

Noor tütarlaps askeldas kõlisevate söögiriistadega, loputas klaase ja kalas teed sisse. Ta kandis kaunist punast kleiti. Hikor otsustas, et kui ta linnas raha saab, ostab ta samasuguse kleidi ja saadab Zanile.

Pärast õhtusööki lebasid Ambo ja ta sõber mugavalt tahtal, popsutasid piipu ja ajasid mõnusat juttu. Kõnelus kaldus Hikorile, ja peremees kiitis külalist, et see püüab poega paremale järjele aidata. Siis kõneldi veel sõja-

ja elukallidusest, ent nüüd Hikor uinus magama, sest pikk päev oli teda liialt väsitanud.

Järgmisel päeval nad jõudsid linna ja leidsid ulualuse ühe vana tallipoisi juures.

Hommikul varakult läksid nad turule.

„Noh, vennas, kas tahad poissi tööle panna?“ küsis ühest poest keegi kaupmees.

„Jah,“ vastas Ambo ning lükkas Hikori kõrvale.

„Siis too ta minu juurde, võtan ta vastu,“ pakkus ärimees.

Too oli kaupmees Artem.

★

Lepingu kohaselt, mis sõlmiti Ambo ja kaupmehe vahel, pidi Hikor ühe aasta kestel pühkima Artemi majas põrandaid, pesema riistu, puhastama saapaid, kandma lõunasööki ärisse ja õiendama igasuguseid pisiasju. Aasta pärast ta pidi saama teenistuskoha ärisse, ja nii ta pidi järk-järgult edasi jõudma.

„Viis aastat ma ei maksa talle kopikatki,“ ütles ärimees kauba tegemisel. „Õigust-ütelda, peaksid sina veel minule maksma selle eest, et su pojalt avaneb võimalus õppida. Ta on ju veel päris tume...“

„Vaat selles asi seisabki, härra! Kui ta ei oleks tume, poleks ma teda teie armulikkuse juurde toonudki... Selleks annangi ta teile, et ta õpiks siin tarkust...“

„Küll õpib, ja veel kui targaks saab! Kas Mikolat tunned? Ta on ju teie kandi mees, avas endale siin hiljuti kaupluse. Minu juures ta järje peale saigi. Ainult viimasel lõpul vehkis paar hõbelusikat sisse ja veel üht-teist...“

„Ei — ei, see siin ei varasta! Proovigu ta aga üleannetust teha, kohe nabin kraest kinni ja kupatan Kurasse!“

„Noh, kui näpud on puhtad, siis saab asja!“

„See mu mure ongi, härra, et poisist saaks asja, et ta õpiks korralikult rääkima ja täiendaks end kirjatarkuses, et ta oskaks inimesi kohelda, et ta oleks targem kui meie, pimedad, kes eluaja ägame viletsuses ja vaesuses... Ta on terane poiss, õppis veidi meie külakoolis, oskab natuke lugeda ja kirjutada. Palun ainult, et te ei jätkaks teda järelevalveta... ta on ju siin võõras ja õieti veel päris nooruke...“

Kaupmees rahustas Ambot järelevalve suhtes ja lõpetanud kõneluse, hõikas ta teenijale:

„Andke neile teed ja tubli kõhutäis süüa!“

★

Isa ja poeg istusid kaupmees Artemi köögis.

„Noh, armas Hikor, nüüd on kõik sinu enda teha. Näis, mis sinust saab...“

Püüa nagu suudad... Ah, jumaluke!..." pomises Ambo ja hakkas piipu toppima.

Ent Hikor muudkui silmitses ümbrust.

„Taat, miks neil ahju ei ole?“

„Nad kütavad pliiti; näed, pliit on seal, vaata!“

„Ja rehalat neil ka ei ole?“

„Siin, vennike, on linn, siin pole talumehi, kellel vaja rehte peksta ja tuulata.“

„Aga kust nad siis leiba saavad?“

„Ostavad, pojuke, ostavad raha eest, nagu võid, ja piima, ja puidki; isegi niisugust asja nagu vesi saavad nad ainult raha eest...“

„Oo!“

„Mis siis sina arvasid? See siin, vennike, on ju Tbilisi. Aga ära karda, saad imelikumaidki asju kuulda!“

„Taat, kas neil kirik ka on?“

„Muidugi, nad on ju kristlased nagu meiegi. Aga pea nüüd hoolt, et sa alati ausaks jääd! Kui võib-olla sinu katsetamiseks lastakse raha maha kukkuda — ära mine ligigi! Või kui üles korjad, siis vii proua kätte ja ütle: „Mis raha see siin vedeleb!“ või mine härra juurde ja ütle: „Vaata mis ma leidsin,“ muidu...“

„Aga kas siin pristaveid ka on?“

„Mis sa siis arvad?... Ära hulgu hilja eiteakus ringi, ära raiska raha, kui sul seda juhtub olema, pea meeles meie viletsust. Hoolitse enda eest, et sa ei külmetaks või muud midagi ei juhtuks... Kui juhtud nägema mõnda oma küla meest — saada meile kirjake...“

Nii õpetas Ambo poega, võttes vaheti piibu suust. Ent Hikor tukkus.

„Toiduks saad riismeid ja jäänuseid. Aga võib juhtuda ka nii, et ise söövad, ja sulle ei anna midagi; pole viga, see on juba nendel nii... Kannata ära, iga päev jõuab kord õhtule, vaatad — ja juba ongi pime, juba ongi päev möödunud...“ jätkas isa oma õpetust, ent Hikor, nõjatudes tema õlale, magas juba.

★

Samal ajal käis vaidlus kaupmehe ja tema naise vahel. Naine pahandas, et uus teener on täiesti kogenematu, just äsja külast tulnud ja kõigiti tahumatu; mees rõõmutses, et oli osanud hankida viieks aastaks palgata teenija.

„Küll harjub, ega ta igaveseks selliseks jää!“ seletas kaupmees naisele.

„Küll harjub, ära asjata muretse!“ rahustas kaupmehe vana ema oma miniat.

Ent Nato ei tahtnud midagi kuulda ja, pisarad silmis, ta kirus oma saatust.

Hikor istub kaupmees Artemi köögis; ta on juba teenistuses.

Peas peremehe müts, jalas peremehe vanad saapad, seljas sinine särk, lühidalt, muutunud pealaest jalatallani, istub Hikor köögis ja mõtiskleb. Mõtiskleb sellest, miks ta lahkus külast, millised on nüüd ta ülesanded ja kuidas neid täita.

Tuli proua Nato.

Hikor istub endiselt paigal.

Proua küsis midagi. Hikor kas ei kuulnud või ei saanud aru.

„Sinuga räägitakse, karupoeg!“

Hikor ehmus ja läks üleni higiseks. Ta oleks tahtnud, et proua oleks küsimust korranud, ent ei julgenud seda nõuda. Proua vihastus ja väljus.

„Oh, võtku sind tont, mats selline! Sinusugustega on lausa häda! Räägid temaga, aga tema ei liigu paigastki, ei tee häältki . . .“

„Muidugi,“ sähvas Hikoril läbi pea, „aga kui ruttu, kui halvasti kõik lõppes! Mis nüüd teha? Isa ka ei ole siin . . .“

Kui ta mõtles, et nüüd on kõigel lõpp, astus kööki kaupmehe ema, pomisedes midagi endamisi.

„Miks sa siis püsti ei tõuse, kui proua kööki tuleb?“ ütles ta Hikorile.

„Kui sinult midagi küsitakse, pead ilusasti vastama! Kuidas siis muidu saab?“

Vanaema õpetas Hikorile, kuidas samovari käima panna, kuidas saapaid puhastada ja riistu pesta . . .

Kõik teised peale vanaema ainult kiusasid Hikorit.

Kaupluses poisikesed irvitasid ta üle, kutsusid teda tohmaniks, näpistasid ninast, tagusid pähe ja lükkasid tal mütsi silmle.

Kõike seda — olgu mis oli — võis kannatada, ent Hikorit piinas nälg — ja seda ta ei suutnud kuidagi kannatada.

Endistel aegadel, veel kodus olles, ta tavaliselt võttis nälja puhul künast leiba ja tünnist juustu, sõi kõik sealsamas ära ja läks mängima, või jälle peitis toidutagavara põue ning lippas põllule! Seal ta istus kuhugi puu alla või allika veerele ja kostitas ennast oivaliselt. Siin aga oli kõik hoopis teisiti.

Olgu ta kuitahes näljane, ikkagi pidi ta kannatama kuni lõunani ja ka siis saabus tema kord alles pärast, kui kõik teised olid söönud. Too neetud söögiaeg jäi alati nii hiljaks, et süda kippus sees pöörutama.

Esialgu ta kannatas, siis aga hakkas ümber vaatama, kas ei leiduks midagi, millega kustutada nälga veel enne lõunasööki.

Esimesil päevil ta toppis suhu kõike, mis aga kätte juhtus — kuivanud leivaraase, lihast paljaksnäritud konte või midagi muud. Hiljem hakkas tuhnima kappides ja lõppeks muutus isegi nii osavaks, et oskas poolkeenud liha kastrulist välja õngitseda.

Aga kui kätte saadakse? Oi, siis läheb halvasti! Aga mis teha? Põgeneda? Aga kuidas sa põgened, kuhu lähed, kui ei tea teed ega tunne ühtki hinge!? Ja pealegi isa... Kuidas ta muretses, palus, noomis: „Kannata välja, iga päev jõuab kord õhtule, vaatad — ja juba ongi pime, juba ongi päev möödas.“

Keegi helistas uksekella.

Hikorile oli öeldud: kui keegi helistab, tuleb minna küsima, kes on tulnud ja mida too soovib. Hikor väljus rõdule ja silmas paraadtrepil kedagi härrat ühes daamidega...

„Hei, kes te olete!“ hõikas Hikor rõdult.

Külalised vaatasid üles. Daamid pahvatasid naerma, aga härra kohendas näpitsprille ja küsis:

„Kas proua on kodus?“

„Mis te tahate?“ küsis Hikor.

„Sinult küsitakse: kas on kodus või ei ole?“ ägestus härra.

„Aga mis teil asja oli?“

Nüüd saabus perenaine:

„Et sind susi sööks! Jookse ruttu ja ava uks!“ käsutas ta karmilt ning hakkas siunama Hikorit ja ühtlasi ka oma meest.

Veidi aja pärast külalised tulid üles ja perenaine läks neile vastu, naeratades sunnitult:

„Tere tulemast, palun lahkesti! Miks te meid nii unustama kipute?...“

„Kust te selle lollpea välja võtsite?“ küsis üks külaline, vaadeldes Hikorit, ja kõik ta kaaslased naersid.

„Kui kadetsete — võin ta teile loovutada,“ naljatas perenaine, ja külalised astusid naerdes majja.

Nato saatis kohe Hikori majast välja, ise aga järgnes külalistele.

Pärast vastastikuseid küsitlusi tervete suhtes hakkasid külalised jutustama, milliste seiklustega nad majja olid pääsnud.

„Oh, küll ta on mind ära tüüdanud!“ kaebas Nato. „Kui te teaksite, milliseid piinu ma kannatan tema pärast... Tahan temast lahti saada, teda valandada, aga Artem ei luba. Teate küll, milline iseloom tal on? Ta ütleb: „Hikor on ju maapoiss, mis talt ikka nõuda saab?! Ära võta temalt viimast leivatükki ära, küll ta pikapeale harjub...“ Aga kaua ma ikka ootan? Ta on mind juba lõplikult ära vaevanud!“

„Oh — oh — oh, mis seda rääkida, küll on muret nende teenijatega!“ kostis siit ja sealt daamide hulgast ning tekkis kõnelus ühest ja teisest, teenijaist, uudiseist ning muust tühjast-tähjast.

Vahepeal saabus Hikor, üleni higine.

„Proua, ma tõin puuvilja!“

„Hea küll, mine nüüd ära!“ lausus perenaine punastades, külalised aga puhkesid naerma.

„Proua, härra ütles kirsside kohta: „Kallid on, ei ole vaja...““

Keegi daamidest turtsatas ja teised tõstsid taskurätid suu ette, mõned aga püüdsid vähendada tekkinud piinlikkust ning ruttasid viisakalt seletama, et kirsid on tõesti väga kallid ja neid ei ostvat keegi!... Siis hakati tõrelema perenaisega:

Milleks too puuvili! Ega nad ometi puuvilja pärast ei olevat tulnud, ei oleks maksnud end tülitada...

Perenaine, punane nagu vähk, püüdis seisukorda päästa:

„Jumal teab, mis talle seal öeldi, aga tema, tobu, ei saanud millestki aru.“

„Vajugu ma siinsamas maa alla, kui valetan!“ lausus naiivne Hikor pühalikult.

★

Saatnud külalised ära, hakkas Nato lauda koristama, rääkides endamisi tigidalt ja valju häälega. Ta siunas Hikorit, loendades kõiki ta vigu, pahasdas abikaasa üle ning haletses iseenda saatust.

„Ära kurjusta, tütreke, küll pikkamööda asi paraneb... poisile on ju kõik veel uus... kui harjub, küll siis teeb kõik hästi... Oh, taevaisa, tuleks juba kord mu surmatunnike!“ ohkas vanaema.

„Küll aga leidis aja seletada! — „Talle on kõik uus!“ Eks siis tehke ise töö ära tema eest, mis ori mina teile olen!“ vastas minia häält kõvendades. Ja jätkas torisemist ning sõimlemist.

Mehe lähenevaid samme kuuldes kõvendas ta meelega häält ja hakkas pilduma söögiriistu.

„Küll olen sulle rääkinud, et kihuta ta minema; ma ise teen tema töö ära, kui sa ei raatsi korralikku teenijat palgata. Parema vaevelda hoopis ilma teenijata, kui iga päev end nii hirmsasti vihastada... Ega sa ometi mu vaenlane ole?“

„Mis siin siis on juhtunud?“ küsis kaupmees ja peatus keset tuba.

„Mis juhtunud! Ainult see veel puudus... Ei teadnud, kuhu häbi pärast pugeda, ja veel kõikide ees!“ karjus naine vihaselt ning hakkas jutustama lugu kirssidest.

„Oo!“ hüüatas kaupmees.

„Oh jumal!“ ohkas hea vanaeideke.

Kaupmees hõikas Hikorit.

Too tuli sisse, lohistades jalas tohutu suuri vanu saapaid.

„Lähemale!“ hüüdis kaupmees.

Hikor muutus araks, ei nihkunud paigast.

„Sinuga räägitakse, tule lähemale!...“ Hikor nagu oleks tuikunud ettepoole, aga jäi siiski paigale.

„Ah sa karupoeg! Mina käsin temal prouale ütelda, et kirsid on kallid, tema aga läheb ja pasundab seda külalistele!“

„Mina... mina... prouale...“ püüdis Hikor end õigustada.

Ent ta ei jõudnud ütelda paari sõnagi, kui juba laksatas kõrvahoop. Silmist löi tuld, pea pörkas vastu seinu ja ta kukkus põrandale. Kaupmees tagus teda jalgadega, kuhu juhtus, ise korrates:

„Kas siis kirsid on kallid, ah? Kas kirsid on kallid?“

Ent nüüd astus vahele vanaema; lapsed hakkasid karjuma... Hingeldades eemaldus kaupmees Hikorist, aga kaua veel kordas ta silmi jõllitades:

„Ah siis kirsid on kallid! Kas on?“

„Ema... ema...“ oigas kurvalt Hikor, surudes end nurka ja värisedes valust...

★

Kui veenduti, et Hikor ei kõlba majateenijaks, viidi ta üle kaupluse. Seal ta kandis kaupu ostjaile koju kätte, pani riidekangaid kokku, pühkis kaupluse põrandat ja meelitas vabal ajal ostjaid sisse.

Hikor viib lõunasööki ärisse. Kõhnana ja kahvatuna, käes söögianumad, ta ületab silla, lohistades jalas tohutu suuri saapaid. All laksuvad Kura lained vastu karavansarai seinu, üks lainehari järgneb teisele ja taganedes mühisevad nad tumedalt silla all.

Kalda lähedal õõtsub laineil roheline lootsik. Selles istub kaks inimest: üks veab noota, teine juhib lootsikut.

„Nüüd kohe tõmbavad välja,“ mõtles Hikor ja jäi vaatama.

Tõmbasidki välja, ent noot osutus tühjaks.

„Vaatame nüüd, mis minu õnne peale tuleb,“ mõtles Hikor.

Noot tõmmati välja, aga ka Hikori õnne peale ei olnud midagi sees.

„Seekord olgu Zani õnne peale.“

Jälle oli noot tühi.

„Vaatame nüüd, mis Halole tuleb.“

Ent ka Halo ei olnud teistest õnnelikum.

„Noh, aga nüüd...“

Lähema karavansarai väravate juurest hakkas kostma kära. Keegi iraanlane kandis ette laulukesi ja tantsitas ahvi. Rahvast voolas kokku igast ilma-kaarest ja varsti kogunes iraanlase ümber uudishimuliste jõuk. Hikor püüdis rahvahulgast läbi tungida ja iraanlasele läheneda, aga ei suutnud. Kaela õieli ajades ja kikivarbaile tõustes püüdis ta iga hinna eest näha, mis sünnib ringi keskel.

„Kuhu sa tikud, poisinäru?! Katsu, et minema saad!“ hüüdis keegi kinto¹ ja löi Hikorile pähe.

Tollele meenus äkki ta kohustus ja joostes tormas ta nüüd kaupluse suunas.

Õhtul istus Hikor kõssivajunult kõõgis. Veel ei olnud kuivanud pisarad ta laugeil, veel õhetas ta nägu peremehe kõrvakiilust, ja vaevalt oli vaikinud majaproua kisa, kui vilistades sisse astus noorem poesell Vasso. Hikorit märgates tegi ta end tähtsaks ja küsis karmilt:

„Hei, karupoeg, kas sind peeti klubis kinni või käisid mõne tähtsa asja pärast kuberneriga jüures?“

Hikor ei tõstnud pead.

„Noh, räägi, kas kuuled?“

Hikor vaikis.

„Kus sa olid nii kaua? Ma pidin juba nälga surema! Aga kui oleksingi surnud, mis siis?“

Neid sõnu üteldes lähenes Vasso aeglaselt Hikorile, seisatas veidikeseks ja — laksti — lendas hoop poisile pähe... Kaitstes pead mõlema käega surus poisike end vastu seinale. Vasso tahtis veel kord lüüa, ent õuest kostis peremehe hääl.

„Küll näed, mis ta sinuga teeb!“ ähvardas Vasso.

„Maha lööb!“ vilksatas Hikoril läbi pea, ja vaeseke kangestus hirmust.

Peremees rahuldus siiski Hikorile varem antud tubli nahatäiega ja keelas nüüd poisile süüa anda, et see õpiks tundma, mis on nälg.

Äike oli möödunud.

Hikor rahunes, ehkki veel oli kuulda, kuidas majaproua tõreles:

„Milleks sellist idiotit pidada? Kihuta ta minema!“

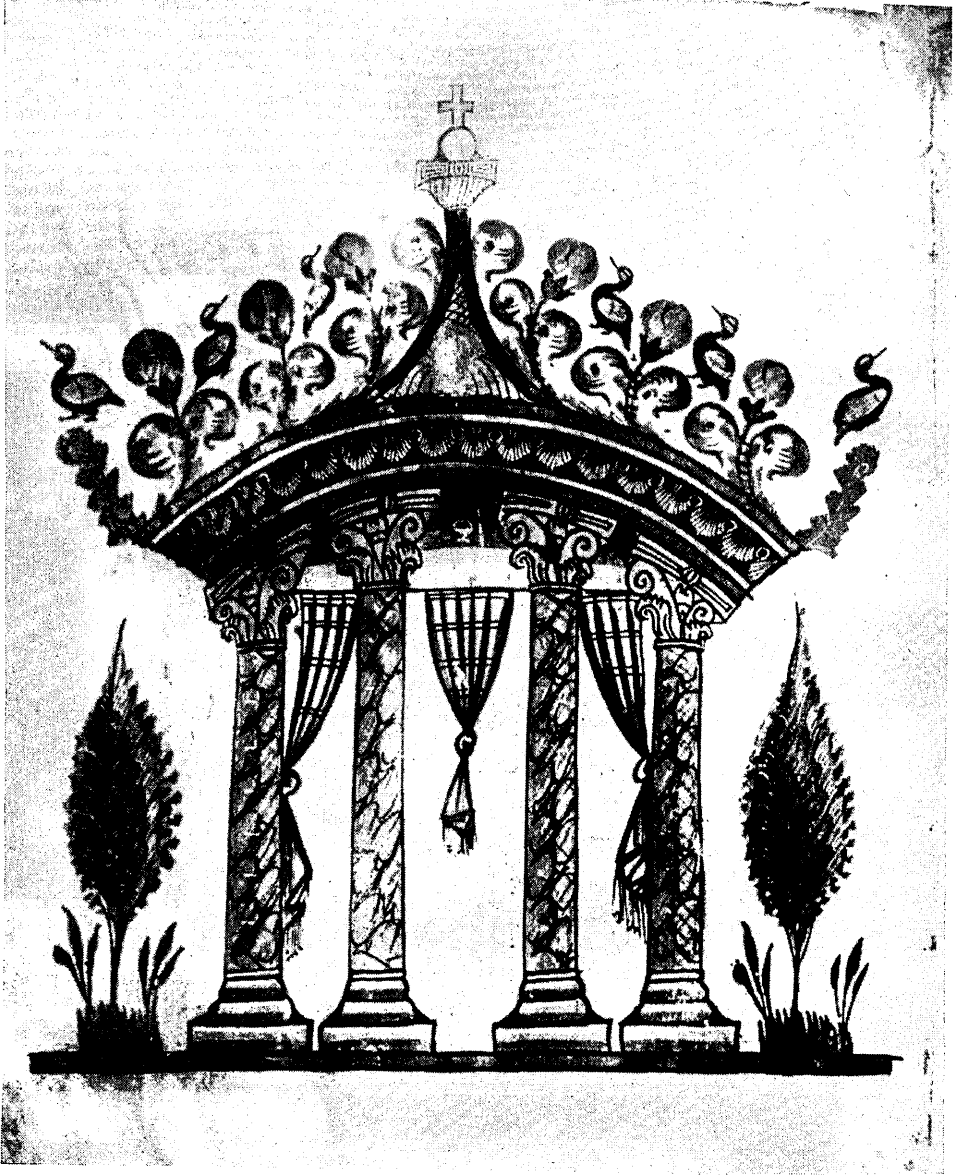
Hikor surus näo patja, tõmbus kerra ja lamas surmvaiksena oma vaiba all. Vasso istus laua taga ja söi õhtust, jorutades oma lemmiklaulu. Poisil ei tulnud und: juba hommikust saadik polnud ta iva suhu saanud, teda oli pekstud, ta nuttis ning ei saanud näljasena kuidagi uinuda. Salamahti, kartlikult poetas ta pea välja vaiba alt ja vaatles Vassot.

„Noh, vennas, kas on hea kannatada tühja kõhtu? Ega uni vist suurt ei maitse!“ ütles Vasso pilkavalt ja viskas poisile tüki leiba juustuga.

„Säh, söö! Aga vaata, et peremees ei näe.“

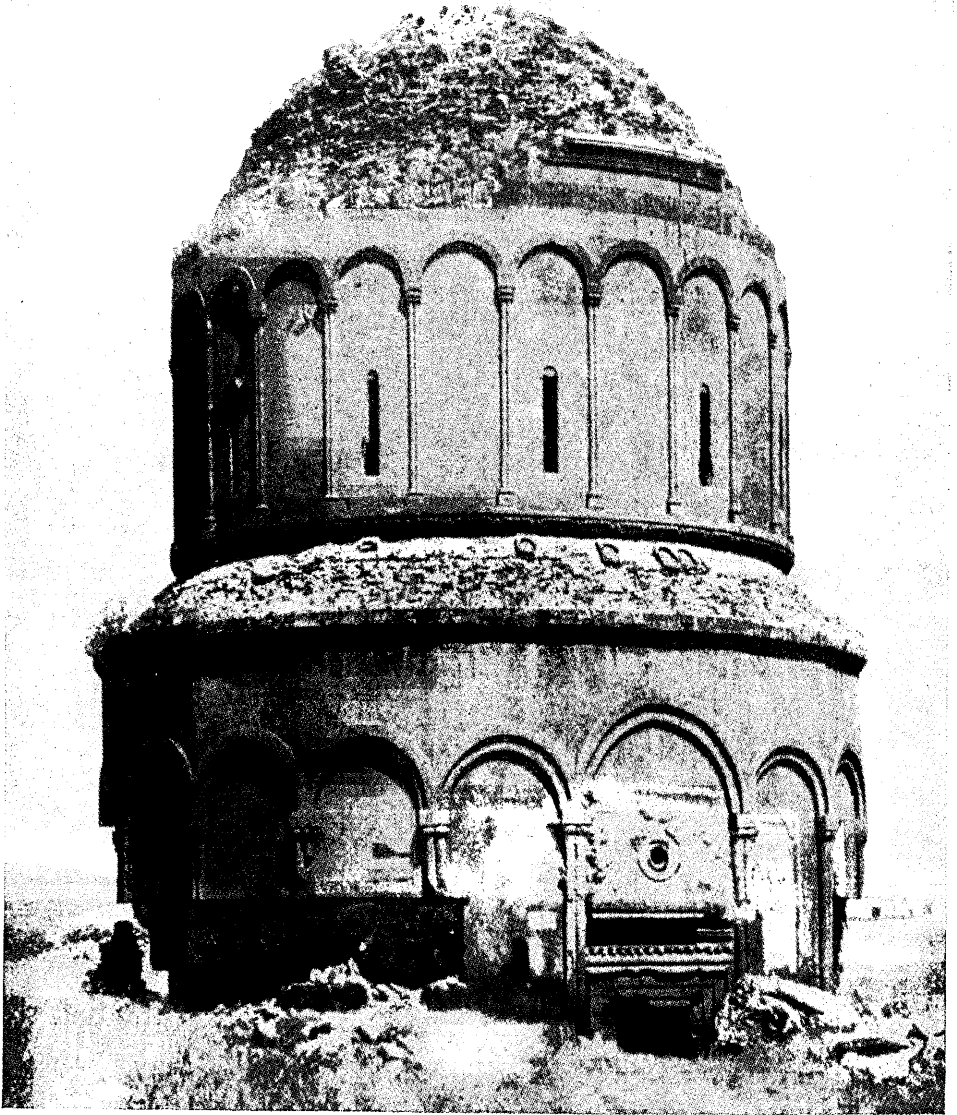
Peitnud pea vaiba alla, hakkas Hikor ahnelt sööma. Sõi ja mõtiskles. Talle meenus isamaja, päevad, mil ta uitas ringi vabana, lõunastades põldudel ja aasadel. Ta mällu kerkisid õhtud, kus isa ja ema tülitsetid omavahel tema pärast; isa väitis, et ta tuleb linna viia, ema aga oli vastu ja nuttis...

¹ kinto — rändkaupmees.

*Ahtamar. Templi välisfassaadi detail
Ani. Templi välisvaate detail (X s.)*

Ani. Templi Ananias fassaad (XI s.)

„Armas ema, su süda aimas, millist elu inimesed siin elavad! ...“ ohkas Hikor, hävitades ahnelt leivatükki juustuga ja valvates teraselt, et peremees teda ei tabaks ...

Hommikul ta oli juba aegsasti kohal ...

Poeukse ees seistes pidi Hikor kiitma kaupu ja meelitama ostjaid poodi.

„Mis sa vaikid, nagu oleks sul suu vett täis? Kutsu ostjaid, molu nihuke!“

„Olge lahked, härrad, olge lahked!“ kutsus Hikor. Poesellid kõverduksid naerust.

Hikoril oli ülesandeks ostjaid iga hinna eest poodi meelitada ja sageli ta haaras möödaminejaid hõlmast, tiris neid toorelt ja järeleandmatult leti juurde ning ei lasknud neid enne lahti, kui nad muutusid tulivihaseks.

Lämmatavalt palavail suvepäevil Hikor, nõrkedes kuumusest ja väsimusest, langes sageli poe ette kuhjatud riidevirkule ja uinus magama.

Siis üleannetatud seltsimehed või naabrid lasksid teda nuusutada ninatubakat. Hikor aevastas ja kargas üles.

See lõbustas kuumusest uimaseid kaupmehi, ja peremees, naerdes mõnuga, kõrgendas lõpuks häält ning sõnas:

„Jälle magasid, karupoeg! Kas sa ei tea, mis su kohus on? Kutsu ostjaid.“

„Olge lahked, härrad, olge lahked! ...“ lalises ogaraks muutunud Hikor, kauplus aga rõkkas naerust.

Ühel päeval, pidades jahti ostjaile, Hikor märkas äkki kahte omaküla meest, jooksis neile vastu ja langes kaela.

„No vaata! Mina, vennas, poleks sind äraagi tundnud,“ hüüdis imestunult üks talumeestest ja jätkas seltsimehe poole pöördudes:

„Baho, kas sina oleksid tundnud?“

„Silmist on näha — kes ta on,“ uhkustas too.

Ja tõesti; Hikor oli kohutavalt muutunud: kõhnenenud, nagu sisse langenud. Ei ta ise olnud enam see, ei riided olnud samad, nii et tõesti raske oli teda tunda.

„Tõesti, vennas, poisist on asi saanud ... Vaata kui toredad riided tal on ... Ja kui vahva pealegi!“ imetlesid talumehed.

„Toredasti narritas meid Ambo, vennas. Vaata, kui kõrgele ta oma poja on upitanud, nii et sel pole enam meiega midagi ühist! Meie lapsed aga ei saa kaugemale kui seakarja ...

Hikorilt sadas talumeestele küsimusi nagu rahet:

„Kuidas ema käsi käib? Mis lapsed teevad? Miks taat ei tulnud? Kas meie lehm on juba poeginud? Kes külarahvast on surnud? ...“

„Kõikide käsi käib hästi ja kõik saadavad sulle tervitusi,“ vastasid talumehed, „ainult Luka Sukiassi poeg on surnud ja Putšurihha vanaeit, teised kõik on elus ja terved.“

„Miks isa ei tule linna?“

„Eks ta tuleks küll, aga kus ta saab? Üksinda peretoitja, ja muresid ülepeakaela.“

„Kas mulle midagi ei saadetud?“

„Mis neil siis ikka saata on? Nagu sa ise ei teaks! Ja tänavu oli pealegi kehv viljasaak, isa, vaeseke, saab vaevalt otsotsaga kokku, rabeleb viimasest jõust. Mis sul neilt veel tahta on? Kui sul juhtub raha olema, saada neile natuke. Vaat varsti tullakse makse nõudma, aga isal pole kopikatki hinge taga!“

„Kas meie omad on kõik terved?“

„On küll, ainult teie lehm — too Sinivalge — kukkus katuselt alla ja sai otsa.“

„Sai otsa?!“

„Küll ema valas pisaraid!“

Nüüd üks talumeestest võttis põuest kirja ja ulatas Hikorile.

„Noh, mis sul veel on ütelda? Ega me sind enam näe, me peame nüüd koduteele asuma. Kui on midagi saata emale või õdedele — anna aga kohe siia.“

„Kust ma võtan? ... Palka mulle veel ei maksta ... aga ...“

„Mis aga? ...“

„Ma ise tahaksin ühes teiega koju tagasi tulla, vaat mis ... Kojuigatsus on väga suur ...“

„Mis sa nüüd lobised! Ja meie veel mõtlesime: targaks on teine läinud, tubliks inimeseks saanud ... Elad nagu saks, uhkustad uues mundris, käedjalad puhtad ... Meie veel mõtlesime, et ehk saad meigi lapsi järjele aidata, aga vaat mis mõtted sinul on! Tõesti, sinu kohta käib ütlus: „Aseta siga vaibale, aga tema kohe sulps! porilompi.““

Nii hurjutasid talumehed Hikorit ja noomisid teda, jätsid siis jumalaga ja hakkasid minema.

Hikor läks kauplusse, peitis end nurka ja avas kirja.

„Tbilisi linna.“

Mu armas poeg Hikor!

Meie oleme elus ja terved, mida ka sinule soovime, aamen. Palju tervisi saadavad sinule isa, ema, Zani, Mossi, Mikitš ja Halo, aamen. Meie armas pojake Hikor! Olgu sulle teada, et meie elu on läinud väga kibedaks ja makse nõutakse kõvasti, raha aga pole kusagilt võtta, emake ning Zani käivad kaltsudes ja meie elu on väga raske.

Armas Hikor, saada meile veidi raha ja riideid ning kirjuta oma elust-olust. Olgu sulle teada, et Sinivalge sai otsa ja emake ning Zani käivad kaltsudes.“

Kui kiri oli loetud, vajus Hikor kurba mõtiskellu. Iga sõna põletas ta südant nagu tuli.

„Emake ja Zani käivad kaltsudes... valus ja raske on meil elada...“

„Kutsu ostjaid, tohman! Mis sa unistad? Kas talumehed su arunatukese kaasa viisid?“ hõigati kauplusest.

„Olge lahked, härrad, astuge sisse!“ hüüdis Hikor, seistes kaupluse ukse ees.

Saabus talv. Linnas möllas lumetuisk. Tuul keerutas hoovis, tuhnis ulgudes mööda nurki, otsides kehvikuid ja kodutuid ning peavarjuta lapsi, et haarata neid oma külma embusse.

Ja leidis Hikori.

Õhukeses pluusis poe ukse ees seistes, pomises poisike haledalt:

„Astuge sisse, olge head, astuge sisse!...“

„V-v-vaat kus ta on!“ ja nähtamatu mõõgaterana tungis tuul Hikori kontidesse; last hakkas raputama palavikuhoog.

Juba selletagi Hikor oli nõrgestunud, palavik aga murdis ta jõu lõplikult, ja poiss pidi sāngi heitma.

Haige Hikor lamas kaupmees Artemi köögis. Kaupmehe vana ema külastas teda mitu korda päevas, pomisedes tasa:

„Kas vajad midagi, kallis?“

„Vett...“

Vanaema ulatas talle vett; haige haaras värisevate kätega klaasist, neelatas ahnelt ja nõudis ikka enam ja enam.

„Sisikond põleb... aga vesi on halb... vaat kui saaks meie allikast, hästi külma!... Ja koju tahaks, vanaema... emakese juurde...“

Kaupmees Artem oli hädas. Ta hakkas otsima inimest, keda saata külla Ambole järele; Hikori ta aga paigutas linna haiglasse.

Seal lamas palju haigeid, kõik reas. Nad vaatlesid üksteist väsinud pilkudega ja oigasid kurvalt.

Hikor pandi nende keskele.

Siit leidis ta isa.

„Mis sul on, Hikor, kallis?...“ küsis Ambo kurvalt.

Palavikuhoos Hikor ei märganudki isa.

„Kallis, siin ma nüüd olen... Hikor, armas, ma olen ju sinu isa...“

Haige ei tundnud teda ära. Ta hüüdis sonides:

„Mikitš, Zani, isa, ema...“

„Ma olen siin, armas Hikor, emake saatis mind sulle järele... Kas tahad

koju tulla? Mikitš ja Zani on katusel, nad ootavad sind pikisilmi . . . Kuidas siis jääb, Hikor? Ütle üks sõnagi, kallid . . .“

„Astuge sisse, olge lahked, astuge sisse!“ hüüdis haige.

Ta kord pomises katkendlikke sõnu, kord jälle naeris.

Mõne päeva pärast Ambo pöördus koju tagasi.

Ta oli Hikori mulda sängitanud ja kõndis nüüd üksinda. Kaenlas kandis ta poja riideid, et emal oleks midagi, mille üle kummardudes nutta. Hikori taskuist leidis ta peotäie läikivaid nõõpe, mitmevärvilisi paberitükikesi, sitsi-ribasid ja mõningaid nõõpnõelu. Arvatavasti oli Hikor kõike seda korjanud ja hoidnud õekese Zani jaoks.

Ambo kõndis sügavais mõtteis.

Alles hiljuti ta oli koos oma Hikoriga läinud seda teed mööda linna. Vaat just siin kohal Hikor oli ütelnud:

„Taat, jalad valutavad . . .“

Vaat kus puu, mille alla nad olid istunud puhkama.

Vaat siin Hikor oli kurtnud:

„Taat, juua tahaks . . .“

Vaat kus allikas, millest nad olid joonud . . .

Kõik oli jäänud endiseks, ainult Hikorit ei olnud enam . . .

Järgmisel päeval, kui Ambo ületas mäed, hakkas eemalt paistma koduküla.

Esimeste majade juurde olid vastu tulnud ema, Zani, Mikitš ja Mossi, ning väike Halo hõikas ema sülest:

„Lutemini, Hikor! . . . Lutemini! . . .“

Dekadentlikule luuletajale

1

Kui uned lõhkesid hommikul
su silmis kui seebimullid,
siis robinal maailma tükkisid
su mõtete aplad kullid.

Nad rääkisid inglise, prantsuse keelt
ja lõhnasid literatuurist,
ning kombekohaselt otsisid teid
sest maailma ahvipuurist.

Neid heidutas väljal hobuseront
ning sõnnikut laotav neidis, —
viimaks Eestimaa muhe ja sõbralik tont
soost jõhvikaid söömast neid leidis.

Kui sügisööl rabade vahelist teed
tahad käia — dekadentide moodi, —
su narritud mõtete kaeblik ulg
sind peletab koju voodi.

2

Sul on lauseid kui terasroosk —
ära hoia oma sõnade nõelu,
liig kaua sind tümasoos
on talutand vanaõelus.

Küllalt temaga!, tunnetelem —
soodeluulest ei lõigata turvast!
Praegu tähtsam on kütteprobleem,
kui et hoolida poosist kurvast.

Pane tööle oma sõnade jõud,
ega nemadki muidu või süüa,
kuid oma meissenist lauanõud
võid antikvariaati müüa!

ARNU VIHALEMME

ÕHUSÕDA JA TAGALA

M. REUSCH

Sajad tuhanded, miljonid inimesed on tänapäeval kapitalistliku maailma poolt määratud elule, mis meenutab ürginimeste elu. Sajad tuhanded, miljonid inimesed ruttavad igal õöl end peitma keldritesse ja maa-alusesse varjendisse — tänapäeva koopaisse, et ainult elu päästa. Sajad tuhanded, miljonid inimesed kapitalistlikus maailmas tõstavad nii päeval kui öösel õudusetundega pea taeva poole, kust kõlab mootorite mürin ja kust langeb surm — „tsiviliseeritud“ surm, aga nimelt sellepärast veelgi hirmsam kui see, mis kunagi muistseil aegadel tabas koopakaruga või tiigriga vastamisi sattunud inimest.

Kuidas elavad tänapäeval elanikud linnades, mis on iga päeva ja öö jooksul õhurünnakute märklauaks?

Kuidas elatakse nüüdseil päevil Londonis, mis eriti raskelt kannatab õhusõja õudusi?

„Suur osa Londoni elanikkonnast veedab öid keldrites või maa-aluses varjendis,“ kirjutab helveetsia ajalehe „Journal de Genève“i Londoni korrespondent. „Paljud ööbiivad maa-alusel raudteel, kuigi see on keelatud. Nad tulevad siia täies „varustuses“: vaipadega, tekkidega, isegi madratsitega. Londonlase igapäevane elu on tulvil ebameeldivusi: küll töötundide kaotamine, küll unetud ööd ja õhualarmid sireenide undamisega... Tundmatusest on muutunud ka londonlaste riietus. Kübara asemel — kiiver, vihmavarju asemel — gaasimask. City tänavail, kus kunagi pulbitses elu, ei lubata nüüd üldse liikuda. Samuti on keelatud liikuda ka paljudes teistes linnaosades — kõikjal, kus on avastatud aeglustatud mõjuga pomme.“

„Inglise panga kõrval asuvas maa-aluse raudtee jaamas seavad ennast sisse emad lastega juba kell 6 õhtul, et veeta seal terve öö,“ jutustab „New-York Herald Tribune“i Londoni kirjasaatja. „Need maa-aluse raudtee elanikud istuvad siin rahulikult maapinnal, lämmatavas õhkkonnas, hoides kätel ruudumustriga reisutekkidesse, sallidesse, või koguni linnadesse mähitud lapsi.“

Hiioglenn on tühi, vaikiv. Taevaalotuses ekslevad helgiheitjate kiirtevihud, mootorite mürin, pommiplahvatuste ja õhukaitsesuurtükkide tulistamise kõrvulukustav ragin, pimedais, niiskeis maa-aluses varjendis kõssitavad määratud inimmassid — niisugune ilme on sellel pealinnal, mis oli kapitalismi hälliks tema õitsengu ajastul.

Õhusõda on väga teravalt asetanud sõdivate maade töötajate ette uue probleemi — uneprobleemi. Nii teeb „Picture Post“ täiesti tõsiselt inimestele etteheiteid selles, et nad on harjunud liiga palju magama ja näeb selles kogu nende häda. Ajaleht meenutab magamata ja tigele londonlastele Napoleoni, kes olevat osavalt kärpinud öist und sel teel, et magas päeva jooksul korduvalt 5—10 minutit. Ent kõik selletaolised nõuanded ja „ajaloolised eeskujud“ on seni vähe aidanud Londoni töötavale elanikkonnale. Uneprobleem ei lakka olemast järjekindlalt õhurünnakute all kannatavaile linnaelanikele üheks tähtsamaks probleemiks nende elus.

Õhusõda on toonud palju uut järjekindlate õhurünnakute all kannatavate linnade elanikkonna ellu. Muutunud on isegi igivanad harjumuslikud sooviväljendid, nii näit. ei ütelda nüüd enam teineteisele „Head ööd“ või „Nägemiseni“, vaid lahkutakse ainsa palava sooviga „Sireenita ööd!“, s. o. ilma õhualarmita. Ent selliseid „sireenita öid“ esineb nüüd harva sõdivate maade pealinnades.

Kirjeldades neid üksikuid momente töötajate elust, kes elavad õhusõja ohtudesse asetatud linnades, on võimatu isegi ligikaudu väljendada nende hädade ja kannatuste täit sügavust.

Vaadeldes iga päev pommitamise õudustele vastu mineva tänapäeva inimese elu kapitalistlikes maades, võib esimesel pilgul tekkida mulje, et seal valitseb võrdsus. Teraslinnad külvavad surma tervele linnale, kõigile elanikele: kerjus ja kuningas peavad ühe-taoliselt ennast peitma maa-aluses varjendis, et päästa oma elu. Kodanlik ajakirjandus teatas, et kord, kui Inglise kuningas piduliku tseremoonia ajal jagas teenetemärke ja ordeneid, anti õhualarm. Kuningas oli sunnitud seda tegevust katkestama ja pidi jooksmas Buckinghami palee varjendisse. Veelgi „hullemaid“ lugusid juhtus Londoni jäänud „kõrgete“ inglise leedidega. Need daamid kaebavad kibedalt selle üle, et nad ei saa nüüd vanni võtta ja on üldse sunnitud kärpima hommikuse iluravi kestust kartusel, et õhualarm sunnib neid hommikumantlis varjendisse jooksmas, see aga oleks endastmõistetavalt raskeks kuriteoks inglise kõrgema seltskonna „kõrge kombuse“ vastu.

Kõik sellesarnased teated taotleavad seda, et luua muljet, nagu kannaksid kõik kapitalistliku ühiskonna kihid „võrdsed“ ohvreid õhurünnakute tingimustes. Tõeliselt on võrdsus siin ainult näiline, sest õhusõja koledused avastavad eriti silmatorkavalt klassivasturääkivusi kapitalistlikus ühiskonnas. Nimelt ilmneb surmakülvava pommisaju all veelgi selgemini, et kapitalistlikus ühiskonnas võib raha eest saada kõik.

Rikaste rõhuv enamik organiseerib väga lihtsalt oma kaitset õhurünnakute vastu: rikkad lahkuvad ähvardatud linnadest, sõites kõige ohutumaisse kohtadesse.

Ent ka need rikkad, keda nende seisund sunnib linna jääma, on kindlustatud varjenditega. Ja milliste varjenditega! „Hiilguste“ perekondadel on oma „sugukondlikud“ pommivarjendid, mis sisustatud ülimumavalt. Ning lõppeks need, kellel puuduvad oma muga-vast sisustatud pommivarjendid, aga kes omavad selle asemel rahakotti, mis on tulvil krabisevaid pangatähti — need võivad siirduda ühte luksushotellidest, kus vastavalt hoolitsetakse rahaka kliendi julgeoleku ja mõnususte eest.

Ajaleht „Daily Sketch“ kirjeldas järgmiselt üht säärast pommivarjendit Londoni luksushotellis: siin võib einestada, lõunastada, tantsida ja rahulikult magada. Siin võib kuulata parimaid orkestreid ja parimaid näitlejaid. Ajalehed teatavad, et viimasel ajal on säärascis maa-aluseis baarides levinud isegi uus tants, mis peab kujutama pommitamist: ühe tantsusammu ajal lööb tantsiv paar sõrmedega hoogsalt vastu põrandat, jäljendades pommi langemist maapinnale. Arusaadavalt pääsevad sellisesse pommivarjendisse ainult „valitud“ isikud. Nii on Londoni hotellis „Savoy“ pommivarjendisse pääsu hinnaks 30 šillingit isikult, kusjuures politseipatrull hoolitseb selle eest, et „valitud“ seltskonda ei poetaks end keegi „alamaist“ kihtidest.

Nii on tõeliselt lugu kurikuulsa „võrdsusega“ õhusõjas, millest praegu nii palju lobiseb kodanlik ajakirjandus. Rikkail on sügavad ja mugavad pommivarjendid — see tähendab

Julgeolekut ja elu; vaestel on külmad urkad — aga see tähendab haigusi ja surma! Inglise ajakiri „Sunday Pictorial“ tunnistab, et elanikkonna kõrgemate kihtide julgeolek on kindlustatud, kuna neil on varjendid ventilatsiooniga, küttega ja meelelahutustega, aga töölistkvartaalides pole tihti mingeid varjendeid.

Vähe sellest, et laiadele rahvahulkadele ei piisa üldse varjendeist, vaid needki varjendid, mis ikkagi ehitati, on suuremalt osalt kõlbmatud ning ei kindlusta kaitset surma eest. Nagu teatavad korrespondendid Londonist ja teistest Inglismaa osadest, on varjendite enamik ehitatud maapinnale. Need on telliskivihooned 9 tolli paksuste seintega; pealt kaitseb ehitust 6 tolli paksune betoonkiht. Teine Inglismaal levinud varjenditüüp on nn. „Andersoni varjend“. Need varjendid on ehitatud lainelistest raudplaatidest ja asuvad harilikult mõne jala sügavuses maa all. Need mõlemad varjenditüübid ei päästa kedagi pommi otsese tabamuse korral.

Suurlinnade ja tööstuskeskuste elanikkonna hädad suurenevad veel sellepärast, et laiadele rahvahulkadele määratud pommivarjendid ei vasta isegi kõige algelisemaile tervishoiu nõudeile. Londonis osutub maa-alune raudtee populaarseimaks varjendiks. Hirmuäratavaist tingimustest, mis valitsevad vananenud, räpaseis ja halva ventilatsiooniga Londoni maa-aluseis raudteejaamades ja tunnelites, on juba palju kirjutatud mitme maa ajakirjanduses.

Sellesarnaseid kaebusi ei kuuldu ainult maa-aluse raudtee tunnelite suhtes, vaid ka paljude üldkasutatavate pommivarjendite arvel, mis on sisse seatud suurte majade ja kaubanduslike ettevõtete keldreis.

Üks arst kirjutab ameerika ajalehes „Times“, et olukord Londoni ühiskondlikes varjendeis on säärane, et Briti tervishoiuminister kindlasti ei suudaks seal viibida isegi 10 minutit.

Raske on nende elu, kes igal ööl peidavad end maa-aluses varjendis, et vältida ohte ja kas või minutikski unustust leida rahutus unes. Aga veelgi raskem on neil, kes on jäänud peavarjuta, neil, kelle elamu on purustatud pommidega. Statistika pole veel loendanud, kui palju inimesi on juba jäänud peavarjuta õhurünnakute tagajärjel. Mõne hinnangu kohaselt loendati üksnes Londonis septembri algupäevil 30 000 peavarjuta jäänud inimest. Kõigis sõdivais maades kasvab lakkamatult kodutute arv. Nende olukord muutub iga päevaga meeletumaks, kuna nende hulk kasvab lõpumatult. Muidugi avaneks kõikjal võimalus nende õnnetute kiireks abistamiseks: neile võiks kasutada anda linnadest põgenenud rikkaste villad ja eramajad. Kuid see pääsetee on kapitalistlikes maades suletud kõikvõimsa maagilise käsusõnaga, mis kõlab nii: craomandi puutumatus!

Kõige laialdasemad töötajate hulgad sõdivais maades kannavad oma õlgadel kõiki õhusõja hädasid ja õnnetusi. Sealjuures nõutakse vaestelt ja eelkõige proletariaadiit suurimaid ohvreid. Vaevalt kõlab sireeni undamine, kui kapitalistid kähku katkestavad oma riikliku ja muu „tegevuse“ ning siirduvad oma mugavasse pommivarjendisse. Ent töölisel peavad jääma oma tööpinkide juurde, sest sõjatööstuses ei tohi nad isegi õhurünnakute ajal töötamist katkestada.

„Tööliste kaitse (kui võib üldse rääkida nende kaitsest) on organiseeritud järgmiselt: iga vabriku katusel asub valvepost, kes jälgib vaenlase lennukite lähenemist,“ kirjutab inglise ajalehe „World News Press“ kaastööline. „Ja ainult siis, kui lennukid otseselt ähvardavad vabrikut, annab valvepost signaali ja töölistele lubatakse peituda varjendisse,

muidugi, kui neil jätkub selleks veel aega. Arusaadavalt nõuab niisugune süsteem määratuid pingutusi tööliste närvidelt, hävitab kiirelt nende jõudu, mille tulemuseks on sagedased haigestumised.“

Õhusõda toob töölistele ka teise õnnetuse: kui käitis langeb pommitamise tagajärjel rivist välja, saavad töölistest tihti töötud.

Õhusõda on nihutanud esiplaanile uusi probleeme klassivõitluses. Töötajail tuleb võidelda ohutult ja inimväärsest sisseasetud pommitarjendite eest, rahuliku une iga minuti eest, eluaseme eest neile vaestele, kes on jäänud peavarjuta — tuleb sõna täies mõttes kaitsta oma elu.

Inglise ajakirjanduses ilmub hulgaliselt teateid töötajate võitluse arenemisest seoses pommitarjendite küsimusega. Juba õhusõja algupäevil nõudis Inglismaa kommunistlik partei, et maa-aluse raudtee jaamad avataks elanikkonnale pommitarjenditena, et rikaste ja mitmesuguste asutuste varjendid muudetaks üldkasutatavaks, et Londonist lahkunud rikaste villad ja eramajad antaks nende käsutusse, kes on jäänud pommitamiste tagajärjel peavarjuta, et kõikjal alustataks kindlate pommitarjendite ehitamist kiirete meetoditega, et ühiskondlikes pommitarjendite viidaks läbi sanitaarkorra abinõud jne.

Need nõuded leidsid toetust laialdastelt rahvahulkadelt ja nüüd on võitlus töötajale kindlate pommitarjendite andmise eest muutunud võimsaks liikumiseks mitte ainult Londonis, vaid ka tervel Inglismaal. Kõigis Londoni osades kirjutavad töötajad alla palvekirjadele, milles pööratakse valitsuse poole nõudmistega elanike kaitse parandamiseks õhurünnakute eest. Nii nõudis Londoni ametiühingute nõukogu täitevkomitee praeguselt ministrilt, tööerakonna juhilt Attlee'lt, et alustataks viivitusest sügavate maa-aluste pommitarjendite ehitamist ja et valitsuse volinikele õhukaitse alal antaks õigus hädatarvilikel juhtudel avada üldiseks kasutamiseks eravarjendeid. Londoni kõigi rajoonide linnavalituse 70 teenijat ilmusid erilise valitud delegatsioonina peaministri juurde ja nõudsid, et erapommitarjendit avataks viibimata tervele elanikkonnale ning et rikaste villad konfiskeeritaks ja antaks peavarjuta jäänud inimestele.

Kõigist Londoni osadest pöörduvad delegatsioonid peaaegu iga päev valitsusorganite poole konkreetsete nõudmistega: erakorterite konfiskeerimised kindlaksmääratud rajoonis, villade konfiskeerimised kodutute majutamiseks, sanitaarolude parandamine üldkasutatavaks varjenditeks, maa-alusel raudteel jne. Sealjuures asi ei piirdu alati ainult palvekirjadega. Näiteks otsustasid üürnikud ühes kohas Londoni idaosas korterite eest niikaua mitte maksta, kuni valitsusorganid pole ehitama hakanud sügavaid ja ohutuid pommitarjendeid.

Rahvaliikumine ohuta varjendite saamiseks laieneb ja levib Londonist ka teistesse Inglismaa linnadesse. Newcastle'is andis üle 8000 naise oma allkirja palvele, milles valitsuselt nõutakse, et viivitusest algaks pommitarjendite ehitamine ja võetaks tarvitusele abinõud peavarjuta jäänud isikute majutamiseks. Kesk-Inglismaalt ilmus valitsusse 51 naisest koosnev delegatsioon, nõudes otsustavaid vahendeid inglise töötajale elu kindlustamiseks. Edinburghis pöördus õhukaitse täitevkomitee valitsuse poole nõudmisega kohe asuda pommitarjendite tähtajalisele ehitamisele prof. Haldane'i poolt välja töötatud skeemi järgi. Prof. Haldane oli äsjasuletud kommunistliku ajalehe „Daily Worker“ toimetuse kolleegiumi liige.

Liikumine ohuta ja vähegi mugavate pommitarjendite eest on saavutanud juba rea

osalisi võite. Maa-alune raudtee, kust varem inimesi välja aeti, on nüüd kõigile avatud. Nagu teatas New Yorgi ajaleht „Sunday Worker“, andis Inglise valitsus pommivarjendeile miljon magamisaset. Anti eriline määrus selle kohta, kuidas tuleb ööbida maa-aluse raudtee jaamades: kella neljast seitsmeni öhtul võib kasutada nelja jala laiust riba jaamahoone seina ääres, kella seitsmest öhtul võib kasutada järgmist nelja jala laiust riba jne. Reas kohtades on alustatud pommivarjendite ehitamist.

Õhusõda on võtnud inimestelt päikese, ajades nad maa-aluseisse varjendisse, mille eest tuleb veel pingeliselt võidelda. Samal ajal terror ja surveabinõud töötajate vastu, eriti tugevnedes imperialistliku sõja tingimustes, on ajanud sügavale põranda alla igasuguse vaba mõtte, igasuguse vaba sõna. Ja valitsevate klasside suureks rahulolematuseks, nende politseiorganite hirmuks kohtusid tagakiusatud inimolendid uuesti vaba mõttega siin, põranda all.

Keldrid, kuhu nüüd tänapäeva suurlinnade elanikud hulgaliselt aetakse, on muutunud kestvate vaidluste kohtadeks: vaieldakse õhukaitse puuduste üle, sõja iseloomu ja eesmärkide üle, vaieldakse selle üle, millal tuleb ometi lõpp sellele heitlusele. Keldreis peetakse vaidlusi, mis kapitalistlikes riikides maapinnal kõige valjemalt on keelatud ja mida imperialistlikud kliid kardavad nagu tuld. Sõja tõttu paljudeks tundideks maa-aluseisse aukudesse aetud inimesed hakkavad järele mõtlema, olevikku hindama, hakkavad esitama küsimusi oma hädade põhjuste leidmiseks, otsima väljapääsu tekkinud olukorrast.

Kodanlikud ajalehed esitavad mureliku küsimuse: millega lõpeb see kõik, kui ei tehta õigel ajal otsustavat lõppu „moraalsele lagunemisele“ maa-aluseis varjendis? Tihti märgivad kodanlikud ajalehed rahutusega, et varjendis peetakse „ebasündsaid“ vestlusi, et siin arvustatakse tihti sõjaväe juhatuse abinõusid, jutustatakse isegi anekdoote, mis välja naeravad skandaalseid puudusi õhukaitse organisatsioonis jne.

Sellesarnased nähtused külvavad rahutust valitsevais klassides ja need otsivad teid ning vahendeid „ebasündsate“ kõncluste üha kasvava voolu sulgemiseks. Mitmesuguste abinõudega — nii piitsa kui piparkoogiga — püüavad nad saavutada seda, et niiskesse keldrisse aetud tagakiusatud inimene jääks seal karmilt eemale neist arvamistest ja mõtetest, mis samuti on põranda alla aetud. Kuid ei leidu sääraseid vahendeid, millega võiks kaua takistada inimese mõtlemist, tema püüdeid parema elu poole.

Tänapäeval langevad mürisevais pommiplahvatustes põrmuks kõik kapitalistliku tsivilisatsiooni sümbolid ja töötavale inimesele ei jää midagi peale niiskete keldrite. Ent tema mõte, tema janu rahu järele, rõõmsa ja õnneliku elu järele pole tapetud ja seda ei suuda tappa isegi raskeim pomm.

„PUNANE VIISNURK“

JOOSEP SAAT

Kui poliitilised vangid Tallinna Keskvanglas olid korda seadnud oma ajalehe „Vangimaja Kiir“ väljaandmise, selgus varsti, et poliitilistel vangidel peab olema ka oma ajakiri. „Vangimaja Kiire“ ruum oli selleks liiga väike, et tuua artikleid. Paljud seltsimehed tegelesid agarasti poliitiliste ja teaduslike küsimustega ja kirjutasid oma „ametlikesse“ kladedesse nende küsimuste kohta artikleid. Need kanti ette ainult oma kambris ja said teatavaks ainult selles kambris asuval kitsale ringile. Paljudes kambrites polnud aga üldse teoreetiliselt ettevalmistatud seltsimehi. Viimased olid hädas referaatide koostamisega — puudus tihti igasugune kirjandus.

Selle olukorra parandamiseks hakati üksikuid artikleid „punkrite“ kaudu edasi saatma kambrist kambrisse, kus nad ette loeti.

Niimoodi kirjutatud artikleid oli aga raske ja sageli võimatu lugeda. Nad olid tihedasti kirjutatud väikestele paberilipakatele. Edasisaatmisel vedelesid nad märgades punkrites, sageli otse vee sees mitu päeva ja polnud seetõttu enam loetavad. Pealegi ei pakkunud niisugused artiklid üksikult säärast üldist ülevaadet, mida saab anda ajakiri. Sellepärast oli üldine nõudmine: poliitilistel vangidel peab olema oma ajakiri.

Loomulikult oleks niisuguse suure asja nagu ajakiri peitmine kambris olnud raske, veel raskem aga selle salaja kirjutamine ja lugemine. Tema kirjutamine käsitsi nõudis kaua aega, samuti lugemine. Päevas mitu korda teda punkritesse peita ja jälle välja kiskuda oleks olnud tülikas. Sellepärast otsustati ajakiri niimoodi maskeerida, et ta sarnaneks nende kladedega, mis olid vangidele ametlikult ja nimeliselt sisse lubatud. Ta pidi olema varustatud kõigi templite ja allkirjadega. Ei tohtinud olla ka tiitellehte, sest see oleks läbiotsijaile kohe silma torganud. Neil alustel valmiski esimene poliitvangide-kommunistide ajakiri, mida nimetati „Punaseks Viisnurgaks“. Joonistatud tiitelleht oli lahtine ja rändas ajakirjast eraldi mööda kambreid.

„Punase Viisnurga“ toimetus asus ühes kambris ja „trükkimine“ toimus teisel. Ajakirja väljaandmine tõstis eriti teravalt esile „punkrite, s. o. salajaste peiduurgaste otsimise niisugustes kohtades, kust paljude kambrite vangid läbi käivad ja kus oleks võimalik peita ajakirjale saadetavaid käsikirju ja edasisaadetavat ajakirja ennast. Siin ei piisanud väikestest aukudest seinas ja veekünades, mida seni kasutati väiksemate „tonksude“ (van-

gide salajaste kirjade) edasisaatmiseks. Esimestel aastatel kasutati punkriteks üsna lihtsaid kohti väljakäigukohtades: künataguseid, ahjulõõre, veetorusid jne. Kahe kambri väljalaskmise vaheajal valvurid ei jõudnud kõiki kohti läbi otsida. Adressaadil tuli ainult hoolitseda, et ta saadetist punkrisse seisma ei jäta. Pärastpoole aga niisugused lihtsad abinõud enam ei kõlvanud.

Kauemat aega pidasid vastu need punkrid, mis olid sisse lõigatud. Ükskord röövide vaheajal õnnestus väljakäigukohast kambrisse tuua puukaas, mis kuulus pütile, kuhu koguti sigade jaoks vangide toidujätiseid. Selle lauad võeti lahti ja õonestati seest tühjaks. Kaane sisse mahtus klade ja hulk käsikirju. Neid oli ka ämbri tühjendamise ajal kerge sinna panna ja võtta. Kord oli aga solgivedaja-vang kaane uulitsal ära kaotanud ühes seesoleva raamatu ja käsikirjadega. Üksteise järel kukkusid punkrid sisse ja tuli otsida uusi. Sel alal näitasid eriti leidlikkust seltsimehed Murro, Veimer ja Paas. Ka seltsimehed Kuhlberg ja Busch (sai hiljem surma Hispaania kodusõjas) olid eriti agarad side alal. See nõudis püsivust, kiirust ja täpsust.

„Punase Viisnurka“ esimeses numbris oli sisukaid artikleid, puudulik oli aga ilukirjanduse osa. Selles oli katkend seltsimees Madariku romaanist ja üks jutustus „Tules“ noore katsetaja poolt. Käsikiri rändas mitu korda edasi-tagasi toimetuse ja kirjaniku vahel ja õiget asja temast ikkagi ei saanud. Üks luuletus oli ka — seltsimees Abels tuli esimest korda oma pegasusega hipodroomile.

Vangla administratsioon paar-kolm aastat üldse ei märganud „Punase Viisnurka“ ilmumist. Ta ajas rohkem „Vangimaja Kiirt“ taga, ja sedagi ei teadnud, kas seda ajalehte kirjutatakse lilla tindiga või keemilise pliiatiga — mõlemad korjati kambritest välja. Klade sisu kontroll oli esiotsa pealiskaudne, vaadati ainult, et Internatsionaal, „Punane Lipp“ ja „Julgesti, vennad, nüüd tööle!“ ei oleks klades. Kui sealt leiti üks neist lauludest, siis klade konfiskeeriti. Kui kaks numbrit oli sisse kukkunud, võeti kladed kontrollimiseks välja ja anti alles mitme kuu pärast osaliselt tagasi, paljudel aga konfiskeeriti.

Ajakirja teises ja kolmandas numbris hakkas paisuma ilukirjanduse osa, lõi kaasa rohkesti uusi kirjamehi, kelle tööd olid hoolikalt läbi töötatud. Ilmus ka eelmiste tööde arvustusi.

„Punane Viisnurk“ täitis suure ülesande poliitilise kasvatusel alal vangide hulgas. Ta õpetas neid kriitiliselt suhtuma oma tööd. Mõnigi autor, kes oli arvanud, et tema artikkel või jutustus on heas korras, sai selle toimetusest tagasi märkustega ümbertöötamiseks ja näpunäidetega. Niimoodi arenes kriitiline meel, tahe töötada ikka paremini ja paremini.

Naine agulist

Kord kõndisin siin nukralt nagu soos.
Puust määndund maja, värvit aknaluugid
ja tänavad täis paljasjalgseid lapsi tuubit...
Tolm väiksel aknal, kidur pelargoon,
mil õied olid surut vastu klaasi,
kui värskelt hangund veretilgad, varrest saadik.

Kass keras ümber savist lillepoti.
Siis tütarlaps, kõhn, kahvatu — vast aastat viis,
juuks nagu võilill, — looma naerdes siit
kui oma ainsa lelu üles otsib.
Ent üle tänava, kus jõukam toidupood,
sealt kõlas äkki jutlus raadiolt.

Üks bassihääline pastor laulu rõkkab,
et õhk tast lajatab — vist üle maa...
Siin väikses agulikus väike tänav võppab
ning tolmund akna ligi ilmub uudne saak:
noor töölinaine muretseva näoga,
pilk ahastav kui hukkujal, peaaegu täota.

Ta osav käsi äkki virutab,
lööb aknalaualt maha halli kassi,
kes päiksepaistel silmi pilutas,
laps kaob, luuk prantsab valla, lastes sisse bassi.
Täis igatsust ja pikisilmi ootust
jääb naine kuulama — ons pääsulootust?

Ja mis ta kuuleb? Kahju on mul sest.
Ta silmi katab tihe hirmuloor,
kui laulab pastor, hardalt kordab koor:
„Mis oli, nüüdki on, see jääb ka igavest!“
Nii puhtalt kõlab viis, nii pühalt orel üürgab,
et usub iga hing, kes murt või müüdav.

Ent naine aknal tardub, süngub, jäätub.
Ta seljataga nutab laps, kel katkes mäng.
Ja enam veel, ta teab, on tühi säng

ning sahver — üha tühjemaks see jäänud
sest a'ast, mil viidi mees siit püsse vahel
kui „mässaja“, kel tasuks surm või eluaegne ahel.

Kas issand siis ei iial armu heida,
et „see, mis oli, jääb“? — Ei olla või!
Kas see, kes härradele rahu tõi,
siis vaeste eest end igavesti peidab?
Ei vasta laul, ses ainult tontlik paine,
sest küsijaks noor, töötü, jälitet ja mahajäetud naine.

★

Nüüd kõnnin siin kui värskel taimelaval.
Uus vabrik hiiglasena vilistab . . .
Tean, kuis see temal kuulmeid silkitab,
kel meeles papi jutlus salakaval,
sel, kes nii mitu aastat rabelevas valus
kõik löögid, kuni taipas tõtt, siin vaikselt talus.

Ma tean, miks kannab punast rätti tema.
Tal teisiti on olla nagu kurb.
See värv kui esimene pajuurb
tal seotud mõttega, mil viisil tuli kevad.
Ta aeti välja üüritoast ning siis ta astus
teed mööda, mis viib võitlusse silm-silma vastu.

Veel mäletab nii selgelt seda päeva,
mil ahastus kui udu kadus peast
ja tema, äkki julgeim teiste seast,
ees tõstis relva, hiljem lippu iseenda käega.
Ta uhkust piiritut ei taltsutand siis keegi,
see purskas sõnus, tegudes undhävitatavaks leegiks.

Nüüd töötab ta just nagu hoolas ema
noort vabrikut kui tütart juhates.
Ma tean ka, mis ta mõtleb puhates.
— Uus põlv, ta räägib, peab meist erinema
kui vanast agulist see käitis siin,
mis kihab loovas töös kui suvel mesilastest õitsev niin.

AIRA KAAL

BÖRSI MELODRAAMA 2

ILJA EHRENBURG

1. Rünnak, vasturünnak.

Härra Aubert loeb Marcel Proust'i. Ta elab Siiami kasside, Van Gogh'i maastikkude ja vanaaegsete gloobuste keskel, üksinda, keigarliku ja räpase teenri Louis'ga. Keegi ei ütleks, et siin on börsitegelase korter. Aasta-aruanded, kursilehed, väljalõiked ajalehtedest — kõigele sellele on kuhjatud ülirealistide värse, hõbedast sigarituhka ja fotosid Marseille urgastest.

Härra Aubert ei tegelnud alati fosfaadi või vasega. Varem oli ta kirjanik, koguni sotsialist. Ta tahtis käia Emile Zola jälgedes ja võidelda õigluse eest. Sel ajal põlgas ta luksust ja „Punast liiliat“, härra Millerand'i elukäiku ja šaakalite ulgumist börsi ümber. Ta oli noor ja leppimatu. Ta elas kitsas üüritoas Monge'i tänavas ja sõitis trammil teises klassis.

Möödus aastaid. Paul Aubert'i romaan „Lugu leidlapsest“, välja antud vana tädi säästsummade abil, levis neljateistkümnes eksemplaris. Keegi ei kirjutanud temast ainsatki rida. Raamat polnudki nii halb, aga Pariisis ilmub iga päev kümneid uusi romaane, kuna kriitikuil on kõigest kaks kätt ja üks kõht. Aubert solvus: ta solvus mitte ainult kriitikute, vaid ka inimkonna vastu.

Ta kirjutas pahempoolses ajalehes ägedaid joonealuseid. Ta nõudis revolutsiooni: ainult revolutsioon võib puhastada Euroopa õhkkonna!... Ent revolutsiooni asemel lähenesid linnavolikogu valimised, ja sotsialistlik partei pühis käre rikkalt võitu: Blois's saavutas ta kuuskümmend kaheksa häält. Härra Aubert muutus tõsiselt kurvaks. Nüüd kohtus ta Lucienne'iga. Lucienne oli tavaline sinisilmaline kiirkirjutajanna. Delikaatselt teateid hankinud oma uue austaja varandusliku seisu kohta, lõunastas ta temaga korra odavas kõrtsis, jonnis veidi, õhkas veidi — tal olid ikkagi sinised silmad, aga pärast abiellus ta üli rahulikult kindlustusseltsi agendiga. Siis ütles Paul oma sõbrale, arstiteaduse üliõpilasele, et tal on vana pime koer ja et ta vajab tingimata strühniini.

Ta oleks võinud surra. „Kuldpart“ oleks ilma jäänud nii soliidsest kliendist!... Ta ei surnud. Võib-olla oli sel septembrihommikul ilm liiga ilus ja päikesele jäi viimne sõna? Võib-olla hakkas meie misantroop ootamatult

kartma ägedaid kõhuvalusid? Ta hulkus terve päeva tänavail, pärast uinus, aga ärgates — ringutas magusalt. Pole midagi parata — tuleb elada, õiglus — see on lori, ei tule mingit revolutsiooni. Lucienne ja kõik teised anduvad kergelt, selleks on tarvis ainult raha. Noh, söber Paul, alustame siis raha-teenimisega! . . .

Ent südamepõhjas ei suutnud Aubert vabaneda oma kiindumusest kirjandusse. Temast sai väikesepalgaline kaastööline ühe börsiajalehe juures, kuid ülistades kahtlast „Hutcons ja Ko“ panka või fantastilise „Guatemala“ aktsiaid, kordas ta tihti Champfort'i lemmiksõnu: „Inimese elus saabub vältimatult aeg, mil süda peab purunema või kivistuma.“ Ta peitis väikese pudeli kappi, järelikult peab ta nüüd naiivseile provintslasile kaela määrima olematute kaevanduste väärtpabereid. Valik on tehtud.

Möödus kaks aastat. Ajakirjanik Paul Aubert on saanud härra Aubert'iks, „Kuldparti“ kliendiks, Pariisi eliidi majade kutsutud külaliseks. Tal oli õnne naftaaktsiatega. Ta spekuleeris tõusule ja ta võitis. Ta kahvatu ja kurvaimeline nägu on muutunud baromeetriks; sajad inimesed teevad oletusi: kas härra Aubert on täna kurb või rõõmus? . . .

Kord kohtas ta Lucienne'i. Ta tegi Lucienne'ile ettepaneku väljasõiduks Bois de Boulogne'i parki. Lucienne heitis vargsi pilgu võimsale „Buickile“ ja naeratas häbelikult: tema mees ainult unistas väikesest „Citroënist“.

Aubert võis nüüd saada tema armastuse. Ent ta keeldus. Oli see häbelikkus, veel elav mälestus tundmustest, või ainult laiskus? . . . Lahkelt aitas ta Lucienne'il sõidukist väljuda ja muigas, märgates sinisilmades hämmastust:

— Näete, Lucienne, mul on nüüd väga palju tegemist. Ma ei kirjuta ju enam romaane. Mul on väga labane tegevus: ma mängin börsil. Teiste sõnadega, mu süda on kivistunud . . .

Härra Aubert ei valinud „Citroëni“ juhuslikult. Ta oli arvestanud kõike: elavnemist autoturul, väärtpaberite loomulikku tõusu, kuuldusi läbirääkimistest Ameerikaga, kokkulepet Poolaga, lõppeks aasta-koosoleku lähedust. Eeltöö tegi tema eest härra Citroën ise. Tal jäi vaid asi lõpule viia. Aktsiad maksavad 1560. Neid on kerge viia 2200-ni. Osavalt müües ei realiseeri nad üle saja väärtpaberi. Sel kombel võib iga paberi pealt teenida 500. Operatsiooniks on tarvis vaba kapitali. Poolteist miljonit. Järelikult: me moodustame väikese „sündikaadi“: härra Poulail, härra Crésillon, „Vabariikliku Rahandustegelase“ toimetaja, lõpuks tema, Aubert. 500 000 ajakirjandusele. Pärast esimese partii ostu saab härra Poulail aktsiate vastu laenu. Viia kurs 2000-ni. Kaugemale mitte tormata. Igale osavõtjale on kindlustatud 600 000 kuni 700 000 puhast.

„Sündikaat“ asutati „Normandie“ baari erakabinetis ja seda pühitseti täiel määral sündmust vääriva „Mouton-Rothschild'iga“ 1891. aastast.

Arakeljan

Sevani kalinid

Talevosjan

Naine Karabahist

Ühel hommikul luges härra André Citroën endale ootamatult kõigist hästiinformeeritud ajalehtedest, et ta lööb kõiki oma võistlejaid ja et tulevik kuulub ainult temale. Ta imestas, kuid ei haavunud. Ta teab ju, mis on nali, ja mis on tavaline „sündikaat“ börsil. Üldiselt pole tal midagi kursi kõrgenemise vastu. Et need tundmatud head soovijad oskaksid ainult õigel ajal peatuda! Kui nad astuvad piirist üle, võib järgneda järsk langus, ja härra Citroëni rahanduslik prestiiž saab tunduva löögi. Tähtsaim on — osata õigel ajal lahkuda roheline kaleviga kaetud laua juurest! Härra Citroën ohkab. Ta mõistab hästi, et pole võimalik lahkuda. „Ostan juurde!...“ Härra Citroën võtab telefonitoru:

— Kui palju? ...

Ta on haaratud võõrast hasardist. Praegu pole ta administratiivse-nõukogu esimees, ei, ta on ainult mängur. Süda vasardab. Telefonist kuul-dub arusaamatut kohinat nagu tigukarbist: seal kohiseb aeg. Lõppeks: 75! Härra Citroën naeratab: küll inimestel veab! ... Jälle üheksaline ...

Pariisis on ligi kolm tuhat börsile pühendatud ajalehte ja ajakirja: „Majanduslik Ülevaade“, „Poolt ja Vastu“, „Väike Rahandustegelane“, „Raha“, „Börsi Teataja“, „Prantsuse Pank“, „Väike Noteering“, „Tendents“, „Väärtpaberite Teataja“, „Prantslase Portfell“, „Kapital“, „Börs ja Vabariik“, „Valvsus“, „Sobival Hetkel“, „Üles ja Alla“ ...

Härra Aubert'i poolt moodustatud „sündikaat“ oli määranud ajakirjan-duse kuludeks kõigest viissada tuhat. Ei ole midagi parata, tuleb piirduda üksikute väljavalitutega. Kampaniat alustab „sündikaadi“ osanik — „Vabariiklik Rahandustegelane“. Kohe toetavad teda kolmkümmend kuus ajalehte. Ülejäänud vaikivad. Nad vaikivad, sest kõik inimesed on optimis-tid, seda enam börsilehtede toimetajad. Nad loodavad teenida oma viisaka vaikimisega.

Hallo! Hallo! Pariisi saabus mister Sloan, „General Motors'i“ esimees. Mister Sloani reis on tihedas seoses Citroëni tehaste tulevikuga.

Olgu tähendatud, et „General Motors“ on Fordist palju tugevam ja kiirem. „General Motors“ müüs 1928. aastal 1 842 443 autot, mis moodustab 42% kogu Ameerika autotoodangust.

Citroëni tehased korraldati uuesti põhjalikult ümber. Nad on valmis suu-remaks tootmiseks. Eelolev hooaeg töötab kujuneda eriti hiilgavaks. Jaa-nuarist alates tõuseb tellimiste indeks järsult. Viiskümmend kaks protsenti kõigist Pariisi autodest on „Citroënid“. Madridis on taksomeetrid Citroëni tehaseist. Jaapanis avati esimene Citroëni suurmüügi filiaal ...

Ettevõtte „André Citroën“ rahanduslik külg väärib täit usaldust. Nagu teada, seisab Citroëni seljataga võimas pank „Vennad Lazare“.

Viimane tegevusaasta andis 24,85% dividendi. Käesoleval aastal on oodata nii lähimüügi kui ka dividendi tõusu.

Ajalehed avaldavad paljutähendavaid ja poeetilisi kirjutusi. Nad vihjavad rahvuslikele huvidele ja organisatsiooni triumfile.

Ettevõtliku ametniku onu, erukooliteener, ei kannatanud välja. Ta saab naeruväärselt väikest pensioni. Ei jätku raha klaasitäie rummi ega näputäie tubaka jaoks piparmündiga. Ta otsustas veidi juurde teenida: kõik saavad nende paberitega kasu, milles on tema teistest halvem? Ta ostis kümme „Citroëni“. Nüüd ei maganud ta enam. Öösi, seistes lambi kõrval, loeb ta sajandat korda börsilehte. „Citroën“ tõuseb, aga vanamehe viivad segadusse arusaamatud sõnad: „Üldine tendents on pigem äraootav ekspertide otsuse edasilükkamise, samuti eelseivate Inglise parlamendivalimiste tõttu.“ Vanamees ohkab tugevasti ja kurvalt: jumaluke, mis on sellel ühist Inglismaaga? ... Citroëni tehased pole ju Londonis, vaid siin, külje all, Javeli kaldatänaval ... Mis saab küll homme neist ekspertidest? Kui aktsiad veel saja punkti võrra tõuseksid, siis võiks nad ära müüa, ilma aktsiateta on hing ikkagi nagu rahulikum! ...

Härra Aubert on endiselt rahulik. Uinumise eel loeb ta Paul Valéry'd. Pärast joob ta klaasitäie „Vichy'd“, keerab kella üles ja vajub sügavasse ning kuuma unne. Ta näeb unes maaklereid, paberipresse, Lucienne'i kleiti sügava väljalõikega ja eredavärvilisi käratsevaid papagoisid. Need nägemused on kiired ja seoseta. Saabub öö. Ta ei näe enam midagi. Ent siis tõuseb järsku tohutu, haavav päike. Ta on vasest. Ta hiilgab nagu vasest köögianum. Ta sunnib härra Aubert'i silmi avama. Aga muidugi, see kõik on väga lihtne: ta unustas lambi põlema! ... Nüüd võib ta rahulikult magada. Kuid viimane unenägu paneb teda kulme kortsutama: päike oli vasest ... Täna ei tahetud börsil „Citroënist“ kuulda. Kõik olid nagu hullud „Anaconda“ või „Phills-Dodge'i“ järele. Kurat võtaks seda vaskpäikest! Ta ei tõusnud õigel ajal ...

New Yorgis tõusid järsult vasehinnad. Eile — 18 tšenti! ... Vaseaktsiad tõusevad. Juhtmeid mööda, keset karjamaade pääsukesti, kohmakate, uniste hiiglakalade keskel, taeva laotuses, vee all tormavad kuumad arvud: „Nevada“ — 46, ja kohe hakkavad Pariisi maakerid sõna täies mõttes mõirgama:

— „Rio Tinto“ — 6700! Võtan!

— 6800! ...

Härra Aubert ei saa kuidagi uinuda. Ta kuuleb juhtmete undamist ja kriidi krigisemist. See on vask. Ta kasvab kuuldavalt. „Citroën“ on maha surutud. „Citroën“ on kõrvale tõugatud. See pole Aubert'i süü. Ta on teinud kõik. Ta ei võinud ette näha vaskpäikest. Mis siis, kui kogu asi äpardub? ... Härra Aubert joob „Vichy'd“ ja pöörleb kohmakalt.

Muidugi, homme võib ju müüma hakata. Aktsiad langevad 720-ni või 780-ni. Kokkuvõttes jääb väike kasu. Aga ei, see on võimatu!... Parem lõplikult kaotada!...

Palju aega on möödunud sellest päevast, mil pettunud Aubert otsustas vahetada Emile Zola kuulsuse jooksva arve vastu börsiasjadega tegelevas pangas. Ta teenis miljoneid ja lennutas nad. Ta veendus, et raha eest võib saada kõik: Lucienne'i, „Buick“-limusiini, sürrealistide värsse, aupaklikke kummardusi, sõbralikke kaisutusi, kõike peale õnne. See on nii lihtne nagu vanas melodraamas. Õnne polegi üldse. Jääb vaid üks asi — mäng, spekulatsioon; ainult mäng suudab veel seda kivistunud südant tugevamalt lööma sundida. Härra Aubert pani „Citroënile“. Ta peab võitma. Vask — see on lõök, kuid mitte surm. „Sündikaat“ võib väga hästi oodata mõne päeva. Siis langeb palavik. Härra Aubert saavutab oma eesmärgi. Kindlasti saavutab. Kindlasti...

Härra Aubert uinub.

Hommikul toob parfümeeritud, mustade küüntega Louis ajalehti ja mõningaid kirju, aupaklikult ja jultunult naeratades. Eelkõige avab härra Aubert ajalehe — siin on tähtsaim: vask. Hm!... Londonis on tonni hinnaks 76 naelsterlingit. Vastik!... Vihm, halb ilm... Hajameelselt vaatab ta lehe läbi. Mis on nende ekspertidega?... Korraga tõuseb ta istukile. Tavaline rahu on kadunud. Härra Aubert'i sõrmed rebivad raevuga pehmet paberit. Ta loeb: „Citroëni aktsiate tõusul on ilmselt spekulatiivne iseloom, ja meie peame oma kohuseks hoiatada...“ Louis seisab supelmantliga. Härra Aubert karjub:

— Ülikond! Rutem!...

Ta on täis meeleheidet, raevu, jõudu. Tema ees on tundmatu vaenlane. See on hullem vasest!... Asi on selge: keegi spekulatsioonile. See lugu ei või lõppeda tavalise katastroofiga.

Kohv? Kuradile! Auto! Rutem!... Jääb vaid üks valik: kas teda puruks pigistada, või ise surra.

Paul Valéry luuletused paiskuvad põrandale.

2. Väike sissekanne.

Pariisi börs on suur ja ilus! Temata ei suitseks vedurid Argentiina pampades, ei põleks gaas töölise väikeses köögis, ei säraks teemandid liigkasuvõtjate naiste ihul, temata poleks Rumeenia liberaale, poleks tramme Lissabonis, ei autosid, progressi ega kultuuri.

Muuseas, kontoriametnik Jean René ei mõtle teda ümbritseva maailma suurusle. Kuulekalt kannab ta hiiglaraamatuisse väärtpaberite nimetusi,

klientide nimesid ja arve. Ühed neist klientidest rikastuvad, teised laostuvad. Neil on autod, lapsed, revolvrud, teenrid, pisarad. Jean René'le on nad ainult nimed. Ta mõtleb sellele, et tema naisel on raskekujuline kopsuhaigus ja arst kirjutab ette parema toitluse. Arst ütles need sõnad lihtsa endastmõistetavusega, nagu poleks Jean René tagasihoidlik kontoriametnik „Raymond Barrez ja Ko“ pangas, vaid üks suurtest nimedest, nagu oleks ta — härra Crésillon, kelle nime juures on sissekanne: „3000 „Citroën'i“ päevakursiga“. Kust võtab René „parema toitluse“? ... Kontoriametniku käsi väriseb. Ta oleks peaaegu teinud tindipleki härra Matier' kaheksandale tellimisele: 425 — „Rio Tinto“.

Eile oli Pariisi börsi läbimüügiks 2980008 väärtpaberit kogusummas 1621864425 frangi eest. Üks miljard kuussada miljonit. Jean René saab kuus 750 franki, 25 franki päevas. „Raymond Barrez ja Ko“ panga omanikud teenisid viimase aasta jooksul üle nelja miljoni. Pank võttis osa arvukaist „sündikaatidest“; ta kutsus välja Norra lämmastiku-aktsiate languse ja võitis sellega miljoni kahe nädala jooksul. Härra Raymond Barrez ostis Nizza ümbruses villa. Tal on reuma ja ta armastab soojust. Kontoriametnike palku härra Barrez ei tõstnud. Kes võib ütelda, mida varub talle homme päev? ... Äkki luhtub tal mingi operatsioon? Tuleb olla kokkühoidlik! Villa Nizzas on kapital, aga ametnike palgad — mahavisatud raha. Sealjuures maksavad mõned pangad 600 franki kuus. Miks peab ta siis harrastama heategevust? ...

Mõned René kaasametnikud elavad muretult: nad sõidavad autodes, käivad „Moulin Rouge'is“ ja ostavad kalleid kaelasidemeid. Ka nende palgaks on 750 franki. Aga nemad ei kirjuta nürimeelselt nimesid ja arve nagu René — ei, nad kaatlutlevad, miks müüb härra Barrez „Norra lämmastikku“, miks härra Crésillon tegi nüüd korralduse osta niimitu „Citroëni“. Nad teavad iga kliendi kaalu ja tähendust. Roostetanud kirjutussulgedega märkamatul krigistades astuvad nad pühakotta. Nad hakkavad spekul eerima. Kord teevad nad tehinguid väiksemate mänguritega, kord müüvad nad mõnesaja frangi eest „saladuse“. Hooletult panevad nad kuu-palga vestitaskusse — selle eest ostetakse paberosse! Aga René on aus ja rumal. Ta tunneb ainult oma tööd: sulg lapiga puhtaks hõõruda, pea küljele kallutada ja hoolikalt kirjutada: inimese nimi, siis väärtpaberi nimi, lõpuks arv, see kõik täpse käekirjaga, mahatõmbamisteta. Kui talle räägitakse „saladusest“, kehitab ta nõutult õlgu: ta pole ju spekulant-õnnemängija, ta on tavaline kontoriametnik.

See juhtus nii: esiteks kõneles arst paremast toitlusest, siis lakkas Louise söömast, ta keeldus isegi kanaleemest. Ta palavik tõusis väga kõrgele. Arst

tuli ja keerutas flegmaatilisel torukest. Ta kirjutas arstimi. Palavik langes ja Louise läks tööle: ta õmbles kübaraid ühes töökojas Pépinière'i tänaval. Ent ta jätkas kõhimist ja kurtis üha, et tal pole enam jõudu. Öhtu eel algasid tal külmavärinad. René saatis ta uuesti arsti juurde. Louise naasis koju pika retseptiga ja pisarsilmil. Arst oli ütelnud, et Louise põeb tiisikust ja et tal on hädatarvilik söita sanatooriumi, lõunasse...

Siis sosistas René Jean ühele väiksemale kliendile:

— Mul on teada üks puhas ots. „Lissaboni“ aktsiad tõusevad varsti. Ostke neid ja andke mulle veerand kasust. Ma ei tegele iialgi nende asjades, aga mu naine haigestus...

René orienteerus halvasti börsi-kombinatsioonides, kuigi ta oli „Raymond Barrez ja Ko“ pangas teeninud juba üksteist aastat. Tema nõuanne kliendile oli väär. Senjoor Colledo oli tõepoolest esitanud suure tellimise „Lissaboni“ aktsiaile ja senjoor Colledo on kahtlemata kaalukas klient. Ent René ei taibanud kavalat mängu: senjoor Colledo kuulus „sündikaati“, mis spekulereis „Lissaboni“ langusele, ost toimus tähelepanu kõrvalejuhtimiseks. Mõne päeva pärast hakkas „Lissabon“ kiiresti langema. Klient tegi skandaali. Ta paugutas jalutuskepiga vastu klaasletti. Ta karjus René'le: „Teie vana petis!“ Härra Barrez kutsus René kõrvale:

— Te kahjustate meie panga head nime. Kui see kordub, olen sunnitud teid vallandama.

Möödus veel mõni nädal. Tuli jää ning hapnikukottide järjekord. Louise suri varahommikul. Ta lamas avatud suuga nagu kala. Ta lämbus. Tal polnud õhku. Õhk oli kusagil kaugel, võib-olla Nizzas...

Siis toimuski auväärnes Barrez ja Ko pangas kuulmatu sündmus, millest kaua rääkisid kõik selle linnaosa ametnikud. Nagu alati, istus Jean René pead viltu kallutades, ja kirjutas. Kuid tema silmade ees oli Louise'i avatud suu. Ta ajas kõik segi: härra Crésillon andis käsu „Citroëni“ aktsiate ostmiseks. René kandis selle lahtrisse: „Müüa“. Ja mis veelgi halvem — ta pani ühes ninarätikuga taskusse härra Crésillon'i käsu. Ta takistas härra Crésillon'i 3200 aktsia ostmisel. Võib-olla peatas ta üheks päevaks väärt-paberite tõusu. Endale teadmata segas ta end korruga pühakoja ellu.

Härra Crésillon karjus:

— See ametnik on ära ostetud!... Ta on kindlasti saanud mõned tuhanded... Härra Barrez, ma ei arvanud iialgi, et teie pangas võib leiduda mitmesuguste „sündikaatide“ spioone!... Olen kaotanud üksteist tuhat. Hea veel, et ma õigel ajal märkasin.

Härra Crésillon jutustas härra Aubert'ile äsjasest pahandusest. Ent härra Aubert ei naeratanudki.

— Mis on, härra Aubert? Mille üle te nii muretsete?... Mina arvan, et

vasepalavik ei rauge täna-homme. Oh seda ametnikku!... Ha-haa!... Kuidas meeldib teile kogu see lugu?...

— Ma ei armasta börsianekdoote. Mis puutub minusse, siis on teil muidugi õigus. Ent on ette näha mõningaid komplikatsioone: vaadake korraks, mis siin on kirjutatud... Siin on tegemist kas Fauchard'i või „Delaunay Pangaga“...

Nad vestlevad „Kuldparadis“. Härra Aubert on nüüd lakanud salapäratsemast, ta koguni soovitas uksehoidjal mängida „Citraeni“ peale. Ta toetab tehingut oma autoriteediga.

Läheneb maakler. Härra Aubert vaatab arvud läbi. Suud pühkides ütleb ta teenrile:

— Kuigi teil on part sildil, ei oska teie õieti valmistada Rouen'i parti. Viige see ära...

Siis ütleb ta rahulikult härra Crésillon'ile:

— Kampaania on alanud. „Citraen“ andis kuuskümmend...

Samal ajal sammub Jean René alistunult matusevankri taga. Ta ei nuta. Aeg-ajalt ta ainult nuuskab nukralt nina. Puusärgile on asetatud väike klaashelmeist pärg. Koju jäi kaheinimese voodi. Ei midagi muud. René kihutati muidugi minema Raymond Barrez ja Ko pangast. Louise suri. Nüüd tuleb ta üksi koju. Aga mis edasi?... Mõtted René peas lähevad segi nagu kammimata juuksed. See pole elu, vaid rägastik. Võib-olla alistuda?... Kirik... Pihtimus... Taevas... Kohtumine Louise'iga... Või lõppeks — hankida revolver ja tungida öösi härra Crésillon'i korterisse?...

Laisalt haigutades avab valvur kalmistu värava.

— Paremale, vasakule ja uuesti vasakule. Kuueteistkümnes puistee...

René nuuskab nina. Ta matab ju oma naist. See muide kedagi ei huvita. Ta pole isegi kontoriametnik. Ta on nüüd väljaspool börsi ja väljaspool elu. Kõige parem on — surra. Kuueteistkümnendal puisteel on veel palju vaba ruumi.

ATEISM A. H. TAMMSAARE LOOMINGUS

MARVO TAMARI

1

KIRIK KURNAJATE TEENISTUSES

Usu klassilisest ülesandest kirjutab Lenin: „Kõik rõhuvad klassid vajavad oma ülemvõimu kaitseks kaht sotsiaalset funktsiooni: timukafunktsiooni ja papifunktsiooni.“ (N. V. Rumjantsev, „Jõulupühade tekkimine ja nende klassiline olemus“, lk. 4.)

Kiriklus kui klassiühiskonna „kristlik produkt“ jutlustab valitseva klassi moraali, tema „jumalikku õigust“ rõhutute üle, kindlustades rõhujate võimu laialdaste rahvamasside alistamisega kurnajate klassile. Kirikute kaudu levitatav kristlik traditsioon halvab töörahva klassiteadvust ja revolutsioonilist vaimu, lubades alistumise korral üheõiglust isandatega „osasaamises jumalas“. Kui hädad hakkasid rahvast rõhuma mitmekordistatud jõuga, jutlustasid papid, et rahvas ise on oma „hirmsa patuga“ kutsunud endile jumala „püha viha“. Õpetus patust on ristiusu aluseid, sest patt on vajalik kirikule ekspluatatsioonile õigustamiseks ja masside revolutsioonilise teadvuse mahasurumiseks.

A. H. Tammsaare on oma loominguga tõendanud papifunktsiooni tähtsust kurnajate klassi võimu kindlustamises. Ta annab papikultuurile surmahoobi ja on sügavalt veendunud usuliste tõdede lunastamatus vales. Juba oma loomingu alperioodil astus Tammsaare kindlalt kiriku ja tema valeõpetuse vastu jutustusega „Rahaauk“ (1907). See on siiras jutustus usuhullustusest maakehvis 1905. a. ülestõusu taustal.

Raske majanduslik seisund rõhus halastamatult maakehvikuid ja abi polnud kuskilt loota. Vaimses pimeduses ja kisendavas hädas haarati tugevamini usu järele. Papid ja nende semlakid, nn. ärgeand vennad — jutlustajad — kasutasid rahva viletsust.

Palvekoosolekuil sisendati inimestele alandustunnet ja inimese võimetust. Rumalaid inimesi lohutati mõttega, et jumal abistaks, kui ainult inimesed usuksid ja palvetaksid.

Teiselt poolt maakehvis noorus, vähemasti üks osa sellest, astus mõisniku vastu välja, teiste hulgas Liivimäe vanamehe poeg Ants. Nende ülestõus kujunes kurbmänguks, sest usklikud said neile reeturiks. Palveõed ja usumehed ühes ametliku hingekarjasega astusid kurnajate poolele ja mängisid mässajad mõisniku kätte.

Iseäranis palju teateid töid vanad eided — mõnedel neist polnudki muud ametit kui palvelkäimine ja mõisasjõlkumine. („Rahaauk“, lk. 77.)

Ülestõusust osavõtjad pekstakse surnuks. „Jumala nuhtluse“ teostamisest võtab osa ka papp, et manitseda või anda surijaile „jumalaarmu“. Papi jutt on klassikaline kõigile jumalasuulastele:

„Igaüks, kes ülemate vastu hakkab, hakkab jumala vastu, ja kes jumala vastu hakkab, läheb hukka.“ („Rahaauk“, lk. 118.)

Tammsaare laseb oma jutustuses Antsul papilt mitte „jumalaarmu“ vastu võtta; ta sureb nagu tõsine ülestõusja, teadlik ja leppimatu klassivaenlastele, kelle hulka kuulub ka papp.

1905. a. ülestõusu probleem on Tammsaaret ahvatelnud pikemalt ja tõsisemalt sõna võtma: „Tõde ja õiguse“ III raamat käsitleb rõhutute võitlust rõhujatega meile tuntud ajaloolisel taustal. Loomulikult on rõhutute vaen suunatud ka kiriku vastu. Massid mõistsid, et papid töötavad koos kurnajatega nende vastu.

„Mul pole enam vaja Kristuse verd, aitab vendadegi verest, mis jalge all,“ arvati. („Tõde ja õigus“, III k., lk. 163.)

Kirikud olid saanud vaeste meelest nagu röövlikoopaks, kus kistakse paljalt ihult viimane ude. Kiriku uksti oli ling, mille silmus heidetakse ainult selleks vaese kaela, et temalt koorida viimane. („Tõde ja õigus“, III k., lk. 139.)

Ajakirjanikuna elab Vargamäe Indrek revolutsioonilistele sündmustele soojalt kaasa. Ta noorem vend Ants pekstakse karistussalga poolt surnuks ja vanale Andresele antakse viisteist hoopit. Alandav peksmine avab Vargamäe Andrese silmad rõhujate õigusele, mis on hävitanud tema elu võitluses tõe ja õiguse eest. Täni „jumalakartlik“ Andres viskab otsustavalt vaenukinda usulistele eelarvamustele ja vabastab end uimastavaist sidemeist.

„...Ma vandusin, ei kunagi vii ma kiriku oma jalga iseenda pärast, isegi kui jumal tuleks ühes oma pojaga, meie õnnistegijaga, mind noomima, siis ei muudaks ma mitte oma meelt, vaid ütleks temale: vägede Jehoova, tagane Vargamäelt, sest mina olen sind neednud ühes su pojaga.“ („Tõde ja õigus“, III k., lk. 433.)

Täies hiilguses ilmneb usu klassiline ülesanne Tammsaare viimases romaanis „Põrgupõhja uus Vanapagan“, millega on loodud moodne tõlgitsus Kaval-Antsu ja Vanapagana lugudele. Kaval-Ants esitab rõhuva klassi kõiki iseloomustavaid tunnuseid. Vastupidi Jürka, Põrgupõhja uus Vanapagan, on kurnatu osas. Kaval-Ants, kes ise on kirikutegelane, arvab hingekarjasega, et kõige lühem tee Vanapaganal õndsusele olevat „töö ja vaeva“ kaudu.

„...töö viib su turra keha kas või läbi nõelasilmagi taeva... nii et mida raskem töö, seda rutem õndsaks.“ (Lk. 150/151.)

Jürka säilitab naiivse usu õndsusse, see ongi ta elu eesmärk. Kaval-Ants kasutab Jürka lihtsameelsust ja orjastab viimase täielikult. Selle orjastamise kaudu, kuigi ta nimetas seda „heategemiseks“, lootis aga ka Kaval-Ants õndsusele, sest jumal andvat tema, Kaval-Antsu kaudu Vanapaganale „töö ja vaeva“. Nõnda kuulutab kristlik kirik sajan-deid oma rāpaseis kantslikõnedes ja kutsub töörahvast „issanda viinamāele“ isandate eest, et sellega saavutada lubatavat õndsust „pärast surma“. Valitsev klass on iga abinõuga pūidnud töörahvas kasvatada „alandlikku ja tasast meelt“. Ka Ants soovitab Vanapaganale: „...mitte uhked ei saa õndsaks, vaid need alandlikud ja ohvrimeelsed.“ („Põrgupõhja uus Vanapagan“, lk. 160.)

Usu telgitaguse paljastab „Tõde ja õiguse“ nurjatu parasiit, pankrotimeister Kõõger-tal joobnu hooplemisega:

„Ainult Kõõger-tal ja komp. toob rahvale vabaduse. Mina olengi see keiser, usk, isamaa, mina ja mu sēmlakid.“ („Tõde ja õigus“, IV k., lk. 349.)

Usuõpetuse rahvahāletusele paneku puhul kirjutas Tammsaare artikli „Kool ja usuõpe-tus“, mis ilmus esmakordselt 1921. a. ajakirjas „Murrang“, hiljem artiklite valimikus „Sic

transit“ ja „Ratsionalist“ 1933. a. (nr. 4). Artiklis andis Tammsaare tõetruu pildi kiriku nurjatust minevikust, kus kirik oskas ajada kulda verest, roimadest, mõrvadest, lõbust, pettusest; see on peatükk usulisest alkeemiast, tulusaim äri, mida tunneb ajalugu:

Pealegi oli sel rahvalikul lõbul kaks tululikku omadust: igast kirikule vastumeelsest isikust võis nõiana või ketserina kergesti lahti saada ja iga ketseri ja nõia varanduse võis ilmlik või vaimulik võim oma kätte kiskuda. Maahärrad ja kohtunikud läinud nõidade põletamisega rikkaks... Kuid kirik ei teinud kulda mitte ainult verest, vaid ka igast himust, lõbust, pahest ja kuritööst. Tõenduseks on pattude andeksandmise hinnakiri, mida paavst XII aastasajast peale hakkas välja andma. Selle preiskurandi järele maksab valevanne 6 krossi — umbes 90 Saksa marka (arve on tehtud enne Maailmasõda), dokumentide võltsimine — 7 krossi; teenistuskoha müümine — 8 krossi; varguse ja röövimise eest pidi saagi järele tasuma; siin pidi saagist ära kirikule andma, kui taheti ülejäänud omale jätta... kes tapab isa, ema, venna, õe, naise või veresugulase, see maksab 5 krossi, on aga vaimulik, siis maksab tapmine 7 krossi... („Ratsionalist“ 1933 nr. 4, lk. 118.)

Ristiusu osast asumaade pärisrahvaste ekspluateerimises lausub Tammsaare järgmist:

Umbes samal ajal vedas kristlik Euroopa Vaikse ookeani saartele ja Aafrikasse süüfilist, piiritust ja piibleid, kuna ta sealt vastutasuks kõike võttis, mida võimalik oli kõlisevaks ümber vahetada...

Aafrika neegrid olid visamad ja sellepärast seati nende kasutamine laiemale alusele: neile müüdi kõigepealt piiritust ning kui nad selle olid välja maksnud ja ära joonud, nabiti nad kinni, asetati laevale ja viidi Ameerikasse müügile. („Ratsionalist“, lk. 116.)

Selle oma artikliga meie suurim kirjanik Tammsaare näitab, et ristiusk on sotsiaalse ühevõrdsuse vaenlane, vägivalla, orjuse ja kurnamissüsteemi tõhustamisele kaasaaitaja ning osavõtja.

(Järgneb.)

Naised

Kohtan teid, naisseltsimehed,
iga päev, kui lähme tööle.
Puhtevalgel virgelt pihad
rühmituvad asfaltteele,
karmist põhjatuulest põsed
jumekad kui hõõguv raud,
rinnad kõrged, süled rased,
teravasti lahti laud —
pilgud selgelt vastu päeva ...
Sest me teame, et me jõud
on kui pakatava maa
soojalt ellu puhkev põu!

Kunagi me esiemad
olid uljad amatsoonid,
pealikud, kel niudeist kumand
jumalikkust elusooned,
kelle piima pühaks peeti ...
Alles paatreist, vaevagust,
rõvestati puhast leeki,
sünniülevuse valgust
aastasadu umbe mattes!
Põlvest põlve heitis häbi
oma jõleduse rappeid —
tõde tuhmus risti läbi ...
Hämaruses kolde ümber
kulus tuhkselt halliks juus,
kuni kitsast ringist ilmus
ühiskonda ema uus ...

Kohtume nüüd, seltsimehed,
iga päev kui lähme tööle,
puhtevalgel virgelt pihad
rühmituvad asfaltteele.
Meie samm on kargelt kindel
tööks ja võitluseks me ind —
aga õhtul puhketundel,
noorus, juhataame sind!

Märtsikuu öö

Tähtede sädelust ma vaatlesin nukrana, kui
äkitselt sädeme lend põlema sütitas tuld
alla su tuksuva lau mullana mustavat kaart.
Kaugete päikeste helk nüüd on su silmade vaos —
lähene, selge ja soe.

Õhtutuul silitab maad, õõtsuvad puhmaste read,
kaitsevalt immutab vaik pungade pinevil koort.
Lõhmuse lumisel raol tedrekukk unele seab
punase krooniga pea... Pehme teibade hang
katab ka piiluva kuu.

Seisame akende all, mida on roositand jää,
ning meil on otsata hea avada tuline kaiss,
mähkida hõlmale hõlm, toetada õlale õlg, —
koomale sulades nii jätkub meil mõlemal ju
soojusest küllana küll! Pihale põimunud peos
kuumeneb viimne kui koe...

Ühegi sõnaga meis
hõõguvat olemist ei ulata puutuma huul...
Otsides teineteist siis suudlusse vaikitud sui
rohkem ei vajagi kui tunda su tuikavat soont
või mõnda tõmblevat joont palavas, jumestund näos!
Hingame peagu koos...

Kusagil kriiksatab kaev, kolksatab kellegi uks.
Kohinal lõõtsutab mäel kuuskede kumeras rind...
Voogavast elust las joob osakest meiegi rüpp! —
Ümbruses üksikud leed suitsevad, vinetab õhk.
Õhtutuul silitab maad, õõtsuvad puhmaste read.

— — — — —
Põldpüüsid pesadest paost keegi ei otsida tea.

MINNI RAUDSEPP

KRISTJAN JAAK PETERSONI 140-NDAKS SÜNNIPÄEVAKS

HARALD PARREST

Kristjan Jaak Petersoni nimel on meie rahva teadvuses juba mõnda aega ülev kõla — ülevam kui mõnelgi eesti vaimutegelasel, kes on suutnud rohkem korda saata ja võib-olla rahvast rohkem edu suunas mõjutada. Luuletaja ja mõtleja Jaagu kaju paistab meile nimelt esimese koidukuulutajana, suurte vabastusaegade esimese töötusena otsekui kaugest, eesti rahva suhtes peaaegu „eelajalooliselt“ hämarast minevikust. Ja ometi on ta sünnist täna möödunud ainult 140 aastat, ta varasest surmast möödub tänavu lõikusekuu alguses 119 aastat! See vaevalt meheikka jõudnud noor elu, lühike ja väljakujunemata, ent hõõguvalt intensiivne, valgustab meie päevist vaadates välgutaoliselt seda ööd, millesse meie väike talupojarahvas oli maetud alles sajand tagasi. Isegi enne seda aega, mil pärispõlves sündinud ja mõisniku omandina kunstnikuks ning luuletajaks saanud Ševtšenko oli äratamas Ukraina maarahvast isandate ja rõhujate vastu, kuulutas ka meil end üks nooruk, kes end nimetas Kristjan Jaaguks, esimesena haritlaste seast „maarahva lauljaks“, nõudles eesti keelele eluõigust kõrges kirjandusekunstis, kandis linnatänavail demonstratiivselt eesti vammust oma päritolu ja meelsuse allakriipsutamiseks. Kui Petersonist ei saanud ligilähedaltki Ševtšenko-taolist rahva eest võitlejat, kui ta laulud ja mõttejuurdlused jäid pärast ta surma kauaks ajaks rahvale tundmatutena üksikute sõprade-tuttavate hoida, siis selle ja muu puudujäägi teevad meile mõistetavaks ta vägagi lühike eluiga — ja vaese rahvameelse haritlase jaoks otse ülepääsmatud olud tolleaegses feodaalses Balti kolkas. Polnud ju veel seda enesest teadlikku rahvastki, kellele Kristjan Jaak kooli- ja üliõpilaspõlves oma kõrgeleulised laulud laulis!

Sünnilt on Peterson küll juba üks tol ajal harvade vabade eestlaste lapsi, mis talle võimaldabki ta tõusu. Ta isa, „vana Kikka Jaak“, oli kuidagi pärispõlvest lahti pääsnud ja oma kodukohast, Karula vallast Viljandi kihelkonnas, Riiga asunud, kus ta oli saksa-eesti Jakobi koguduse kirikuteenriks. Selle vaese mehe kambris on Kristian Jaak sündinud ja kasvanud; siin on ta oma elavaloomuliselt isalt rahvalaule ja muid pärimusi kuulnud, temaga naljatanud ja tantsinud. Siia, „hella vanemate majasse“, igatseb ta tagasi ka Tartu üliõpilasena ega pea paljuku jõuluvahel ajal paarisaja versta tagant jala koju tulla, ranits seljas ja mõök vööl... Küllap kihutasid temast sel reisul kellade kõlinal mööda mitmedki ülikooli-kaaslased, joobnud härrastudengid, kes vaevalt teadsid midagi Jaagu ranitsas peituvast esimesest eesti luulest või isegi kellamehe poja eluraskustest, mida polnud olemas mõisnikupoegade jaoks!

See kellamehe poeg oli aga mitte üksnes kehakasvult, vaid ka vaimult hiiglane oma kaaslaste seas. Juba Riia teises kreiskoolis õppides äratub ta oma võimetega suuri lootusi; juba siin annab ta, ise veel poisike, näiteks kreeka keele eratunde, ja mis veel

imelikum, harjutab end teadliku küünikuna, Diogenese jüngrina, kõigis keeldumises, et omada nii vähe tarbeid kui võimalik ja saavutada sellega võimalikult suuremat vabadust ning enesevalitsust. Oma päevikus ütleb ta: „...mul tühjade kommete õppimiseks aega ei ole, kui ma tarkust tahan õppida.“ Petersoni eneseharimis-innu kohta tunnistab üks tema koolivendi kreiskoolist: „...ta viskus ennenägematu usinuse ja harukordse energiaga teaduste kallale, kusjuures ta ei piirdunud ainult kooli õppeainetega, vaid haaras kõiki teaduste alasid, mis aga kättesaadavad olid.“ Ta vallutas mõne aastaga mitte üksnes vana-aja klassikalised keeled ja terve rea uusi euroopa keeli, vaid omandas lõppeks teadmisi ka Siberi ja Põhja-Ameerika pärisrahvaste keeltest. Nagu kreiskoolis, nii ka Riia gümnaasiumis tormab ta kõigi klasside õppekursuse kiiresti läbi — ja seejuures peab ta peale oma otseste vaimsete harrastuste küllaltki aega kulutama ka tundideandmisele, sest isa kehv sissetulek ei võimaldanud pojale mingit edasipääsu haridusteel. Mis puutub tolle aja koolidesse, siis valitses neis Petersoni ajal veel suhteliselt vabameelne ning avar vaim. Aleksander I valitsusaja alguse edumeelsed hoovused püüdsid vähimalt hariduselus kuidagi järele jõuda suure Prantsuse revolutsiooni tules mitmeti puhastatud Lääne-Euroopale. Paljud saksa töötü intelligentsi liikmed olid töömait otsides Idasse rännanud ja hakanud siin õpetajatena, literaatidena jne. otsemalt või kaudsemalt levitama Lääne valgustusaegeis hariduskeskustes omandatud tõekspidamisi vabadusest, inimõigustest, humaansusest, kõigi rahvaste õigusest iseseisvale vaimuelule. Paljud Kristian Jaak Petersoni õpetajaist Riia gümnaasiumis olid just säärased Balti oludes ennenägematud vabamõtlejad. Näiteks ei õpetatud neil aastail ses koolis usuõpetuse tundides piiblilugu ega tutvustatud piiblit; Lutheri katekismust puudutati vaevalt. Ainuvalitsev oli ratsionalistlik maailma- ja religiooni-käsitlus täis usku inimloomuse võimsusse. Siit on pärit ka Petersoni filosoofiline, kõigest teoloogiast ja kiriku-usust kauge jumalamõiste, mis ta luules üsna tihti esineb, kuid tähendab aina vaimset ning mõistuslikku algust kui säärast.

Mitte nii viljastav ja ergutav ei olnud Kristjan Jaagu eluümbrus igatsetud „muusade linnas“ Tartus, kus ta astus ülikooli 1819. aasta alguses. Kui ta enamiku oma luuletustest oli kirjutanud eelmisel aastal Riias, siis nüüd loob ta veel ainult vähe — küll aga mõningaid senistest sügavamaid ja ka traagilisemaid asju, nagu on kuulus ood „Laulja“ ja isikuaineline luuletus „Mardipäeval“. Traagiliseks kujunes siin noore lauliku kogu elu. Ühelt poolt surus end peale vabadus ja üleolekutundest jabur üliõpilaskaaskond oma lakkamatute joomingute, lõbustuste ja tembutamisega. Teiselt poolt läks üha raskemaks lihtsaimategi elutarvete rahuldamine, mis ses noorte härraste linnas oli tol ajal vägagi kallis, ilma et siin oleks leidunud teenimisvõimalusi. Juba reaktsioonist haaratud usuteaduskond, kuhu Kristian Jaak pidi peamiselt oma Riia toetajate soovil astuma, ei rahuldanud noort vabamõtlejat, ja kui ta läks üle filosoofiateaduskonda, siis see nähtavasti põhjustas toetuse kokkukuivamise. Säärastes elutingimustes ei pannud Kristian Jaagu ideeline meeleadus kaua vastu; ta hakkas uimastust otsima oma kaasklaste lõbustustest, kannatades ise alatoitluse all. 1819. aasta sügissemestril on ta juba teadlik algavast tiisikusest: luuletuses „Mardipäeval“ ütleb too 18-aastane nooruk traagilise tõsidusega:

„Surma varjule minema
Peab maarahva laulja.“

1820. aasta mais lahkub ta Tartust, õpinguid lõpetamata, ja asub tagasi Riiga, kus ta pärast raskeid lõppvõitlusi sureb 1822. aasta südasuvel. Riias viib ta ka lõpule oma ulatuslikema teoreetilise töö, nimelt Gananderi „Soome mütoloogia“ saksakeelse ümbertöötuse rootsi keelest. Sellest Petersoni raamatust sai alguse peaaegu kogu ärkamisaegne eesti mütoloogia — kõik Vanemuised, Lämmeküned, Ilmarised, see ebarahvalik panteon, mis hiljem siiski aitas äratada rahvast teadvusele oma kultuuri olemasolust.

See tulisus ja julgus, mis ilmnes Kristian Jaagu iseloomus, ta edasitormamises oma teed mööda, hoolimata teiste arvamisest, on ka ta luule väärtuslikem omadus. See nooruki luule ei ole kõikjal kaugelki küps ega isikliku elamuse võimalike sügavusteni viidud, kuid ta on ometi kordumatu täisluule, kõigist õpetuse ja moraali köidikuist vabannud iseseisva poeedi luule, ning säärasena esimene kunstluule eesti keeles. Kui tulla tolleaegsete nn. estofiilide maakeelsete õpetusvärsside või isegi hoopis hilisema „lauluisa“ Kreutzwaldi vähejõuliste salmikute õhkkonnast Petersoni „laulude“ juurde, siis oleme otsekui koolitoast või parimal juhul nukra tõkeluuletaja kabinetist pääsnud vabadusse, tuule ja tormi kätte, mäetippudele. Petersoni oodide ülevus, kõrgetes rajoonides ringlemine, aina looduse ja inimvaimu olemuse kallal filosoferimine pole küll eriti eluline — ent kui palju „ebaellulist“ on tolle aja maailmakuulsategi lüürikute raamatuis! Igal juhul kisub meid neis oodides kaasa mõtte ning tunde titaanlik taevasse tormamine, nooruslik maailma-hõlmamise tung, mis küpsmisel küllap oleks pöördunud käsitlema inimliku sõnakunsti tõelist ainet — inimeste elu. Esimesena eesti keeles laulab Kristian Jaak vabalt ka armastuse rõõmudest. Pole midagi loomulikumat kui see, et 1905. a. revolutsiooni murrangute keerises haaravad hoopis teise sugupõlve noorukid Kristian Jaagu nii-ütelda „oma õlgadele“, ülistavad teda esimeseks „nooreestlaseks“, oma eelkäijaks. Gustav Suits kirjutab 1905. aastal koguteoses „Võitluspäevil“:

„Heledalt loitis hämaras tema elutuli, loitis, ja kustus. Siis jäi jälle kõik kauaks ajaks pimedaks. Sest ei olnud need ajad vabaduse ja luule pühatule ajad.

Kr. J. Peterson oli aga meie esimene luuletaja. Langegu tema mälestus noorisse südameisse!“

Vabaduse ja vaba luule aeg ei olnud meie oludes kogu XIX sajand. Seepärast pidid Kristjan Jaagu laulud, sündinud esimese Läänest siia kandunud vabaduslaine hoovuses, jääma rahvale tundmatuiks kogu selle sajandi kestel. Ta ise ei jõudnud nende trükkimineku heaks midagi ära teha, sest tolleaegsete eesti kirjasõna autoriteetide Masingi ja Rosenpläneri arvates poleks maarahvas neist midagi mõistnud ja keelelt jätnuvat nad soovida — Peterson aga ütles, aja oludest ette tormates, et ta tahab kirjutada ka hari tud eesti lugeja jaoks...

Ekslik oleks siiski kujutella, et Peterson jäi „maarahvast“ täiesti kaugele oma ülevate klassikaliste oodidega, millede nn. vaba värsis ja keerukas dünaamilises liikumises on kuulda muistsest Pindarosest põlvnevat ning saksa luuletaja Klopstocki poolt elustatud pidulikult-korrapäratut rütmiveeret, millise laadi kõige kuulsamaiks näiteks on noore Goethe riimimata vabavärsilised oodid. Kristian Jaak ei piirdu eestipärasuse taotluses ka ainult pöördumisega eesti keele luulevõimete poole oodis „Kuu“. Oma päevikus märgib ta, et iga maa, s. t. iga keel peaks oma kunstivahenditega rahul olema, sest „neist on igaüks ilus oma soo pärast“. Eesti keele kõla ja rütmi elemente, nagu eeskätt rahvalikku alliteratsiooni, tarvitab ta peene mõõdutundega ka kõige ülevamais lauludes, kirjutab

teisendeid n-lõpulise lõunaeestilise seesütlevaga selle suurema kõlavuse pärast jne. Kuid eesti vana rahvalaulu tundjana ja üleskirjutajana harrastab ta ka oma erilist, rahva-värsi tegumoodi taotlevate karjaseaulude liiki. See liik on leitud olevat pealiskaudsem ta oodidest ja meenutavat kogu Euroopas lokanud võtse karjaseidülle, kuid me ei saa selles tunnustamata jätta esimese eesti luuletaja püüdeid ammutada rahva enese sõna-kunsti allikaist, kujundada luulevahendeid, mis oleksid täiesti eestilised. Säärastes lauludes ei piirdu ta loomulikult üksnes rahvalaulu välise kõla ja vormi osalise jäljen-damisega, vaid elustab ka selle põliseid tundemotiive, näiteks orvu kurtmise ema haul jne. Kui ta aga ühes karjaseaulus mõtleb heldimusega oma vanale isale, siis rahva-lähedane stiil ja individuaalne tundesisu sobivad siin üsna mõjuvalt.

Kristian Jaak Peterson ei puutunud teatavasti oma rahvaga küllalt kokku selleks, et ta keeletunne ja võimed oleksid jõudnud areneda meid rahuldava määrani. Oma väsi-matuis filosoofilistes otsingutes, milledest annavad tunnistust nii ta oodid kui ka päevik, ei jõudnud ta oma eluaastate vähesuse ja literaarse ning idealistliku ümbruse tõttu süsteemikama ega realistlikuma maailmavaateni. Kuid pole huvituseta märkida, et see deist, mõistusele vastuvõetava jumalusprintsipi pooldaja, juba eitas maailma loomise võimalust ei-millestki; materia pidavat olema nii-sama igavene kui „vaim“. Inimvaimu ja loodusliku materia vastandlikkuse vaatlus on suure osa ta oodide ja mõtiskluste tee-maks. Ka eneses tunnetab ta mingit saatuslikku vastuolu, mingit kahenemist: ta vaim, võtnud enesele liiga suured pingutused, põletas liiga kiiresti läbi tugevagi keha. Põle-mine võib olla traagiline, kuid alati on ta sütitav.

Armeenia rahvalaule

Siinjuures avaldame katkendi tuntud vene poeedi ja teeneka luuletõlkija Valeri Brjussovi esseest „Armeenia luule“, et lähendada eesti lugejat käesolevas „Viisnurgas“ lk. 211 kui ka allpool esitatud armeenia rahvalauludele.

... Tutvudes armeenia lauludega, võid vahetevahel vaevalt uskuda, et siin pole tegemist mingi hilisema, värsitehnikas vilunud luuletaja viimisteldud teostega, seni kui sa ei tea veel, et kõiki neid laule laulab rahvas ka nüüdsel ajal Ararati-alustel kiltmaadel, Araksi orgudes ja muistse Aistini mägikülades.

Armeenia rahvaluules puudub külma mere ja tinase taeva all loodud skandinaavia laulude karmus; tast õhkub lõunamaa kuumust ja ida toredust. Armeenia laulus puudub vene laulude nukrameelne ning naiivne põhitoon, talle on omane otse hällist peale maailma kultuurseimate rahvaste keskel asunud rahva suur küpsus. Armeenia laulus puudub ka oma küünilisusega sageli eemaletõukavalt mõjuvate saksa rahvalaulude toorus; ta on ammutanud mõttepeenust ja tunnete hõrkust oma idanaabreilt. Ent samal ajal on armeenia lauludest kauge idamaa rahvalaulude liiga suur meeletisus: aaria veri ning hellase kool on pannud pidurdavad päitsed pähe fantaasia idamaisele bakhanaalitsemisele. Kogu oma kirglikkuses armeenia laul on neitsilikult puhas; kogu oma leegitseva tooni juures ta on tagasihoidlik väljendusis. See on idamaiselt värviküllane ning läänelikult tark luule, millele on tuttav ahastuseta kurbus, hulluseta kirg, pidurdamatusest vaba vaimustus; see pole pärsia haaremiisanda laul, vaid armastaja ohe, kes ootab kallimat kohtamisele; see pole Muhamedi kutse „viige vangid noored orjatarid!“, vaid ema õnnistus õige asja eest lahingusse minevale pojale...

Eriline vormipeenus ning teemastiku omapärane käsitlusviis õigustavad nimetama armeenia rahvaluulet taidur-rahva luuleks.

OO, KURI MUSTJA ILU LÕÕM . . .

Oo, kuri mustja ilu lõõm! Kui puri helgib hingelõõm!
Mus kustund iga maine rõõm. Oo, kuri mustja ilu lõõm!

Kuis paelub mind su armuulm! Oo, kallis — võimas armuulm!
Su kiirgav laup ning tume kulm! Oo, kallis, sinu tume kulm!

Su pilk on meri, olen paat! Oo, kallis, olen õõtsuv paat!
Kui kajak tiirlen, pelgan maad! Oo, kallis, pelgan kõrvemaad!

A. Sarkisjan

Revolutsioonäär Spandarjani rinnakuju

Terlemezjan

Uana Goris

Ei ole und, ei ole und! Oo, kallis, see on sinu sund!
Löönd lembeavalduse tund! Oo, kallim, avalduse tund!

Mus kustund iga maine rõõm. Oo, kuri mustja ilu lõõm!
Kui puri helgib hingelõõm. Oo, kallis — ainus õnnesõõm!

Tõlkinud Jüri Šumakov.

ROOS JA KANNIKE

See mõte ei lähe mul peast:
torkavast roosist loobu, kui võid!
Okkata kannikeste seast
otsi oma armsaimat õit!

Kas leidsid puhkenud roosi sa? —
Vaat, närbudes kurvastab sind!
Lille, mis pungas, ihkan ma —
teda õitsele kannab mu rind!

Tõlkinud M. R.

TÄHEKE JA KALAKE

Kuldne täheke taevavõlvil
armastab merikalakest leebelt . . .

Mere põhjas iial täheke ei sära,
taevasinna iial kalake ei jõua!

FRAGMENTE ARMEENIA KUNSTIST JA KULTUURIST

JULIUS GENSS

Kolm tuhat aastat tagasi oli tänapäeva Armeenia piirides Urartu riik, kus elasid urardid ehk haldid. On säilinud nende poolt chitatud kindlused, näit. Kolagiranis, Nor-Bajazetski kindlus Sevani järve kaldal ja paljud teised. Kindluste müürid on laotud tohtu suurtest tahumata kivimürakatest. Palju andmeid selle rahva kohta on andnud säilinud kiilkirja tekstid, samuti selle ajastu matmispaikadest leitud esemed. Neil leidub tihti kujutusi jahiloomadest ja maskides jahimeestest. Baš-Surageles avastatud laudadel olid püstloodis asetatud paksud ja laiad üle inimese pikkused kõrged raiutud, kuid tahumata kivitahvlid. Rahvas, kes ehitas need hauad, mis on võimsad ja ligipääsmatud nagu kindlused, omas meistreid kiviehituses ja oli arvatavasti urartide arhailiseks esirahvaks. Enne halde ehk urarte elas Armeenia maa-aladel muistne rahvas jahvetiidid, kelle pärandusena on säilinud muinsuslikkuse poolest erakordsed ja haruldased skulptuurid, mis leiti Erevani lähedal kiltmaal. Need on kivist raiutud sakramentaalsed kaladhiiglased — kolm kuni neli meetrit pikad veejumalused, višaanid. Kaukaasia, aga eriti armeenia rahvamüistendid ja -luule on neist pajatanud tuhandete aastate kestel. Müistendites need kalad muunduvad aja jooksul madudeks-koletisteks, kuid rahval ei ole kadunud kujutlus nendest kui vete kaitsjaid. Nad on ainult muutunud headest vaimudest kurjadeks vaimudeks. Nende kivist kujudel võib leida reljeeffe pühadest kurgedest või ohvritalituse esemeist.

★

Armeenia pealinnast Erevanist poolteise tunni tee kaugusel keset Garni kõrgeid ja varjulisi puid satud rohtu kasvanud tahutud kivimürakaist varemeile. Sellel ebakindlal alusel seisab imesteldaval viisil muistne kaar. Vanade müüride rusud tunnistavad, et siin kunagi seisis võimas kindlus ning Armeenia kuninga Tridati palee.

Siin kahe mägiõõe kokkujooksu kohal püstitasid rooma meistrid üheksateist sajandit tagasi templi. Selle raske vundamenti põrand, massiivsed kivitrepid ja suurtest basalditahvlistest laotud seinte varemed on säilinud tänapäevani. Imeilusad filigraanselt lõigatud kapiteelidega sambad ja peenelt viimisteldud lagi varisesid juba paljude sajandite eest. Kuid nende killud on meie päevini kandnud juba ammu hävinud kultuuri hõngu vilunud meistrite poolt graveeritud viinamarjalehis ja viljades, basaldist raiutud lõvipeades ja paljus, mis osalt on alles peidus mullapinna all.

★

„Kes tahab saada mitte ainult naudingut vana-gruusia ilmliku kirjanduse tippsaavutusest „Kangelane tiigrinahas“, vaid mõista ka selle geniaalset loojat Šota Rustavelit, see peab tundma armeenia loova arhitektuuri pärandit, eriti aga ilmlikke ehitusi Anis; kes tahab mõista Ani enamikus nimetuid kunstnikke-arhitekte, nende imeväärset loomingut, see peab süvenema gruusia romantilisse poemi „Kangelane tiigrinahas“, sellesse keskaja kristliku Ida poeesia suurteosesse.“ (N. Marr: Ani, lk. 37.)

Möödunud aegade ühe kaunima Kaukaasia linna Ani varemed asuvad praeguses Karski oblastis Arpa-tsaja jõe kaldal. Armeenia tsaarid bagraatide dünastiast muutsid IX sajandil varem kõrvõimsate feodaalide kamsarakhaanide poolt asutatud kindluse oma residentsiks. Lühikese ajaga pealinn laienes ja rikastus niivõrd, et ajalookirjutajate tunnistuse järgi XI sajandil selles oli juba 100 000 elanikku ja kümme tuhat templit. Hiljem purustati linn mongollaste poolt (1236). Samuti kannatas linn palju maavärisemiste tõttu ja oli sajandeid mulla all, kõigest unustatud.

Huvitav on märkida, et üks esimesi Ani uurijaid oli Tartu ülikooli professor Abich, loodusteadlane, kes huvitus ka tema alale võõrastest küsimustest. XIX sajandi neljakümnendail aastail hakkas Tartu kogunema armeenia üliõpilaskonna paremik. Nende parim esindaja Hatšatur Abovjan (1805—1848), esimese armeenia rahvakeeles kirjutatud raamatu, eepilise romaani „Armeenia haavad“ autor, oli see, kes tõhusalt kaasa aitas Tartu ülikooli prof. Parrot'ile tema poolt toimetatud väljakaevamistel Anis. Ani leidude tähtsuse avastamine mitte ainult Armeeniale vaid ka kogu Lähis-Ida rahvaste kultuurile kuulub siiski prof. Marrile, kes pühendas sellele küsimusele palju aastaid oma elust.

★

Armeenia kunsti arengu võib liigitada kolme perioodi. Esimesele perioodile on iseloomelik parimate, suurimate armeenia kunstnike tagasitulek kodumaale nii välismaalt kui ka Venemaa suurematest keskustest. Maalikunstnikud eelistasid sel ajal maastikumaali ja tundsid huvi formaalsete probleemide vastu.

Teine periood ühtub ajaliselts maa sotsialistliku rekonstruktsiooni aastatega (1928—1931). Kunstnikud hakkavad tagajärjekalt käsitlema oma töödes ka neid ümbritseva elu temaatikat; uus inimene — tööline-ülesehitaaja leiab peegeldamist nii maalil, graafikas kui ka skulptuuris.

Kolmas periood — see on uue, juba nõukogude kunstinooruse tulek vanade kaadrite kõrvale. Ja viimase 10 a. jooksul armeenia kunstnikkond tõestaski oma kõrget meisterlikkust tööde täiusliku vormi ja sisukusega.

★

Armeenia rahvakunstnik Martiros Sarjan sündis 16. veebruaril 1880. a. Nahitševanis Doni ääres. 16-aastasena astus ta Moskva maali- ja skulptuurikooli, mille lõpetas 1903. a. Seejärel töötas ta veel Serovi ja Korovini ateljeedes.

Esimese reisu järel Kaukaasiasse (1902) kirjutas ta:

„... Kesk-Kaukasus, eriti aga Lõuna-Kaukasus võlusid mind; siin nägin esmakordselt päikest ja ... tundsin, et loodus on mu eluase, mu ainus trööst, et vaimustus temast on teissugune kui kunstiteosest: viimane kestis alati ainult mõne minuti. Paljupalgeline, värviküllane, tugeva tundmatu käe poolt vormitud loodus on mu ainus õpetaja.“

Sellest esimesest Lõunamaa-reisust alates Sarjan tunnetas selgesti oma loomingu sihti: „Väljendada mõistatusliku Ida sisu“. Algasid ta ränduriaastad: Konstantinoopol, Egiptus, Pärsia, India...

Möödusid aastad ja 1936. a., esinedes oma loomingle pühendatud õhtul, ütles Sarjan: „Mind huvitas Ida. Koolis omandatud vahenditega ja võtetega ma ei suutnud lõuendil edasi anda oma muljeid loodusest ja elust. Kõik tuli mul hämar, levitaanlik. Siis loobusin etüüdidest maalimisest — see oli 1903.—1904. aastal. Hakkasin maalima värviküllaseid muinasjutte... Maalisin sel ajajärgul looduse järgi vähe... Kuid see ei olnud aremine, see oli ainult etapp... Tundsin, et võin muutuda stilisaatoriks, korrates end lõpmata...“

Nüüd maalin maastikke juba otse looduses, neis maastikes on alati elusaid olendeid — inimesi ja loomi — alati liikumises... Kõik mu tööd on maalitud vahetult loodusest ja inimene omab maastikus tähtsat kohta. Kompositsioonid „Budjonnõi-nimelise kolhoosi brigaad Athabadi juures“, „Viinamarjade üleandmine Aštarakis“ on tehtud looduse, mitte mälu järgi. Ümbritsetud kolhoosnikest ja töelistest ma maalin nende silme all, saades tuhandeid nõuandeid.

Ma tahaksin avaldada seda, kuivõrd huvitav on selline töö, selline vahetu suhtlemine loodusega. See on hoopis uus ümbrusele lähenemise ja võib-olla ka meie poolt püstitatud sotsialistliku realismi probleemide lahendamise viis.

...Tahan maalida inimesi ja oma kompositsioone maalida looduse järgi, teha neid looduses, mitte kutsudes poseerijaid ateljeesse. Olen sellest väga huvitatud. Elan ainult sellele. See on mu ülesanne viimaste aastate tegevuses.

...Kuhu ma ka praegu ei vaataks, kõik on huvitav, kõike võib maalida. Kuid varem me juhtisime oma pilgud mingisse ühte punkti, tõelikkust me ei märganudki, läksime sellest mööda. Mu praegune ülesanne on elu hoolsaima tundaõppimise kaudu läheneda sotsialistlikule realismile.

★

Armeenia rahvakunstniku Fanos Terlemezjani (s. 1865) elu — see on palju kannatanud ja palju läbielanud kunstniku elu. Terlemezjan pages kodumaalt, olles revolutsioonäärina surma mõistetud Türgi valitsuse poolt. Ta õppimisaastad on rändamise aastad. Peterburi, siis Pariis, mõned aastad kodumaal ja siis jälle põgenemine, muljete lõputu vaheldumine Euroopas, Aasias, Ameerikas. See kõik kajastub ta suure armastusega ja kaasaelamisega loodud maalides.

Armeenia NSV valitsuse kutsel tuli kunstnik 1927. a. tagasi kodumaale. Nüüd maalib see väsimatu rändur jälle, nüüd juba uude ellu astunud kodumaa sotsialistlikust ülesehitusest.

★

Armeenia rahvakunstnik A. Kodžojan (s. 1889) tuli kunstielu juveliiride perekonnast. Kunstnikule iseloomulik joonekultus, valjult täpne joonistus ja selge kompositsioonivaist määrased ta arengutee — illustatsioonidest rahvaeeposele „Sassuuni David“ nõukogude teemadeni.

★

Käesolevas numbris reprodutseeritud illustratsioonid „Sassuuni Davidile“ on tehtud 1938. a. kunstnike Mesronjani ja Mamadzanjani poolt eepose 1000 a. juubeliks. Selleks juubeliks valmis ka skulptor Bedžanjani huvitav skulptuur (vt. esimene reproduktsioon).

Vanema põlve kunstnike hulka kuulub ka rahvakunstnik Stepan Agadžanjan (s. 1868). Ta sai kunstilise hariduse Pariisis Julien'i akadeemias, kuid säilitas tol ajal lakkavast ismide taudist hoolimata realistliku suhtumise naturisse. Koolis omandatud tugev ja teadlik vormi valitsemine ja õppimine portree-klassikute suurimatel eeskujudel tegid temast esmajärgulise portretisti. Tema temaatilistest maalidest on käesolevas numbris reprodutseeritud „Sevani kalurid“.

K. MARX JA FR. ENGELS KUNSTIST

JÄRG

KULTUURILISE ARENGU AJALOOLINE PÄRILIKKUS

Ainult suhtluste levikust oleneb, kas ühes või teises paikkonnas saavutatud tootlikud jõud, eriti aga seal tehtud leiutused säilivad edasiseks arenemiseks või mitte. Nii-kauga kui suhtlused piirduvad vahetu naabrusega, peab iga paikkond iseseisvalt tegema ühtesid või teisi leiutusi; piisab lihtsaist juhtumeist, nagu on barbaarsete rahvaste sissetung või isegi harilikud sõjad, et viia mingi arenenud tootlike jõudude ja tarvidustega maa vajaduseni alustada kõike algusest peale. Esiajaloois tuli iga leiutust teha iga päev uuesti ja igas paikkonnas sõltumatult teistest. Kui vähe olid arenenudki tootlikud jõud tagatud täieliku hävingu eest, seda näitab foiniiklaste juhtum, kelle leiutuste enamik hukkus kauaks ajaks selle rahva kõrvaletõrjumise tõttu kaubandusest ja seetõttu, et Aleksander Suur ta vallutas ning sellele järgnes ta allakäik. Teine näide on — keskaegse klaasmaali saatus. Ainult siis, kui suhtlused omandavad ülemaailmalise iseloomu ja põhjenevad suur-tööstusel, kui võistlus tõmbab kõik rahvad võitlusse, ainult siis on tagatud saavutatud tootlike jõudude säilimine.

Marx-Engels,
Saksa ideoloogia.

AJALOOLINE PÄRILIKKUS JA TEMA VASTUOKSUSED

I

Inimesed teevad oma ajalugu ise, kuid nad ei tee teda oma tahtmise järgi — neil tuleb tegutseda mitte olukordades, mis nad on valinud ise, vaid olukordades, mis ei sõltu nende valikust, mis neid vahetult ümbritsevad ja mis on päritud. Kõigi surnud põlvkondade pärimused rõhuvad painajatena elavate vaimu. Just siis, kui inimesed nähtavasti tegelevadki ainult sellega, et teevad ümber ennast ja kõike ümbritsevat, loovad täiesti enneolematut, — just sääraстал revolutsiooniliste kriiside ajajärkudel nad kutsuvad enesele hoolega abiks mineviku vaimu, laenavad neilt nimesid, võitlusloosungeid ja riidetust; põlisest vanadusest pühitsetud rõivais ja võõras keeles mängivad nad maailma ajaloo uut vaatust. Nii riietus Luther ümber apostel Pauluseks, 1789.—1814. aastate revolutsioon dräpeeris end kordamööda Rooma vabariigi ja Rooma impeeriumi rüüsse, ja 1848. a. revolutsioon ei leidnud midagi paremat kui parodeerida kas 1789. a. või 1793.—1795. a. revolutsioonilisi pärimusi. See tuletab meelde algajat, kes, õppinud võõrast keelt, paneb selle alati mõttes ümber oma emakeelde; uue keele vaimu aga pole ta omandanud ega oska

sesta vabalt enne, kui ta saab toime ilma mõttelise ümberpanekuta, kui ta uut keelt kõneldes unustab emakeele.

Neile maailma-ajaloolistele vaimude väljakutumistele pilku heites torkab kohe silma järsk erinevus nende vahel. Camille Desmoulin, Danton, Robespierre, Saint-Just, Napoleon — vana prantsuse revolutsiooni kangelased, samuti erakonnad ja rahvahulgad — teostasid rooma rõivais ja rooma kõnekäändudega oma ajastu ülesande — nad vabastasid feodaalseid kütkeist ja püstitasid nüüdisaegse kodanliku ühiskonna hoone. Revolutsionäärid purustasid feodaalse maa tükkideks ja niitsid maha sellel kasvanud feodaalsed pead. Napoleon lõi Prantsusmaal tingimused, mis võimaldasid vaba võistluse arenemist, jaotatud maaomandi kasutamise, rahva tööstuslike tootlike jõudude rakendamise, mis olid feodaalseist köidikuist vabastatud; väljaspool Prantsusmaad aga purustas ta kõikjal feodaalsed vormid seevõrd, kui Prantsusmaa kodanlik ühiskond vajas ajanõuete kohast vastavat olukorda Euroopa mandril. Vaevalt sai uus ühiskondlik moodustus mahti kujuneda, kui kadusid veeputuseelsed hiiglased ja kõik roomalik, mis oli surnuist üles tõusnud — Brutused, Gracchused, Publicolad, tribuunid, senaatorid ja Caesar ise. Kainelt-praktiline kodanlik ühiskond leidis enesele tõelised tõlgitsejad ja esindajad Say'des, Cousin'ides, Royet-Collard'ides, Benjamin Constant'ides ja Guizot'des; tema pärisväepealike staapi-deks olid kaubanduskontorid, tema poliitiliseks juhiks oli rasvunud peaga Louis XVIII. Süüvinud täielikult rikkuste kogumisse ja rahulisse võitlusse võistluse alal, kodanlus unustas, et tema hälli kaitsesid vana-rooma vaimud. Olgu kodanlik ühiskond kuitahes vähe kangelaslik, ent ometi oli ta ilmaletulekuks tarvis kangelaslikkust, eneseohverdust, terrorit, kodusõda ja rahvaste lahinguid. Rooma vabariigi klassikaliselt valjudes pärimustes leidsid kodanliku ühiskonna eest võitlejad ideaale ja kunstlikke vorme ning illusioone, mis olid neile vajalikud selleks, et varjata iseenese eest oma võitluse kodanlikult piiratud sisu, et hoida oma vaimustust suure ajaloolise tragöödia kõrgusel. Samataoliselt kasutasid sajandi võrra varem ja teisel arenemisastmel Cromwell ja inglise rahvas oma kodanliku revolutsiooni jaoks Vanast Testamendist laenatud keelt, kirgi ja illusioone. Kui aga tegelik eesmärk oli saavutatud, kui inglise ühiskond oli kodanlikuks ümber tehtud, siis astus prohvet Habakuki asemele Locke.

Nendes revolutsioonides kutsuti surnute vaimu välja selleks, et anda uuele võitlusele suurust, mitte aga vana võitluse parodeerimiseks, selleks, et paisutada mõttekujutuses hetke ülesande tähtsust, mitte aga tema lahendamise eest tegelikkuses kõrvale põiklemisses, — selleks, et uuesti avastada revolutsiooni vaimu, mitte aga temaga kui kodukäijaga ringirändamiseks.

K. Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnemes brumaire.

2

Sa tõestasid, et rooma pärimisõiguse tarvituselevõtt põhjenes esialgselt (ja ka praegu, niivõrd kui asi puutub õigusteadlaste teaduslikku arusaamisse) tema vääral mõistmisel. Kuid sellest ei järeldu sugugi, et pärimisõigus ka oma nüüdisaegsel kujul — olgu need rooma õiguse moonutused, millede abil nüüdsed juristid teda konstrueerivad, ükskõik missugused

— on vääralt mõistetud rooma pärimisõigus. Vastasel korral võiks ütelda, et kõigi mõõdnud ajajärkude iga saavutus, mille võtab üle mingi hilisem ajajärk, kujutab enesest vääralt mõistetud vana pärandit. Nii näiteks pole kahtlust, et kolm ühtsust sel kujul, nagu neid teoreetiliselt konstrueerisid prantsuse draamakirjanikud Louis XIV ajal, põhjendavad kreeka draama (ja Aristotelese kui selle seletaja) vääral mõistmisel. Kuid teiselt poolt on niisama vähe kaheldav, et nad mõistsid kreeklasi just sel viisil, nagu see vastas nende oma kunstitarvidustele, ja seepärast hoidsid veel kaua kinni sellest niinimetatud „klassikalisest“ draamast pärast seda, kui Dacier ja teised olid neile Aristotelese õigesti ära seletanud. Teada on ka see, et kõik nüüdisaegsed põhiseadused suurel määral rajanevad vääralt mõistetud inglise põhiseadusele ja võtavad sellest olulise elemendina üle just seda, mis on inglise põhiseaduse lagunemise tunnuseks ja on veel seni Inglismaal vormiliselt säilinud ainult *per abusum* (kuritarvituse tõttu), — nagu näiteks niinimetatud vastutav valitsus. Vääralt mõistetud vorm ongi just üldine vorm, ja ühiskonna teataval arenemisastmel — üldiseks tarvitamiseks kõlvuline vorm.

K. Marx — Ferdinand Lassalle'ile Berliini.
London, 22. juuli 1861. a.

KULTUURI ERI VORMIDE (TEADUSE, TEHNIKA, KUNSTI) EBAÜHTLASEST ARENEMISEST

6. Erinevused materiaalse tootmise vahekorras näiteks kunstilise tootmisega võrreldes. Üldse ei tule edu mõistet võtta tema tavalises abstraktses mõttes. Kunsti jne. küsimuses ei ole see ebasuhe veel nii tähtis ja nii raske mõista kui tegelike sotsiaalsete vahekorrad valdkonnas, näiteks Ameerika Ühendriikide kujunemise suhe Euroopaga. Kuid tõeliselt raskusi valmistav punkt, mida tuleb siin eritleda, seisab selles: millisel viisil toimub tootmissuhete kui õiguslike suhete ebaühtlane arenemine. Järelikult näiteks rooma eraõiguse (kriminaal- ja riigiõiguse kohta käib see vähemal määral) vahekorrad nüüdisaegse tootmisega.

7. See mõistmisviis esineb paratamatu arenguna. Kuid õiguste tunnustamine neil juhtudel, kus...¹ (vabadus ja muu). (Liiklusvahendite mõju). Mitte alati ei ole olnud maailma ajalugu: ajalugu maailma ajaloona on — tulemus.

8. Lähtepunktiks on loomulikult looduslik tingitus: subjektiivselt ja objektiivselt, suguharud, rassid jne.

Kunsti suhtes on teada, et tema õitsengu teatavad ajajärgud ei vasta kuidagiviisi ühiskonna üldisele arengule ja järelikult ka mitte viimase materiaalse aluse arengule, mis moodustab otsekuu tema organisatsiooni luustiku. Näiteks kreeklased, võrreldes nüüdisaegsete rahvastega, või ka Shakespeare. Mõnede kunstivormide, näiteks eepose suhtes on isegi tunnustatud, et neid nende klassikalisel kujul, mis moodustab eriaajajärgu maailma ajaloos, ei suudeta iialgi enam luua pärast seda, kui algas kunstiline tootmine kui säärane; et sel kombel kunsti enese valdkonnas teatud vormid, millel on suur tähtsus, on või-

¹ Siin on originaalis üks sõna arusaamatu.

malikud ainult võrdlemisi madalal kunstilise arenemise astmel. Kui seda tuleb ette kunsti valdkonnas tema eri liikide vahelistes suhetes, siis veel vähem üllatab asjaolu, et see esineb ka kogu kunstivaldkonna vahekorras üldise sotsiaalse arenguga. Raskus seisab ainult nende vastuokstuste üldises formuleerimises. Tarvitseb ainult võtta igauht neist omaette, kui nad on juba seletatud. Võtame näiteks kreeka kunsti ja hiljem Shakespeare'i vahekorras nüüdisajaga. On teada, et kreeka mütoloogia oli kreeka kunstile mitte üksnes arsenaliks, vaid ka toitvaks pinnaseks. Kas aga see vaade loodusele ja ühiskondlikele suhtele, mis on kreeka mõttekujutuse aluseks ja seega ka kreeka [kunsti] aluseks, on võimalik kõrvuti mehaaniliste kudumistelgedega, raudteedega, aurumasinatega ja elektri-telegraafiga? Ärgu tulgu Vulcanus võistlema Robert & Co-ga, Jupiter piksevardaga ja Hermes Crédit Mobilier'ga! Igasugune mütoloogia võidab, alistab ja kujundab loodusjõudusid kujutluses ja kujutluse abil; järelikult ta kaob, kui on saavutatud tegelik valitsemine nende loodusjõudude üle. Mis saaks jumalanna Fama ajal, kus on olemas Printinghouse Square? ¹ Kreeka kunsti ceelingimuseks on kreeka mütoloogia, s. o. rahva kujutluses juba ebateadlikult-kunstiliselt ümbertöötatud loodus ja ühiskondlikud vormid. Need on kunsti aineks. Kuid mitte iga mütoloogia, s. t. mitte iga ebateadlik-kunstiline looduse ümbertöötus. (Siin mõistetakse looduse all kõike esemelist, järelikult ka ühiskonda.) Egiptuse mütoloogia ei oleks iialgi võinud saada kreeka kunsti pinnaseks või emarüpeks. Kuid igal juhul peab see olema just mütoloogia. Järelikult üldse mitte ühiskonna säärane arenemisaste, mis suleb välja igasuguse mütologiseerimise; mis nõnda siis nõuab kunstnikult mütoloogiast sõltumatut mõttekujutust.

Teiselt poolt — kas on Achilles võimalik püssirohu ja tina ajastul? Või üldse Ilias kõrvuti trükipressiga ja trükimasinaga? Ja kas ei kao trükipressi ilmumisel paratamatult muinaslood, laulud ja muusad, ja seega ka cepilise luule vajalikud eeldused?

Kuid raskus seisab mitte vajaduses mõista, et kreeka kunst ja epos on seotud ühiskondliku arengu teatud vormidega. Raskus seisab selle mõistmises, et nad veel pakuvad meile kunstilist nandingut ja teatud mõttes säilitavad normi ning saavutamatu eeskju tähtsuse.

Mees ei saa uuesti muutuda lapseks, või siis ta muutub lapsikuks. Kuid üks teda rõõmusta lapse naiivsus ja üks ta ise pea taotlema seda, et kõrgemal astmel taas jalule saada oma tõelist olemust. Eks lapse loomuses elustu igal ajajärgul mehe enese iseloom oma siiras tõepärasuses? Ja mispärast ei peaks inimühiskonna lapsepõlv seal, kus ta arenes kõige kaunimalt, omama meie jaoks igavest võlu kui mitte iialgi enam korduv aste? On kasvatamatuid lapsi ja rauklikult tarku lapsi. Paljud vana-aja rahvastest kuuluvad sellesse liiki. Normaalsed lapsed olid kreeklased. Nende kunsti võlvus meie silmis ei ole vastuolus selle arenematu ühiskondliku astmega, millel see kunst üles kasvas. Vastupidi, see kunst on tema tulemus ja on lahutamatu seotud sellega, et ebaküpsed ühiskondlikud suhted, millede valitsusajal ta tekkis ja ainult võiski tekkida, ei saa iialgi enam korduda.

K. Marx, Poliitilise ökonomia kriitikast.

¹ „Times'i“ trükikoda Londonis. Fama on kuulduse jumalanna (Roomas).

R I N G V A A D E

A. MAKARENKO: RAAMAT LASTEVANEMAILE

RK „Teaduslik Kirjandus“, Tartu, 1940

„On vaja mõista, et kõigist maailmas leiduvaist väärtuslikest kapitalistlikest on kõige väärtuslikumaks ja kõige otsustavamaks kapitaliks inimesed, kaadrid. On vaja mõista, et meie praegustes tingimustes „kaadrid otsustavad kõik...“ Kui meil on head ja arvukad kaadrid tööstuses, põllumajanduses, transpordi alal, sõjaväes, siis on meie maa võitmatu. Kui meil niisuguseid kaadreid ei ole, siis hakkame lonkama mõlema jalaga.“ (J. Stalin, „Leninismi küsimused“, lk. 490, 491.)

Ajast, mil need sõnad öeldi, on Nõukogude maa muutunud veelgi tugevamaks, võimsamaks, ometi loosung „kaadrid otsustavad kõik“ ei ole millegagi minetanud oma väärtust. Vastupidi, tarve inimeste järele on kasvanud ja mida enam läheneme kommunismile, seda väärtuslikumaks peavad muutuma inimesed, sest kommunismi suur seadus „igäühelt ta võimete järgi, igäühele ta tarviduse järgi“ paistab veel paljudele olevat praktiliselt teostatamatu; paljud pole veel suutelised kujutlema nii kõrget toodete jaotuse printsiipi, mis eeldab seninähtamatut ausust, õiglust, täpsust, aru, usaldust, inimese kõlbelise isiksuse puhtust“. (Makarenko, „Raamat lastevanemaile“, lk. 47.)

Tõsi, meil Nõukogude Liidus on veel igasuguseid inimesi. On „... nahahoidjaid, kaabakaid, lobsuid, valelikke, laaberdajaid, tallalakkujaid, küürutajaid, labatsejaid, võimuhulle, snoobe ja vargaid. Nad elavad meie ühiskonna kehas, söövad ja jooivad, tihti isegi rasvuvad, rikuvad ümberolijate närve, naituvad, sigivad ja koguni... kasvatavad lapsi“. (Makarenko, „Raamat lastevanemaile“, lk. 21.) On selge, et kui sotsialistlik riik oleks komplekteeritud ainult sellistest inimestest, jääks kommunism kaugeks unenäoks. Kuid meil on ka teissuguseid inimesi, mehi ja naisi rauast ja terasest, kelle õlgadel lasub juhtimine, töö ja vastutus, neid tagasihoidlikke, suuri inimesi, kelle vajadused ja soovid on ka kollektiivi vajadusteks ja soovideks.

„Läheme trepist üles. Akende ees on valged lõuendkardinad. Need on Stalini korteri kolm akent. Tibatillukeses eestpoole paistab silma pikk sõdurisinel, selle kohal müts. Kolm tuba ja söögituba. Sisustatud lihtsalt nagu viisakas, kuid tagasihoidlikus võõrastemajas. Söögituba on ovaalne, sinna kaetakse lõuna — Kremli kõõgist toodu, või kodune, kõõgitüdruku poolt valmistatu. Kapitalistlikul maal ei rahulduks keskmine ametnik sellise korteri ja sellise menüüga. Samas mängib väike poiss. Vanem poeg Jaša magab söögitoas — talle tehakse ase diivanile, noorem magab tibatillukeses orvataolises toakeses.“ (Henri Barbusse.)

Selliste tarviduste ja selliste võimetega inimesed tagavad ülemineku sotsialismilt kommunismile. Mida rohkem oleks meil inimesi, kes oma isiklikus elus püüaksid läheneda selt-

simees Stalini eeskujule, kes oleksid nii tagasihoidlikud eraelus ja nii suurejoonelised töös ja selles, mis nad annavad ühiskonnale, seda kiiremini suudaksime saavutada kommunismi.

„Kaadrid otsustavad kõik!“ Millise tohutu vastutuse ja nõudmised asetab see aga kirjanikele, kunstnikele, teadlasile, pedagoogidele — inimhinge inseneridele. Partei XVIII kongress otsustas kõige energilisemalt võidelda praagi vastu — siis kuidas peavad pedagoogid korraldama oma töö, et neil kallimast kallima kapitali — inimese — kujundajail praagi protsent kaoks? Veel enam — mida peaksid tegema lapsevanemad, kuna nende vastutus on vahest kõige suurem?

Siin tsiteeritud Makarenko „Raamat lastevanemaile“ ei vasta üksnes sellele küsimusele, vaid on ka kõrgeväärtuslik kunstiteos. Raske on võtta sõna nii hea raamatu kohta, kui ei taha laskuda ainult ülistavasse kiitmisse. Tsitaatidest aga ei pääse, need suruvad ennast peale, leiad, et Makarenkol on kõik kujukamalt, toredamini ja tabavamalt öeldud, kui ise sõnavõtjana suudaksid seda teha.

Kuidas siis kasvatada inimesi? Sellele Makarenko omakorda vastab geniaalse aedniku seltsimees Stalini sõnadega:

„Inimesi tuleb kasvatada hoolikalt ja tähelepanelikult, nii nagu aednik kasvatab oma armastatud viljapuud.“

Makarenko omalt poolt lisab: „Pange tähele: viljapuud. Mitte ainult aroom, mitte ainult „värvide heliredel“, vaid vili on see, mis peab teid eriliselt huvitama. Ja seepärast ärge jookske õite kallale ainult ohkamiste ja suudlustega, vaid haarake labidas, käärid, kastmiskann, otsige redel. Ja kui teie aeda ilmub tõuke, siis võtke pariisi rohelist. Ärge kartke, piserdage veidi, olgugi see õitele pisut ebameeldiv. Muide, hea aedniku aeda ei tulegi tõuke.“ (Lk. 27.)

Makarenko raamat on kaugel kuivast moraalist ja targutustest. „Raamat lastevanemaile“ on õigemini omaette novellikogu, kus mitte autori üleolev tarkus, vaid heas mõttes „tõesti-sündinud lugude“ elavad, lihast ja verest tegelased oma pedagoogiliste õnnestumiste ja ebaõnnestumistega vastavad meid huvitavaile küsimusele. Makarenko enese armastus paistab kõige üle nagu soe, humoorikas, kõike elustav päike ega sega ennast kusagil iga-valt-targutavalt vahele.

Kui palju lapsi peab olema perekonnas? Tublil sepal Stepan Denissovilt on neid kolmeist. Laohoidja Philipenko arvab sel puhul, et see on sigadus, kuid paks raamatupidaja Pössov arvab, et tegemist pole sigadusega, vaid lisakoeffitsiendiga. „Kui sul on üks laps ja teine nii-öelda, projekteerimisel, siis on tulemas sajaprotsendiline juurdekasv. Rehken-daja inimene jääbki mõtlema: sada protsenti — see on kõva koeffitsient. Noh, aga kui sul on viis, siis kuues, noh, on ju ainult kakskümmend protsenti — päris tühine koeffitsient ja inimene viskabki käega, et ükspuha, riskin kahekümne protsendiga!“ (Lk. 63.)

Kõigist kolmteistkümnest kasvavad aga tänu vanemate pedagoogilisele taibukusele tõelised uued inimesed, tõelised kommunistid, samal ajal kui Põllutöö Rahvakomis-sariaadi ametniku ühe-lapse-süsteem toodab julma prassija, vastutustundetu egoisti, sotsia-listliku, veel enam aga kommunistliku korra vaenlase.

Mis saab lastest, kui isa hülgab ema ja siirdub kergemeelselt uue kaunitari juurde, seda näitab Jevgenija Aleksejevna lugu. Sel juhul ema abiellumine uue, sümpaatse mehega annab lastele tagasi isa ja päästab laste karakterid, mis olid viidud juba laostumise äärel. Lapsed vajavad isa samuti nagu hüljatud naine vajab meest, seltsimeest.

Lapse kasvamist soojast perekonnaringist laiemasse sõprade ja mängukaaslaste kollektiivi käsitleb teose „Raamat lastevanemaile“ pikim pedagoogiline novell — Vasja, Mitja, Griška, Sereža, Vasja isa ja ema, Mitja isa ja ema, memmepoeg Olegi, memmepoja ema ja isa — tähtsa tegelase Kurilovski — kogu põhja- ja lõunaarmee laste novell. Kui kõigil viieaastastel jõnglastel oleksid nii taibukad isad nagu Vasjal, ei esineks praaki käitiste töös ega kasvatuses. Kuid Mitja isa, kes tuupis pojale distsipliini sisse sellest kohast, mille kaudu „vana traditsiooni järgi minevat poisisse kõik hea“ — sarnanes sellelaadsel „distsipliini süvendamise“ hetkel „kõige paremal juhul — kõige paremal — ahviga, kes kasvatab oma poega“. (Lk. 267.)

Edasi puberteedia probleemid. Ema seletas Nadjale: „Armastust vaja kontrollida. Inimesele paistab, et on armunud, kuid tõeliselt see pole õige. Võid meie ei osta kontrollimata, aga oma tundeid võtame nagu juhtub, pistame põue ja tassime neid ringi.“ (Lk. 300.) „Nõukogude võimu juures võetakse arvesse tõelisi inimesi. Tõeline inimene teab ise, mis teha. Aga lāmule on pakkimist vaja — et ei valguks laiali igale poole... Noormees ei armasta iial oma mõrsjat ega naist, kui ta pole armastanud oma vanemaid, seltsimehi, sõpru. Mida laiem on selle mittesugulise armastuse ala, seda üllamaks kujuneb ka suguline armastus.“ (Lk. 310.)

Meil, nõukogude võimu juures, ei saa enam üks inimene kapitali vahendusel ekspluateerida teist, kuid paraku esineb veel küllalt perekondi, kus lapsed ekspluateerivad vanemaid ja vanemad lapsed, mees naist ja naine meest küll mitte kapitali vahendusel, vaid kahtlasevõitu armastuse, kahtlasevõitu sõpruse ja truuduse nimel. Milliseid autoriteedivorme esineb meie perekonnis? Makarenko nimetab mõningaid: surve-autoriteet, targutamise-autoriteet, headuse-autoriteet jne. Iga säärase „autoriteedi“ puhul ütleb Makarenko oma läbinägeva, särava, tihti naljatleva sõna.

Endises kapitalistlikus Eestis ega ka tsaristlikul Venemaal poleks saadud kirjutada nii avarat raamatut — puudus pind, baas, alus. Makarenko raamatust näeme juba uut — kommunistliku korra inimest, tunneme selle inimese (kas või Vasja isa või Stepan Denissovitsi) sooja, seltsimehelikku käesurvet — sellist käesurvet, mida kapitalistliku korra inimene poleks teisele suuteline andma. Kahju, et Makarenko enese füüsilist inimest pole meil enam, kahju, et „Raamat lastevanemaile“ esimesele jaole ei lisandu enam teist ja kolmandat, nagu Makarenko ise kavatses.

Ka tõlkijaile, toimetajaile ja redigeeriijaile tuleb avaldada täit tunnustust, keel on suurepärase. Tavaliselt aga nii hea raamatu juures nagu Makarenko oma ei näegi ei keelelisi ega sisulisi puudusi, ja kui neid peakski esinema, siis tunduvad need tühiste pisiasjadena.

Aitäh, Makarenko!

A. HINT

GORKI HIINA KEELES

Noor hiina kirjanik Ou Jan-šan kirjutab: „Ei ole teist välismaist kirjanikku, kes oleks niivõrd mõjustanud hiina kirjandust kui Maksim Gorki. Hiinas on tuntud paljud välismaised kirjanikud erinevate voolude esindajatena, kuid isegi tähtsamate mõju hiina kirjandusele ei olnud kuigi sügav ega vältav. Gorkis hiina intelligents ja töötavad hulgad

leidsid oma püüdluste tõelise väljendaja. Eriti suurt mõju avaldas ta nende hiina kirjanike loominguale, kes võtavad aktiivselt osa rahvus-vabadussõjast.“

Tuntud vene kirjanduse tõlkija Ho Bao-tšuan kirjutab: „Kuigi Gorki tööd ilmusid Hiinas tunduvalt hiljem kui Puškini, Tolstoi ja Tšehhovi teosed, omab Gorki esikohta hiina keelde tõlgitud raamatute hulga suhtes.“

„Gorki päevad“ mööduvad Hiinas nõukogude ja hiina kultuuri lähendamise, Nõukogude Liidu ja Hiina rahvaste sõpruse tähe all.

Suure vene kirjaniku teoste vastu on Hiinas määratu huvi. Paljud Gorki teostest on hiina keeles ilmunud mitmesugustes tõlgetes. Ainuüksi „Tormikotka“ tõlkeid loetakse üle kümne. Parimaks nende seast, kirjutatud moodsas kirjanduslikus keeles, loetakse Sjao Tsani, ühe tüsedama hiina literaadi ja Hiina kommunistliku partei poliitbüroo liikme tõlget. Parim „Tormikotka“ tõlge vanas kirjanduslikus keeles kuulub üldise tunnustuse järgi vene keele professorele Tšan Si-manile.

Kuigi Hiinas õpiti Maksim Gorkit hiljem tundma kui Puškinit, Tolstoid ja Tšehhovit, kuulub esikoht leviku ja määratu mõju tõttu hiina rahva kaasaegsele ühiskondlik-kirjanduslikule mõtteviisile suurele Gorkile.

Gorki sügavat mõju Hiina ühiskondlikule mõtteviisile tõestab väljavõte kõnest, mis oli pühendatud Gorki kolmandale surmapäevale:

„Miks me tähistame Gorki surmapäeva? Seepärast, et Gorki pidas kogu eluaja võitlust mineviku tumedate jõududega ja meie võitleme praegu oleviku jõududega. Selles võitluses Maksim Gorki vaimustab meid ideeliselt. Meie võitlus peab olema läbi immutatud Gorki revolutsioonilise vaimuga, vaimuga, mis ei tunnusta taganemist ega kapituleerumist. Olgu meie võitlus-loosungiks Gorki sõnad: „Kui vaenlane ei alistu, ta hävitatakse.“

Naiskirjanik Tin Lin, kes töötab 8. rahvus-revolutsioonilises armees, ütles: „Gorki elas kogu elu kestel otsekui frondil: ta lõi suurimad teosed seepärast, et ta ei taganenud raskuste ees. Meie vabadussõja kirjandus kulgeb Gorki teed mööda.“

Andekas noor kirjanik Dun Pin, praegu uue 4. rahvuslik-revolutsioonilise armee koman-

蘇中

第七期

中華民國二十六年七月

高爾基逝世兩週年紀念特輯

全世界人民的力量聯合起來！

會分發的書目中文目錄
每份售價五分
發行所：上海
地址：上海
電話：...

КИТАИ И СССР

Hiina ajakirja „Tšžun Su“ (Hiina ja NSOL) Gorki surma-aastapäevale pühendatud numbri kaas

Hiina kunstniku T šin Mo-tšao puugravüür
M. Gorkist

oma rahvast, õpetab meid vihkama ja võitlema kogu inimkonna ühise vaenlasega. Maksim Gorki humanism on mõistetav ja lähedane igale ausale hiinlasele.“

„Võitleja Gorki armastas rõhutuid suure armastusega. Seepärast rõhujad saatsid välja rahvusvahelisi spioone-trotskiste, et tappa Gorkit. Kuid Gorki hää elab igavesti maa peal ja kutsub meid võitlusse. Gorki võitles kogu eluaja kurnatute eest. Gorki kuulub meile!“

Võiks tuua veel tuhandeid näiteid hiina kirjanike väljendustest Gorki üle, kuid isegi toodust piisab, et saada kujutlust sellest, milline koht on Gorkil kaasaja Hiinas.

Suur kirjanik-proletaarlane Maksim Gorki, sotsialistliku realismi lipukandja meie nõukogude kirjanduses, avaldab suurimat mõju kaasaja hiina kirjandusele. Vabadussõja tules hiina kirjanikud loovad uue kirjanduse, võitlevad võidu eest põlatud vaenlase üle, uue iseseisva, vaba Hiina taassünni eest. Selles võitluses nad käivad Gorki jälgedes. Gorkis nad näevad oma tulevikku. Seepärast ta ongi nii lähedane hiina lugejale ja hiina kirjandusele.

dör, jutustas esimesil sõjapäevil noorte hiina kirjanike elust: „Enne sõda jaapanivaenulised kirjanikud heideti vanglatesse Jaapani diplomaatide meeleheaks, kes nõudsid Jaapani-Hiina koostööd „võitluses kommunismi vastu“. Sel pimedal ajal oli Maksim Gorki meile valgusekiireks. Me olime tagakiusamiste ohvriks ja istusime vanglas, kuid igal pool õppisime Gorkilt, kuidas saada kirjanikuks, kuidas saada võitlejaks, kuidas teenida vabadusvõitlust mitte üksnes sulega, vaid ka eluga.“

Hiina noor kirjanike põlv otsustab nõukogude kirjanduse üle Gorki teoste järgi. „Meie Gorki õpetab meid armastama

基爾高念紀中戰抗在 味 素

的呼聲畢竟沙皇倒在他的面前，看俄國高爾基這樹偉人的堅決不撓的意

神，從他手上交給人類被剝削者和被國文壇上，閃着光明，特別是任破校

Illustratsioon artiklile M. Gorkist ajakirjas
„Hiina kultuur ja NSUL“

INDRIK LEMANIS

Lühikese aja jooksul on Indrik Lemanis loonud endale kindla positsiooni läti kirjan-
duses. Seda esijoones just seetõttu, et ta kui kirjaniku areng oli varem pidurdatud mõtte-
vabaduse puudumisel ja konfiskeerimiste tegelikul kannatamisel. Nüüd jõudnud rahuliku
töö söiduvette, avaldub kirjanik Lemanise suur loomisvõime täies ulatuses.

Väljapaistev novellist — võiksime Lemanist tituleerida, kuigi ta viljeleb ka romaani ja
esitab oma novellidki romaaniks lükituna. Ta sulg jutustab tööliste, sulaste ja teenijate
elust, nende rasket elust varemil päevil, mis ometi ei suutnud murda ta tegelaste elu-
rõõmu. Edasi kõigi takistuste kiuste! Võidule! kihutavad ta ained.

Soojalt suudab ta esitada kujusid ja kujude loomine on üldse Lemanise tugevam kül,
mis katab mitmekordselt ta pisinõrkuse — vähe pinget tegevuses. Lugesdes ta töid, võime
näha, et need on läbi elatud, läbi tunnetatud ja elustatud autobiograafilise värvinguga.

Lemanis sündis 1904. aasta 21. veebruaril Kuldiga vallas Kerklinu mõisas, kus ta isa
elatus käsitööst ja ema põllutöödel käimisest. Esimese koolihariduse omandas Elidenis,
kus ta 1919. aastal, esimese Nõukogude Läti valitsuse ajal, valiti kooli nõukokku. 1921.
aastast alates töötab ta Kommunistlikus Parteis, algul selle Autse osakonnas.

I. Lemanise esimesiks kirjanduslikeks katsetusiks oli rida laule, milledest paremad nägid
trükki 1922. aastal „Noores Kommunaaris“. Et ta ei varjanud ega salanud oma meelsust,
puutus ta võimumeestele pinnuna silma ning Lemanis vangistati 1923. aastal. Karistusest
vabanes ta enne tähtaega amnestiaga.

Aastapäevad hiljem vangistati Lemanis aga teiskordselt, nimelt 1. märtsil 1924. aastal,
taas poliitilise tegevuse pärast. Ta mõisteti pikemaks ajaks sunnitööle, kuid arvestades ta
seekordset alaealisust muudeti karistusviisi ja lühendati aega.

Uuesti vabanedes ei loobunud Lemanis alustatud võitlust, püüdes eesmärgile juba
kirjanduslike teede kasutamisel. Veel mõningaid kordi areteeriti ta, rääkimata ta raama-
tute konfiskeerimisest.

Peale Ulmanise valitsuse võimulepääsu 15. mail 1934. aastal sattusid Lemanise teosed
ja kirjanik ise põlatavasse vastasrinda: ta raamatud kadusid kaupluste letilt ja neid
vaateaknaile panna ei riskinud ükski kaupmees.

Kuid energiline Lemanis ei alistunud. Ta tootis ikkagi, võttes eeskujuks läti kadunud
kirjaniku Leon Paegle ja suurmeistri Andrejs Upitise. Töö ja ajapuudus, samuti võima-
luste vähesus ei luba tal süveneda stiilipeenusisse, kuid tal on ainet — enda elamused,
ümbruse mured ja sõprade taotlused. Neist ta loob mõningaid teoseid, millele ta leiab
kirjastaja, kelle juurde asub teenistusse kirjanduse levitajana, müües teiste ja omagi
raamatuid ja kasseerides arveid.

1940. aasta suvel sündinud murrangu järel leiti Lemanis kohaseimaks kirjanikuks
Raadioringhäälingu juhtimiseks, kus vaevust ja takistustest end läbi võidelnud kirjanik
juhhib nüüdset Läti ringhäälingu saatekava.

Indrik Lemanise paljudest siia-sinna laialipillatud lühipalade kõrval nimetaksime siin-
kohal varem tunnustuse leidnud raamatuid: „Kaugenenud hommik“, mis esitab autobio-
graafilisena Lemanise enda lapsepõlve ja püüeid peategelase Jüri kujul. „Kõvad käed“ —
romaan, kujutab Jakobit, kes kodust lahkudes on sunnitud töötama okupatsiooni päevil
Kuramaal talusulasena. „Aguli tuled“ sisaldab kogumiku novelle, mis käsitlevad Too-

mas Kiviraiujat, kes lihttöolisena elab agulis ja sellises miljöös peab ületama takistusi, säilitades sellest hoolimata oma elurõõmu. „Tööliste elu“ ja teisi tööd käsitlevaid pealkirju julgelt Lemanis panna oma toodangule juba varemil päevil, sest nad rääkisid tööst ja inimestest, kes neid armastavad.

ADELE VARIKA

TÄHELEPANUKS

Alates aprilli numbrist hakkab „Viisnurk“ tooma pidevalt arvustusi eesti värskelt algu-pärase ilukirjanduse kohta ja võtab esmajoonel vaatluse alla P. Krusteni novellikogu „Purustatud pesa“, K. Ristikivi romaani „Võõras majas“ ja V. Uibopuu novellikogu „Viljatu puu“. Palume lugejaid saata oma arvamisi, võimalikult arvustusi, mainitud teoste kohta toimetusele, et neid sobivuse korral avaldada tasulise kaastöö korras. Ühtlasi palub toime-tus lugejaid saata oma arvamusi ka E. Krusteni novellikogu „Pime armastus“ kohta, olgugi et selle raamatu üle on juba „Viisnurgas“ arvustus ilmunud.

MÄRKUS

Käesoleva numbri ette vapi alla paigutatud armeeniakeelne väljavõte NSVL Konstitut-sioonist kõlab eestikeelses tõlkes järgmiselt: „Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kodanike üheõiguslus, sõltumata nende rühvusest ja rassist, on majandusliku, riikliku, kultuu-rilise ja ühiskondlik-poliitilise elu kõigil aladel vankumatuks seaduseks.“ Vapil on armeenia keeles kõigi maade töötajate ühine loosung: „Kõigi maade proletaarlased, ühinege!“

ÕIENDUS

Toimetuse koos trükikojaga palub vabandust nii autori kui lugejaskonna ees „Viisnurga“ 1941. a. veebruarikuu numbris juhtunud eksituse pärast H. Habermani artiklis: „Iseseisvus“ — Eesti kodanluse nurisünnitus“. Nimelt on ära vahetatud lk. 108 ja 109, seega tuleks vigaselt nummerdatud ja asetatud lk. 109. lugeda enne 108. lehekülge (järjekord lugejaile: 107, 109, 108, 110).

Vastutav toimetaja A. Hint, Kunstlosa toimetaja B. Lukats. Toimetuse sekretär E. Krusten. Väljaandja ENSV Hariduse Rahvakomissariaat. Kirjastaja RK „Pedagoogiline Kirjandus“. Toimetuse kolleegium: A. Jakobson (ilukirjandus), M. Laosson (marksism-leninism), K. Taev (kirjandusteadus ja NSVL kirjandus), A. Vaarandi (Lääne-Euroopa kirjandus), L. Käeper (kunst), A. Kotli (arhitektuur).

Toimkond: A. Alle, N. Andresen, A. Antson, A. Bach, J. Barbarus, J. Gens, A. Johani, M. Jürna, H. Haberman, P. Keerdo, J. Kärner, J. Lauristin, N. Ruus, B. Sirge, A. Uibo. Toimetuse ja tall. aadr.: Pärnu mt. 10, k. 1. Toimetuse telef. 411-34, Tallituse telef. 412-13.

Ladumisele antud 7. märtsil 1941. Trükkil antud 17. märtsil 1941. Trükipõognald 7¼. „Ühiselu“ trükk, Tallinn, 1941. Tellimise nr. 929. MB-4205. Tiraaž 10.000.

Журнал „Вийснурк“ — на эстонском языке. Ответственный редактор: А. Хянт. Редактор художественного отдела: Б. Лукатс. Секретарь редакции Э. Крустен. Издатель: Нарком просв. ЭССР. Государственное издательство „Педагогическая литература“. Сдано в набор 7 марта 1941 г. Подписано к печати 17 марта 1941 г. Печати. лист. 7¼. Напечатано в типографии „Южисэлу“, Tallinn. 1941 г. Зак. № 929. MB-4205. Тираж 10.000.

**TELLIGE, LUGEGE
JA LEVITAGE
BOLSEVISTLIKKE
AJAKIRJU**

SOTSIALISTLIK TÖÖ

Ajakiri käsitleb töö organiseerimise, planeerimise, töökaitse, sotsialistliku töövõistluse, stahhaanovliku liikumise, töö ratsionaliseerimise, leiutiste ja töötasu küsimusi. ENSV Ametiühingute Kesknõukogu ja Töö Rahvakomissariaadi väljaanne. Ilmub üks kord kuus. Tellimishind aastas rbl. 11.—, poolaastas rbl. 5.50, veerandaastas rbl. 3.—. Üksiknumber rbl. 1.—.

SOTSIAALKINDLUSTUS

Ajakiri käsitleb sotsiaalkindlustusega seotud küsimusi ja on tarvilik kõigile töötajale. ENSV Ametiühingute Kesknõukogu ja Sotsiaalkindlustuse Rahvakomissariaadi väljaanne. Ilmub kuus korda aastas. Tellimishind aastas rbl. 11.—, poolaastas rbl. 5.50. Üksiknumber rbl. 2.—.

*

**AJAKIRJADE
TELLIMISI VÕTA-
VAD VASTU: RKK
MÜÜGIOSAKOND,
TALLINN — PÄRNU 10.
RKK RAAMATUKAUPLUSED
AJALEHTEDE KONTORID,
POSTIASUTISED - SIDEKONTO-
RID JA RKK USALDUSMEHED.**

7225 Ar 941
Viishurk

HIND RBL. 8.-